

Dordtse woorden, uitdrukkingen en dialect

Door Sibrand de Grauw en Gerard Gast

Inhoud:

Onderdeel van ABCDordt
Dialect, woorden en uitdrukkingen

Colofon:

De volgende personen zijn wij bij het samenstellen van dit boekje dank verschuldigd:

Nico Barth
Hans Berrevoets
Jaap Bouman
Cees Buddingh'
D. van Buul
Toon van Dam
C.H. Gast
A.S.A. de Grauw
drs. C. van Haften
C. Maliepaard
G. van der Mark
Ria van Oosterhout
A.P. den Toom
A.M.A. den Toom-Vogel
drs. Cees Vos
dr. F. Vriesendorp
A.C. van Well

Derde (gedeeltelijke) uitgave

(c) 2014 Asaprint Uitgeverij, Dordrecht

Niets van deze uitgave mag worden gepubliceerd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgezonderd dit onderdeel: Dordtse woorden, uitdrukkingen en dialect.

Voor het Meertens Instituut

t.a.v. Prof. dr. Nicoline van der Sijs, RU Nijmegen (E 6.24)

t.b.v. de elektronische Woordenbank van de Nederlandse Dialecten (eWND)
met vermelding van namen schrijvers en uitgever

VOORWOORD

Het Dordts

De Dordtse taal bezit 'n groot aantal eigen termen, waarvan de meeste nu niet meer actief gebruikt worden. Veel oudere Dordtenaren zullen ze echter nog wel bekend in de oren klinken.

Voor ons was het van belang, alles wat we tegenkwamen uit vroeger tijden en van nu op 'n rijtje te zetten. Als we het nu niet doen, zal het waarschijnlijk nooit meer gedaan worden, dachten we in 1976 al, toen we met dit werk begonnen. Dit leidde in 1983 tot de publikatie van ABCDordt. Het was toen voor het eerst in de geschiedenis van onze stad dat er over Dordtse woorden en uitdrukkingen een apart boekje uitkwam.

Deze tweede uitgave is aanzienlijk uitgebreider. U treft er nu ook de namen aan van vele bekende Dordtse plekjes en gebouwen. Bovendien zijn er legendes, gebeurtenissen, verhalen en straattypes in opgenomen. We hebben geprobeerd de oorsprong en betekenis van deze namen zoveel mogelijk te achterhalen.

Veel dank zijn wij, behalve aan vele Dordtenaren, verschuldigd aan het Gemeentearchief, dat ons veel waardevol materiaal ter beschikking stelde.

Wij hopen door dit boekje een beeld te geven van de taal, zoals deze op ons eiland werd gesproken en gedeeltelijk nog wordt gebruikt.

Sibrand de Grauw, Gerard Gast - juni 1991

Dordt heeft een eigen taaltje.

Dat uit zich niet alleen in 't dialect: stève rèss mè bruine suiker, maar ook in typisch Dordtse woorden:

- Dordtsche zole,
- Krampies lôpe,
- de tweede Lijn,
- Mazelaar,
- Muisje bellen,
- Mullevers in de sloei,
- Piemelekonte,
- Salamanderhond en
- Sosjale kake zijn er enkele voorbeelden van.

Ook uitdrukkingen, zoals:

- 'k hep liever dê de Grote Kerk omval dan m'n glaasje,
- in de Doelstraat logeren,
- kijk uit voor Jan-Pik,
- vare mè de Kaatjiesclup en
- 't is net of 'k de Noord zie strome, als 'n vrouw wijdbeens zit

Dit boekje staat ook vol met namen gebouwen en straten, bijvoorbeeld - Achter 's Lands-
werf,

- het Boonepaadje,
- de Hondehemel,
- het Huis de Onbeschaamde,
- de Kromme Jen,
- de Moordhoek,
- de Schotse Tuin,
- de Spookgang en
- hoe de Reeweg aan zijn naam komt.

U leest over festiviteiten in Dordrecht en hun betekenis

- de Bamismart,
- Kaarsjiesspringe,
- Floraliafeeste en

belangrijke gebeurtenissen die hier plaatsvonden, onder meer

- de Dordtsche Synode,
- de Eerste Vrije Statenvergadering en
- de Sint-Elisabethsvloed.

Het is eigenlijk te veel om zo maar even te noemen. Lees zelf maar.

Vil plezier d'r mee, hé!

DIALECT

Het Dordts dialect is van oorsprong ouder dan het A.B.N.

Alleen, het Dordts staat als dialect niet op zichzelf. Het ligt voor de hand, dat het Dordts invloeden van buitenaf heeft ondergaan. Veel Walen (na 1568), Antwerpenaren (na 1585, de val van Antwerpen) en Hugenoten (17e eeuw) vluchtten en vestigden zich in onze stad.

Onze voorouders spraken anders dan wij. Ook moeten we er rekening mee houden, dat de taal die door de bewoners rond de Grotekerk werd gebruikt, een andere is dan die van de bewoners in de buurt rond de Nieuwkerk. Immers, Dordtenaren in het ene deel van de stad onderhielden contacten met de Zwijndrechtse Waard en die van het andere deel met de Alblasserwaard.

Het karakter van Dordrecht is lange tijd tweeledig geweest en voor een deel zo gebleven. Zo wordt onderzoek naar het dialect steeds weer bemoeilijkt, omdat Dordt geen geïsoleerde stad is, maar een handelsstad. Langs de handelswegen ging het 'Dordts' naar vele andere plaatsen, maar ook stonden wij zelf open voor taalinvloeden van buiten de stad (Rotterdam, Zeeland, Gelderland). Onze stad wordt tevens bevolkt door veel foren-
sen, die ieder hun eigen taal meebrachten.

Ligt Dordrecht door de handel en de handelswegen niet in een isolement, de stad heeft als eiland in het zuidelijk deel van het Graafschap Holland een typisch eigen eiland-
mentaliteit kunnen ontwikkelen, dat gepaard ging met de strijd tegen het water en zich openbaarde in het verzet tegen overheersende invloeden van buitenaf.

De stad is in wezen al eeuwenlang een overgangsgebied tussen het calvinistische,

streng en arbeidzame noorden en het katholieke, gemoedelijke en Bourgondische zuiden. Doordat Dordt behoorde tot Holland en de bakermat is geweest van de Hervorming (Dordtsche Synode) en de Staten van Holland (Eerste Vrije Statenvergadering), heeft een calvinistische inslag in onze stad de overhand gehad. Doordat Dordt na de Sint-Elisabethsvloed van 1421 een eiland is gebleven en de inwoners zich ook, zoals geschetst, als eilandbewoners zijn blijven gedragen in het zuidoostelijk deel van Holland, heeft in de loop der tijden een eigen taaltje zich kunnen ontwikkelen.

Dordrecht en de Dordtenaren waren de eeuwen door bij buitenstaanders niet altijd even geliefd. De verplichting tot stapelen voor schippers (Stapelrecht, Maasrecht: 'Hoe dichter bij Dordt...') riep veel weerstanden op. Het is dan niet verwonderlijk dat Dordtenaren zich gauw verongelijkt voelden, wat kan leiden tot weerbarstige en in-zichzelf-gekeerde karakters (Nederlanders hebben het over 't water dat langs Dordt gaat, als ze spreken over een nogal zwijgzaam persoon).

Het streven naar behoud van eigen identiteit uit zich heden ten dage nog in het opkomen voor de belangen van eigen wijk of gemeenschap. Voor mensen van buiten het eiland valt het niet altijd mee om te integreren in de oorspronkelijk bevolking. Dordtenaren zullen niet gauw hun eigenheid en eigenzinnigheid willen prijsgeven en de Dordtse taal kan daarvan profiteren. De schilder/schrijver dr. Jan Pieter Veth (1864-1925) schreef: "De Dordtenaar heeft veel van het hardnekkige, doelbewuste, zelfgenoegzame, dat een insulaire bevolking kenmerkt"...

In grote lijnen behoort het Dordts tot de dialecten van westelijk Nederland, die uitgesproken worden met een zogenaamde 'lange mond' en op een zangerige toon. Ook is het voor een Dordtenaar moeilijk om twee medeklinkers achter elkaar uit te spreken; men spreekt van wallekant, Wollewevershave, Bollewerk, Dolluis en Vissebrug. In 17e eeuwse stukken leest men ook: pampier, hembde en raamde, precies zoals het werd uitgesproken.

Klinkers en medeklinkers

ee - klank: uitspreken als een langgerekte i : hât = heet

oo - klank: de oo in brood uitspreken als in het woord zône; 'ja hoor' wordt 'ja hor'.

aa - klank: als è ; daar wordt dèr.

ei, ij - klank: zoals in crême of scène: ès is ijs, gèt is geit. (Vijf ijssie van vijf, twee voor m'n eige en drie voor m'n wijf. 'k Zag 'n gèt op 't Bûgènof, voor 'n stuiver mag-ie 'm grèpe).

oe - klank wordt ô: blomme, je mot.

ui - klank: zoals de eu in het woord freûle. Stève rès mè bruine suiker (is witte! basterdsuiker). Alle ruite d'r uit en al die wijve huîle, wâ d'n puinôp!

Een leuk voorbeeld van het uitspreken van de Dordtse ui is wat dansleraar van de Heuvel placht te zeggen tegen de leerlingen van dansschool Van der Teen:

"As 'k ene keer op m'ne fluit fluit,

zet je je rechterpôôt vooruit

en dan maar schuive.

En as 'k twee keer op m'ne fluit fluit,

dâ ga je d'r uit,

maar kijk uit voor 't fornuis!"

Pen wordt 'pan' en vent wordt 'vant'. Man wordt 'mon'.
 Ginder wordt: gunter. Stuk wordt: stik. Brug wordt: brag.
 'Ik zal' wordt: ik sèl en warm wordt wèrm.
 Gebracht wordt uitgesproken als 'gebroch'. Dach wordt doch ("k doch vannie"). Waarschouwe in plaats van waarschuwen.
 Korsemis zeggen de Dordtenaren tegen Kerstmis. Fabriek wordt febriek. De w wordt soms een v, zoals in 'Mervelande'.

Andere typering: petoffel, petret, pussies (precies), twaluf, arebeie, wérrukke. We zeggen ook: ombegrèpeluk tegen onbegrijpelijk. 'Smaller' wordt smalder en 'kleiner' steeds kleinder. As er iemand is gestorreve gaan we rije na de kerruk, maar hīj komp t'r nie binne, nun kwajen aap (bij voorkeur niet twee medeklinkers achter elkaar uitspreken).

Voorbeelden van samentrekkingen:
 bè-je gekkies; wâ wi-je (wat wil je); wâ mò-je (wat moet je); kè-je die; 't sta-sjón is hémaal (helemaal; helegaar) nie ver van 't pliessieposjie; 'k ga ma wir 's op huis an, anners...; de sieretteboer verkôôp ok pijpies; hoest mè-me? (hoe is het met je?); daluk doe 'k t'r 'n luur om (straks doe ik haar een luier om); wat hettie? kwénie; straks hekket op en dan ken 'k na me nes; tettattenuumeetemake?!; wacheffe; wáffurre? (wat voor een?). Weerom wordt berom; laten we, willen we, hebben we, worden: lame, wimme, hemme; teppikkok (dat heb ik ook); daffinkjénk! (dat vind ik machtig). D'ne pliesiegent zag t'r arremoeiig uit, zoas-tie d'r mè z'n'n rareplu bij d'n hekkens sting; Hebbie hááás? Nee, 'k-ep knijn!

We zeggen ook: 'k-Hè-t'n-bezem, in plaats van: Ik heb de bezem. "Beschie-toddevônde-kir" betekent: misschien tot de volgende keer! Dâseinlukduiluk. Kniktôniksandoen!?! (daar kan ik toch niets aan doen!?!). Keppalgakgat (ik heb al gehakt gehad). Weetjiewânzok-hadde? (weet je wat ze ook hadden?)

Voornaamwoorden

Van de veelheid aan afwijkingen en verbasteringen geven we slechts enkele voorbeelden: Vader's huis wordt: vader z'n huis, hem z'n huis, hem huis, zun'n huis.
 Hun huis wordt: hunnie d'r huis, hun'n huis, hullie d'r huis, heur huis ('t is van hullie).
 'Jun'n huis betekent: jullie huis. Wie z'n huis sta taar? Dâ huisjie is vâ zijn! (van hem).
 Hullie hebbe 't geverfd. Maar ok heulie en zeulie en zullie.

Uitgangen en klemtonen

We zeggen: kooltie, ziertie, kwaaltie, steeltie, schuurtie. Bij korte klinkers: schollechie, brillechie, jongchie, dingchie, ballechie, bruggie, pennechie en prullechie. Een kind was een 'kinnechie' en een baker of voedster een 'minnechie'. Uitzonderingen: tarechie (taartje) en karechie (kaartje). De uitgang -tjie heeft bij de korte klinker-woorden meer de voorkeur: dotjie (kleine hoeveelheid), spatjie (borreltje).

- chie komt ook voor in woorden als klauwchie (handje), sleechie (sleetje), kraaichie, vlooichie, schilderijchie, hemmechie, bennechie (mandje) en zelfs pórechie (poortje; zie: 'missie-pórechie' in A.B.C.-woorden).

De uitgang -je wordt -ie: boekie, pakkie, kaaisie; of -jie: plantjie, karretjie, bloedjie (kindje; keendje in 't Dordts). De -tje wordt -ie in bijvoorbeeld kleutertie en dubbeltie.

Klemtonen: de Dordtenaar zegt Spuiwég, maar ook Rééweg. Zo ook: Ríedijk, in tegenstelling tot Krommedíjk. Als iemand het heeft over de 'Grótekerk', zal hij waarschijnlijk niet uit Dordt komen. Wij zeggen: Grotekérk en Grotekerksbúúrt, maar wel Níeuwkerk en Níeuwkerkspléin, hé?!*)

*) zie: Hé! in A.B.C.-woorden

Werkwoorden

Liggen wordt: legge ("hij leg te pitte"). Het werkwoord liggen kent het Dordts niet. Leggen wordt: 'leie' (de kip lei 'n ei, ze leg op 't ei). Lei 't ei maar op tafel. Hij lee 't ei dus op tafel. Hij heit 't op tafel geleid (geleed, gelege), want dâ heit ze gezeid. Dâ hei-je toch gezeid, hé?!

Zwemmen wordt soms zitte: ik zit al in 't diepe. Zitten wordt soms lôpe of legge: lôp nie zo te nipneuke; leg toch nie zo te drusse! We zalle. Zalle we?, zamme?, zemme? Hij komt wordt: hij komp. Hemme dâ wel nodug? Wimme dâ wel? Lamedammadoen. Maar 'kep 't nie gewouwe dâ we 't mosten doen! Hébbiem?"

Dordtenaren gebruiken in werkwoordsvervoegingen vaak de tweede persoon in plaats van de eerste. Een voorbeeld: ik loopt.

Nu volgt een opsomming van karakteristieke vervoegingen in het Dordts van een aantal sterke werkwoorden:

werkwoord verleden tijd voltooid deelwoord

↓	↓	↓
Dordts	Dordts	Dordts (Nederlands)
↓	↓	↓
benne	- was, waar	- gewis (geweest)
breie	- bree	- gebreje (gebreid)
brenge	- broch	- gebroch (gebracht)
deuge	- doog	- gedoge (gedeugd)
dreige	- dreeg	- gedrege (gedreigd)
dorve	- dorf, dors	- gedorve,gedors,gedurve (gedurfd)
dweile	- dweel	- gedwele (gedweild)

erve	- orf	- geörreve, geürreve (geërfd)
hange	- hong	- gehonge (gehangen)
hete	- hiet	- gehiete (geheten)
kanne,kenne-	kon	- gekont, gekonne, gekanne
konne		(gekund, gekend)
magge,mogge-	moch	- gemagge, gemogge, gemocht (gemogen)

merke	- mork	- gemorke (gemerkt)
roepe	- roop	- gerope (geroepen)
ruile	- rool	- gerole (geruild)

scheie - schee - gescheje (gescheiden)
 staan - stong, sting- gestonge (gestaan)
 twijfele - twefel - getwefele (getwijfeld)
 veile - veel - gevéle (geveild)

vrage - vroog - gevroge (gevraagd)
 vrete - vroot - gevrote (gevreten)
 werke - work - geworke (gewerkt)
 worre - wier - geworre (geworden)
 zegge - zee - gezeid, gezeed, gezeje (gezegd)

So, nou benne me d'r maar 's mee uitgescheje!

Een visie op het 'Dordtsch' in 1931

De gemeente-archivaris Jan van Dalen schreef in 1931 in zijn boek 'Geschiedenis van Dordrecht', deel I: Het oudste Dordtse taaleigen kan worden gekend uit de stadsrekeningen van 1284-1287, uit de keuren en actenboeken der 15e en 16e eeuw; het latere uit litteraire werken der 17e eeuw, als 'Wittebroodskinderen' van Pieter van Godewijck. Bij de toeneming van het verkeer en het verhuizen der bevolking beginnen de kenmerken van het Dordtsch langzaam aan te verdwijnen. Sommigen schijnen zich daarom voor hun dialect te schamen. Dat is volkomen overbodig; het kleurloze Nederlandsch, het zg. Algemeen Beschaafd, verdient heelemaal geen aanbeveling en is voor taalstudie heel weinig waard.

De Dordtse dichter/schrijver Cees Buddingh' schreef in 1960 in 'Dordtse Snippers': Ja, Dordrecht heeft Nederland nog wel iets te bieden. En gelukkig niet alleen op taalkundig terrein!

WOORDEN, NAMEN EN UITDRUKKINGEN

Aai van de Beurs

het standbeeld van Ary Scheffer
zie: Beurs

Aaichie och herre

vroom mannetje

de Aap der apothekers

Voordat de gapers door de drogisten (apothekers) op hun vensterbanken werden gezet, was het in Dordrecht gebruikelijk dat zij er levende apen op plaatsten, die door hun grimassen de kopers lokten.

Volgens dr. Johan van Beverwijck, stadschirurgijn
uit: Lof der Chirurgie, 1635

Achter 's Lands-werf

een deel van de huidige Spuiboulevard (tussen Johan de Wittstraat en Spuibrug) werd al in de 17e eeuw ingenomen door de rijkstimmerwerven, terwijl aan de overkant, door straten gescheiden, een groot weiland (vroeger bleekveld) tot aan de Zandweg (huidige Singel - zie aldaar) zich uitstrekte, dat de naam Schutterswei*) droeg. Reeds in 1783 hield de Patriottistische Schutterij er haar wapenoefeningen en werd gebruik gemaakt van de in 1640 gebouwde tuighuizen op het exercitieveld - ook wel Drilweide genoemd. Dit rijksmagazijn, later de 'lange loods', heeft tot 1969 dienst gedaan.

Tijdens de Franse overheersing werden op de weide**) volksspelen en kermissen gehouden (tot 1815). In 1872 bouwde men er de Schouwburg - de houten tent - in 1877 werd het Gemeentelijk Ziekenhuis aan het Beverwijcksplein in gebruik genomen (ook wel 't Gemeente genoemd en tot 1920 aldaar gevestigd) en in 1880 het Gymnasium***). Alle genoemde gebouwen zijn inmiddels gesloopt en hebben plaats gemaakt voor nieuwbouw.

*) zie: Schutterswei

**) Marsveld geheten (vergelijk het Franse 'Champs de Mars')

***) zie ook: Latijnse School

Achter Van Driel, achter het Gat*)

meerplaats in de monding van de Vest, aan de Riedijkshaven (bij het Papendrechts veer)

*) zie: 't Gat van de Marktschuit

Achter de Grote Kerk staan

scharrelen, vrijen

("ze stong wir met 'r knurfie achter de Grote Kerk")

Achterkontig

geheimzinnig

't Achterom

oorspronkelijk aangelegd als steegje (Lammetjiesgang), later liep 't Achterom achter het (inmiddels gesloopte) hoofdpstkantoor

Er was onder meer de Rumfordse soepkokerij*) gevestigd (de soep werd door leden van de hervormde diaconie aan behoeftige mensen verstrekt**); later stond er ook een ijsfabriek. De 'Krom-Achterom' en 't hofje Welgelegen' behoorden tevens tot dit gebied.

Nu is het een belangrijke verkeersader, die voorlangs een deel van het centrum loopt

*) de spijzen bestonden uit krachtige soep, bereid volgens een recept van de Amerikaanse weldoener Benjamin Thomson, duke of Rumford

**) zie ook: Hofbrood; Soephuis

Afgeluizig, ofgeluizig

heel erg

('afgeluizig vuil op iemand zijn' betekent: woest zijn op iemand)

Agooisie, agosie

handeltje; negotie; 'n 'vrâchie'

("hij lôôp met agooisie")

Agor, gor

augurk

Airebeze
aardbeien

Akkedére
klikken; goed met elkaar omgaan
("z'akkedére nie mè mekaar")
Gallicisme: accorder

Al poep je nie, dan rus je toch en komp de baas, dan poep je nog
verontschuldigende uitdrukking, gebezigd wanneer een werknemer naar het toilet gaat om even uit te rusten

Al sprong d'n onderste steen bove
al moest de onderste steen boven komen

Alewalig, allewalig
dartel; druk; nerveus

Alleblasse
kinderspel uit de 17e eeuw en daarna
De spelregels ervan zijn onbekend

Allemaggies
allemachtig
("leg nie zo allemaggies te nipneuke!"*)
*) zie aldaar

Allerheiligenvloed
overstroming van 2 november 1570, die de gehele stad onder water zette
Het was de eerste rampzalige springvloed na 1421 (de Sint Elisabeths vloed, zie aldaar) en kostte veel mensen het leven

Amezuur
asem; adem ("k hep geen amezuur")

Uit 't Frans: een ambouchure is een mondstuk
(vergelijk: zich 't apezuur lope, hetgeen betekent: buiten adem zijn van 't lopen)

Amme hier! Amme nooit nie!
amme hoela!; nooit van mijn leven!

Ammelullium
alluminium

op 't Ampertie
op 't nippertje; bijna

Amstelwijck, Klein Amstelwijck

industriegebied en sportterreinen; tuinderij

Genoemd naar de vroegere buitenplaats annex boerderij, in 1661 gesticht door de familie Tripp. Het hoofdgebouw heeft tot voor kort dienst gedaan als klooster en is nu opvangcentrum voor asielzoekers

het Anckertgen, de moord in 't Ankertie

In 1538 zijn in de voormalige herberg Den Ouden Ancker op de hoek Voorstraat/Botgensstraat negen roofmoorden gepleegd door Andries Smidt, zoon van de herbergier. De slachtoffers, allen vreemdelingen, werden door het hele gezin van geld en goed beroofd en vervolgens in de kelder van de herberg begraven. Jan Smidt, zijn vrouw en hun kinderen werden op 26 oktober van dat jaar in het openbaar terechtgesteld

Anderhalve huize

Vroeger was het een teken van deftigheid een breed woonhuis te hebben met aan weerszijden van de voordeur twee ramen, het zogenaamde dubbelhuis. Om zo'n huis te bouwen waren echter tenminste drie oude panden nodig en dat was veelal te duur. Daarom vindt men in Dordrecht nog veel huizen, die aan de ene zijde van de deur slechts één raam hebben en aan de andere kant twee ramen; ook wel anderhalve huizen genoemd

de Aperots

bijnaam van het modern appartementencomplex op de hoek Stationsweg/Burgemeester de Raadtsingel (Ponsensteyn; naar een ontwerp van A. Alberts, 1978)

er 'n Apie van make

er 'n lolletje van maken of zich er met een Jantje van Leiden van afmaken

Aqua Merwelata

Dordts leidingwater
zie ook: Merwepils

Arremieterig

armetierig

Arrogant

in de betekenis van irritant
("k vin 'm maar 'n arrogant ventjie!")

As-tie maar zo'n schijntjie verdien, nou, dan zal-tie ok 't vet nie in 't vuur schijte

iemand die weinig verdient, zal zuinig met zijn geld omgaan

Augustijnenkamp

zie: Bleyenhoek

Avesére

opschieten

Baanhoekbrug

spoor- en fietsbrug uit 1885, gelegen over de Beneden-Merwede*), als oeververbinding tussen de polder Crayesteyn op 't Eiland van Dordrecht*) en de Alblasserwaard, richting Betuwe

*) zie aldaar

Babywinkel, Boonepadje

bijnaam van het Boonepad*), dat dwars door het Bos van de Roo**) (H.B. de Roo van Capelle) naar de Watermolenwei***)liep

Het kwam aan de andere zijde uit op de Markettenweg (tot 1946). Eigenlijk heette het Boomenpaadje. De bomen stonden er 'scheef van het vrijen'

zie: gedicht van de moord op Jaantje Pieren, 1874 (A.B.C.-versjes en gedichten)

*) zie ook het gedicht Bonenpad van Cees Buddingh'

**) zie: Wezigtpark

***) zie: Watermolenwei

Bagijnhof, Visstraat

zie: Blaak; Bloedhal; Burgerlijke nederzetting; Centeschooltie; Dort; Marte; Moordhoek; Pantoffelparade; Guus (A.B.C.-verhalen) en in A.B.C.-versjes en gedichten: Aai Kiene (liedje uit 1910); Kermis; Ode aan de Dordtse student; Ode aan Dordrecht; A.B.C.

Bak-aaï

stuurman op 'n zolderschuit (platboomd vaartuig)

Bakkie poeier

kopje warme chocolademelk

Bal op t'n emmer

ruzie; onenigheid

("as je zo doorga, dâ krij-je.....")

Balijnen emmer

typisch Dordts materiaal, althans om emmers van te maken

'Te Dordrecht braghten de meisjes hare zoogenaemde jufferboeckjes in ebbehouten of balijnen emmertjes met zich, wanneer zij op bezoek ginghen...'

dr. G.D.J.Schotel

uit: Oud-Hollandsche huisgebruiken

Balledief

politie-agent

Bamismart

één van de drie jaarmarkten. Deze begon tien dagen na Sint-Bavodag (1 oktober), duurde veertien dagen en stond bekend als 'kouwe kerremis'. Voordat men naar de kermis ging, woonde men eerst de Bavo-Mis bij in de kerk (verbasterd tot Bamis). Reeds in 1342 waren er twee jaarmarkten (de Meimart*) en deze oktobermarkt. Ook was er buiten Dordrecht nog de jaarmarkt van Heer Danilsambacht**). De Bamismarkt werd in 1685

afgeschaft, vanwege de grote concurrentie met de handeldrijvende middenstand. Later was er nog maar één jaarmarkt (kermis), die een week na Pinksteren begon en acht dagen duurde

*) zie: Meimart

***) zie: Heer Daniëlsmart

zie ook: Van een kouwe kerremis thuishkomen

Bazegrav

voormalig café op de hoek Korte Breestraat/Lombardstraat

Alle kleine baasjes verdronken er hun laatste centen

Beatrix (Baete, Baetken, Bate, de Gelukkige), 't kind in de wieg

naam van het dobberend kind in de wieg

Volgens overlevering werd ze in Dordrecht in Dordrecht 'bij grooten winde' tijdens de Sint-Elisabethsvloed*) van 18 november 1421.

Wiegend op de woeste baren van een in barre zee herschepen 'Groote of Zuidhollandsche Waert' en in een wankel biezen wiegje gelegen, dat in evenwicht werd gehouden door een trouwe kat, spoelde ze te Dordrecht aan land; volgens sommige geschiedschrijvers in de buurt van de Spoeypoort (Spuipoort). Het kind is gered en is later getrouwd met Jacob Roerom en zou vele nakomelingen hebben gekregen

*) zie: Sint-Elisabethsvloed

Bè-je gekkies!

ben je mal!

Beeldeverkopertie

tikspel

Degene die wordt getikt, wordt met één arm rondgedraaid en

blijft staan in de houding, waarin hij terecht komt (ongelukstikkertje)

Beeldjeshaven (zie onder), Bredeweg, Breeweg, Krooswijk, Stadsweg, Steenweg, Straatweg, Tweede Singel, de Weg op zestig roeden*), Schutterswei en Zandweg

andere benamingen tot 1885 van de huidige Singel; daarna zijn de verschillende delen van de Singel genoemd naar Dordtse schilders, van wie de meesten leerlingen van Rembrandt waren

Beeldjeshaven: In de nabijheid van molen 'De Hogemoet'**) mondde de Oude Dubbel in de Spuihaven uit. Die monding was overbrugd

zie ook: Negentiende-eeuwse schil; Oude Dubbel; Schutterswei

*) een roede is een afstandsmaat van ongeveer 350 meter

**) de Hoogmoed en later, tot de sloop ervan in 1919, molen de Maagd geheten

m'n ene been is nog net zo licht as 't andere

ik ben van de zorgen af

(letterlijk: "ik loop niet meer scheef van de zorgen")

Begang

verkeer; drukte

("d'r is hier veel begang")

't Begin van Hollant in Dordrecht

een geschiedschrijving uit 1640 van Ioh. van Bevervvijck (Johan van Beverwijck),
herdrukt in 1972

Begorre

spel met knikkers

z'n Bek maar 'n douw geve

vertellen waar 't op staat zonder eerst na te denken

't is hier om te Bekaje

't is hier niet te harden

Bekant

bijna; bijkans

Bekkie

'n borreltje of 'n kleintje pils

as je me nou Bekôte bikkelt

ik heb nieuws te vertellen; hoor nou 's!

bè-je Belakketôôt!

ben je nou helemaal!; hoe kom je daar nou bij?

het Beleg van Dordrecht

vijf weken durende belegering van de stad door Jan van Brabant in 1418

De Hoekse en Kabeljauwse twisten bereikten in 1417 een hoogtepunt, toen graaf Willem VI stierf en slechts één dochter naliet: Jacoba van Beieren. Haar oom, Jan van Beieren, werd gesteund door Dordrecht wat betreft zijn aanspraken op de grafelijke troon van Holland. Jacoba was echter getrouwd met hertog Jan van Brabant, wat tot gevolg had dat de Brabantse troepen in 1418 vóór de poorten de stad stonden en de stad insloten. Daarop volgden hevige gevechten, die vijf weken duurden. Het Brabantse leger en zijn vloot werden uiteindelijk verslagen. Als teken van overwinning werd 'n gedenksteen aangebracht in de Spoeypoort (Spuipoort). Voor de tekst daarvan: zie: Einde beleg te Dordrecht, in A.B.C.-versjes en gedichten

Beljât; belnjeent

welja; welnee

Beneden-Merwede, Merwede, Merwe, Merrewee

rivier ten noorden en noord-oosten van Dordrecht, op de grens van het Eiland van Dordrecht en de Alblasserwaard

Vóór 1421 (de Sint-Elisabethsvloed) maakte deze rivier bij Dordrecht een bocht, zodanig dat hij aan de Dordtse kant steeds dieper insneed en bij Papendrecht steeds meer aanslibde. Mede daardoor werd zijn loop naar het noorden geleid, waardoor de Noord ontstond zie ook: Baanhoekbrug; Noord; Papendrechtse brug

Benijje, beneej, beneje

beneden

Beraggel

betingel

ik lôôp me 't Berus, ik lôôp me te Bérus

ik loop me 'n ongeluk

Bérom, brom

weerom

Berôôkt

beroerd

("da's 'n beroekt ding")

Beschie

misschien

("hè-je beschie 'n koppie suiker vor me?")

Beschrijvinge Der Stad Dordrecht

een in 1677 verschenen standaardwerk over de geschiedenis van Dordrecht, geschreven door Matthys Balen, JansZoon (herdrukt in 1966)

Beslachte

aarden naar

("die jonge beslacht z'n vader" of: "die jonge slacht z'n vader")

Beslag-ie-mijn wâ!

vertel mij wat!; dat geldt ook voor mij!

Betobbe

betijen

("laat hem maar betobbe!")

Beurs

Scheffersplein (sinds 1862); voorheen stond er het Beursgebouw (van 1659 tot 1837)
In 1862 werd het standbeeld van de in Dordrecht geboren en opgegroeide schilder Ary Scheffer*)(1795-1858) onthuld.

Komische uitdrukkingen met betrekking tot Aai van de Beurs:

- Op zaterdagavond wordt de Beurs afgezet. Weet je waarom?

Wel, dan moet Ary Scheffer fietsen leren.

- Op maandagavond moeten de mensen de was op de Beurs binnenhalen. Waarom?

Wel, dan wil Ary Scheffer schone kleren aan.

- Op vrijdagavond moeten de lakens gespannen worden. Waarom?

Wel, dan gaat Ary Scheffer in bad

*) zie het gedicht 'Ary Scheffer is onthuld' (A.B.C.-versjes en gedichten)

Biezebaze

rondhangen; niets doen
(genoemd naar de baas van de biezensnijders)

Binnebuut; viertie

leren voetbal

Binnenstad

zie: de Stad

Bisschopsgeld

bepaald Dordts gebruik bij kinderen

De oudste sporen in Nederland van de viering van Sint-Nikolaasdag als kinderfeest vinden we in de Dordtse stadsrekeningen van 1360 en 1363. Hieruit blijkt, dat de scholieren (koorknappen, zie: Latijnsche School) op de vijfde december vrijaf kregen en wat geld om feest te vieren. Eén van hen werd tot bisschop gekozen. Onder de vespers kreeg hij de mijter op het hoofd en de kromstaf in de hand. Met deze kinderbisschop trokken de overige jongens in optocht langs de straat en vroegen aan de voorbijgangers een kleinigheid (bisschops- of kaarsengeld). Van de ene helft van de opbrengst kochten zij kaarsen, die zij bij hun avondomweg zullen hebben gebrand; van de andere helft van het geld maakten zij goede sier

dr.C.van de Graft

uit: Nederlandse volksgebruiken bij hoogtijdagen

Blaak

Bagijnhof

('n blaaike pikke' betekent wandelen op het Bagijnhof)

zie ook: Marte

Blaar

blad

("d'r lei 'n blaar in de sloei")

Blauwe wezen, Blauwkinderen, rijp voor 't Blauwhuis zijn

benaming van weeskinderen, gehuisvest in het wees- en kindertehuis aan de Lindengracht (de huidige Museumstraat)

De wezen werden gestoken in staalgraauwe kleren, met op de linkermouw het wapen van Dordrecht. De bewoners en hun onderkomen werden derhalve genoemd naar de kleur van hun kleding. Ook pestlijders en krankzinnigen werden er ondergebracht; tot dan toe werden ze verpleegd in het Leprooshuis en in het Cellebroedersklooster*)

('t Heyligh Geest- en Pesthuys ter Grooter Kercke; 't Sieckhuys).

In 1853 werd het Blauwhuis veranderd in een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen en sindsdien zei men dat een gestoorde 'rijp was voor 't Blauwhuis'. Die situatie duurde tot 1898. Nu is het gebouw in gebruik van het Dordrechts Museum

*) zie: Swindrechtstraetgen

Bleekpoepie

te licht voorwerp
Oorspronkelijk: te licht afgedrukte foto

Blefon

plafond

Bleyenhoek

een van de oudste delen van de stad (nu onderdeel van het Centrum)
Het is een van oudsher veelbesproken buurt; de achting voor bewoners van de Augustijnenkamp was vroeger echter vaak nog lager
zie ook: Heer Daniëlsambacht; de heerlijkheid de Merwede; Huis te Merwede; Nieuwkerk; Riedikstraatje; Schotse Tuin; Schotsendijk; Toregriëbus

Blikzult

boterhamworst

Blinke as 'n hondekullechie, dâ vertind is in de maneschijn

erg glimmen

't Bloed stotterde in m'n are

het bloed stolde in mijn aderen; mijn hart stond bijna stil van de schrik

't Bloed uit je tene hale

het bloed onder de nagels vandaan halen

Bloed voor je hart zette

- veel kracht kosten ("dâ zal t'm wel vil bloed vor z'n hart zette!")
- iemand kwaad of verdrietig maken; boos of verdrietig zijn

Bloedhal

dansgelegenheid in een gebouwtje achter de voormalige Waalse Kerk (ingang Visstraat)
Er werd daar vroeger veel gevochten

Bloemenbuurt

Dordtse wijk

Dit gebied wordt met de Indische buurt, het Land van Valk en de Centrale Scholenbuurt doorsneden door de spoorweg Dordt-Breda, met in dit baanvak de scherpste spoorwegbocht van Europa

Bluddie hoera

flauwe kul; geënceneerd; opschepperij

Bobbertie bloedwors

dik persoon; onnozele sukkel

Bochele

benaming van een spel, waarbij een jongen krom gaat staan en de anderen hem met een bal tegen zijn rug gooien

Bocht van Guinee

benaming van een huis in de Torenstraat (gesloopt in 1941)

Boekehout

beukehout

't Boezeroentjie, 't Leugenaartie

voormalig Dordrechtsh Nieuwsblad

Bokkeboom

beuk

Bokkehof

Musenhof

Het was een voormalig Hofje aan de Burgemeester de Raadtsingel.

De sociëteit Musis Sacrem was er gevestigd. In 1915 brandde het gebouw af en op dezelfde plaats werd de Antoniuskerk gebouwd

Bokkepiejeje, bokkebiejeje, bokkiepiejeje

haasje-over

(van bokke-pied: de bok gaat telkens een voet verder van de beginstreep af staan)

Bokkezuur

apezuur

("'k mos m'n eige 't bokkezuur lôpe!")

Bokstapele

zeuren; goed op 't hart drukken

(van 't Duitse buchstabieren?)

Bokstavast

kinderspelletje

Eén kind staat gebogen met de handen tegen een muur. De andere kinderen springen bovenop hem/haar en gaan zitten

op de Bollefooi

op de bonnefooi; zonder afspraak vooraf

(het Franse bonne foi betekent: in goed geloof)

Bonenpaadje

zie: Babywinkel

Booj, boje

bode; dienstmeid

Boombrug, Boomstraat (de Boom)

de namen zijn ontleend aan het feit dat 's nachts de toegangen tot de havens met bomen

werden afgesloten

Op de wal en in de rivier waren tevens houten palen geslagen, die een overval van vijandige schepen moesten verhinderen

Boonepaadje

zie: Babywinkel

Borretje, borrechie

bordje; schoteltje

Bosman

ziekenfondsloper

('bos' is ziekenfonds)

Boschool

Buitenschool

Botjesstraat

Botgensstraat

Boutplukker

poelier

In vroeger tijden werden er rond Dordrecht veel wilde vogels door zogenoemde vogelaars gevangen en werden op de Vogelmarkt (de latere Groenmarkt) verhandeld. In de stad woonden daardoor veel bout plukkers en hoenderkropsters, die pluimvee mestten

Bove brenge

opbrengen; naar het politiebureau brengen, alwaar men eerst de trappen op moest ("hij wier op te Groenmart bove gebroch").

Na het verhoor werd de verdachte via de Groenmarkt naar de kelders onder het stadhuis gebracht, waar zich gevangeniszellen*) bevonden

*) in de jaren daarvoor (na 1544) heette die ruimte de Leeuwenkuil, de naam van de beruchte gevangenput, die onder het stadhuis lag

zie ook: Vlaamsche Hal

Bove de Moerdijk

zie: Hollands Diep

Braaitje

buitenkansje; voordeeltje; van de gelegenheid gebruik maken

(Nederlands: ergens een slaatje uit slaan)

't Brand van Dordrecht

term uit de haringhandel

In 1455, toen Dordrecht een belangrijke haringstad was, werd een aantal nieuwe en strengere regels voor het keuren en verwerken van haring vastgesteld. De door de stad aangestelde keurmeesters gingen bepalen of de vis goed genoeg was om 't 'Brand van Dordrecht' te krijgen. Daartoe plaatsten zij een brandmerk op de harington, waarin volgens

vaste regels de vis aan de wal verpakt was. In 1493 werd de Dordtse tonnemaat de standaardmaat in Holland; de bloeiperiode van de haringtrafiek in Dordt duurde tot 1775 zie ook: Pikkelstraatje, Pekelstraatje

Brandpoort

brandgang

Broeinekels

brandnetels; broeinetels

Bruggehof

camping, gelegen aan de Zuidpunt van het Eiland van Dordrecht, tussen de Dordtse Kil en de oprit naar de Moerdijkbrug (verkeersbrug)
zie: de Eerste Tol; Hollands Diep; Willemsdorp

Bruine suiker

'stève rès mè bruine suiker' (typisch Dordts)

Omdat met bruine suiker Dordtenaren witte basterdsuiker bedoelen, hebben we in Dordt de 'witte bruine' en de 'bruine bruine'

Bruinwerke

beunhazen

Buikie

onderste stuk van de haring dat werd afgesneden, teneinde de ingewanden te verwijderen
Het buikie betekende voor velen juist een lekkernij.

"'t Hart, hep-ie nog 'n buikie vor me?" ('t Hart was een visboer in Dordt in de jaren '30)

naar de Buitenkant gaan

naar de Hooikade gaan

Bul

bullebak; snottebel

("d'r hank 'n bul aan je neus")

d'r gaat 'n Bult voorbij, d'r gaat 'n scharesliep voorbij

we krijgen regen

goed zo Bultie, nog zo'n strooitjie!

ga zo door!

Burgerlijke nederzetting

benaming van één van de twee oudste stadskernen (ontstaansgebied van Dordrecht)
Het was gelegen tussen de Voorstraatshaven, Suikerstraat, Spuihaven en Visstraat
zie ook: Grafelijkheidscentrum

Busse-zult

boterhamworst uit blik

Butgensstraat, Butkensstraat, Botjiesstraat, Botgensstraat
andere benamingen van de Boogjes (de Butgenspoort stond er)
De straat is genoemd naar de familie But of Butkens

Butter, buttere
knikker, knikkeren

Buut
kinderspelletje
Eén kind staat met het gezicht tegen een muur. De anderen moeten naar hem/haar toelopen, meestal door de straat over te steken. Wanneer degene die bij de muur staat zich omdraait, moeten de lopers stilstaan. Wie nog doorloopt is af. Het kind dat de muur als eerste onopgemerkt haalt, wint

C.J.M.V.-gebouw
uit 1933 daterend pand aan de Burgemeester de Raadsingel, naast Rhetorica
Het is 't ontmoetingscentrum van de Christelijke Jonge Mannen Vereniging

'n Cent kope
naar de snoepwinkel gaan
("ga je mee 'n cent kope?")

Centemole
draaimolen, die rondgedraaid werd door 'n paard
('n ritje kostte één cent)

Centeschooltie
bijnaam van de eerste openbare stadsschool met kinderen van ouders die niet tot de Hervormde Kerk behoorden, en werd in 1837 in de Statenzaal van Het Hof*) gevestigd
Het schoolgeld bedroeg één cent per kind per dag; kinderen van bedeelde ouders kregen gratis onderwijs. In 1844 ging aan het Bagijnhof de eerste openbare kleuterschool van start; het R.K. lager-onderwijs begon in 1854 aan de Wijnstraat
*) zie aldaar

Centjie tikke, tikduitjie spele
kinderspel
Een aantal centen werd tegen een muur gegooid en moest zo dicht mogelijk vóór een op de stoep getrokken streep terechtkomen. Wie won, kreeg het geld

'n Centjie voor den erepoort
onder dit motto collecteerde de Dordtse schooljeugd om de kosten te betalen van kinderspelen en vuurwerk voor het jaarlijks terugkerend Oranjefeest. Er werden tijdens dit feest erepoorten opgericht, die vaak slechts bestonden uit 'n over de straat gespannen touw met groen, slingers en lampions. Elke straat had zo zijn eigen erepoort

't Centrum
oudste wijk van Dordrecht

zie: de Stad

Chic de friemel

heel chic; weelderig

Cleyne Ommegangh'

zie: het Heilig Hout van Dordrecht

z'n Competentie hebbe

genoeg gegeten hebben

(letterlijk: ik heb m'n kont en pens vol)

Cornelis de Gijsselaer van Dordrecht

schimpnaam van de patriotten-beweging aan het eind van de 18e eeuw

In de sociëteit de Vrijheid aan het Steegoversloot (ook wel de Kezensociteit genoemd in de 18e eeuw), verzamelden zich de patriotten die naar hun voorman, mr. Cornelis de Gijsselaer*), werden genoemd. Deze Dordtse raadspensionaris, tevens leider van de oppositie in de Staten van Holland, wilde zich in 1786 via de Stadhouderspoort toegang tot de Statenvergadering verschaffen. Als reactie op deze daad pleegden Oranjeklanten toen een aanslag op hem.

*) telg uit het geslacht van de martelaarsfamilie De Gijsselaer, die in 1572 door de bloedraad in Brussel uit Dordrecht werd verbannen

Crabbe

zie: Krabbe

Crabbehof, Crabbenhof, Crabbewijk

Dordtse wijk, genoemd naar de hofstede Crabbehoff

Deze buitenplaats met een in neo-romantische stijl gebouwd kasteeltje werd in 1628 aangelegd door Damas van Slingelandt.

In 1958 werd met de bouw van de wijk begonnen; in 1962 werd het winkelcentrum Crabbehof door Prins Bernhard geopend en gold in de zestiger jaren als één van de modernste in Europa

zie ook: Kloveniersdoelen

Crayesteyn

zie voetnoot bij Huis te Merwede; zie ook: Baanhoekbrug; Merwelanden; de Staart

Crommenellebooghstraat*)

Kromme Elleboog, Kromme Jen of Manhuisstraat

Deze niet meer bestaande, maar nog veelbesproken straat werd reeds in 1434 zo genoemd. Het 'Veld van de Oude Mannen' was er te vinden, naast de oorspronkelijk schaarse bebouwing.

In de middeleeuwen was het de gewoonte om een straat, die niet rechtdoor liep, maar een hoek had als een gebogen arm, elleboogstraat te noemen. De Kromme Elleboog begon bij de Vriesestraat en eindigde bij de Stooftstraat. Naderhand noemde men 't eerste stuk de Dwarsgang of Dwarsstraat en nog veel later Blindenliedengasthuissteeg**). Omdat de Kromme Elleboog in de volksmond reeds lang een slechte naam had, verzochten in 1909

de bewoners de gemeenteraad om de straatnaam te wijzigen, doch dit werd afgewezen. In 1945 is er nog een beweging geweest de naam veranderd te krijgen in President Rooseveltstraat, hetgeen ook mislukte

*) zie Kromme Jen

***) zie ook: Duivelaarsgat

D.E.E.T.O.S., Deetos

korfbalvereniging sinds 11 juli 1919; de eerste wedstrijd werd gespeeld op een veld aan de Jacob Catsstraat

De naam is een afkorting van Dordt En E.D.N. Ter Overwinning Saam (E.D.N. stond voor Ende Dispereert Niet). De club, die nu zijn home vindt in de eerste korfbalsporthal van Nederland aan de Vorrinklaan, is negen maal nationaal kampioen geweest: zeven keer op het veld en twee keer in de zaal.

Dordt mag met elf korfbalverenigingen bij uitstek een korfbalstad genoemd worden

D.F.C.

Dordrechtsche Football Club (de club van Dirk Lotsy)

oudste voetbalvereniging van Dordrecht, met een roemrijk verleden D.F.C. is opgericht in 1883 als Dordtse Cricket Club door H. van der Linden van Snelrewaard. De voetbalorganisatie heeft jarenlang in de eerste klasse van de Dordtsche Voetbal Bond en de (K.)N.V.B. gespeeld en is zelfs bijna enkele malen kampioen van Nederland geweest. De club kreeg later de namen F.C. Dordrecht en D.S.'79 (déjes) en heet nu Dordrecht '90
Zie ook: Wie kent niet die fijne meneertjes (A.B.C.-versjes en gedichten)

Dâ zit nog, zei de bult, en hij keek over zijn schouder

dat staat nog te bezien; dat is nog niet zeker

Dâ ga zo ver as 't voete hep

dat geldt maar tot op zekere hoogte

Dag van Dordt

regelmatig terugkerende manifestatie (sinds 1990), waarbij het gemeentebestuur, openbare bedrijven en instellingen informatie verschaffen aan de burgers en men met elkaar van gedachten kan wisselen

Danet

zojuist; daarnet

Daro!

daar!

Demme

banjeren; struinen

("lôôp nie zo door die plas te demme!")

Démsere

stuiteren met een balletje

Deus

gestoord persoon

("daar lôôp wir zo'n deus")

Diamantebrug, Galgebrug*)

volkse benaming van de Damiatenbrug, dat in 1854 gebouwd is naar een ontwerp van stadsarchitect G.N.Itz

De 'houtkooperij Damiate' was er gevestigd.

zie ook: Scheyersdycksie

*) genoemd naar het typerende ophaalmechanisme van de brug. De Dordtse stadsgalg stond echter vanwege de stank bij Zwijndrecht op het galgeveld: ver uit het zich op een uiterwaarde in de Noord

Diefsteiger

naam van 'n steiger, die was gelegen tussen het Gat van de Marktschuit en de Boombrug. Van dat punt uit werden misdadigers verscheept naar het galgeveld, aan de overzijde van de Oude Maas (zie Diamantebrug)

Dingchie, dingsie

dingetje

Dirk Solders

onbehouwen jongen

("je lijkt wel Dirk Solders!")

Doe de poort open!

bepaald oud Dordts kinderspelletje; spelregels onbekend

De poort had betrekking op de Blauwpoort

Doelesteyn

zie: Heelhaaksdoelen

in de Doelstraat*) logere

in de gevangenis zitten

Het Huis van Bewaring bevond zich in de Doelstraat, achter de huidige arrondissementsrechtbank.

- Vraag: "Wat is de langste straat van Dordt?"

- Antwoord: "De Doelstraat. Daar is vorige week 'n vent ingegaan en hij is er nog steeds niet uit!"

zie ook: Stek; Voetboogdoelen

*) genoemd naar het oefenterrein van de Schuttersdoelen, gevestigd aan het Steegoversloot

Dolles met 'ne kale kont, Dalles met 'ne kale kont

niets; niemand

"Je krijg 'ne dolles mè 'ne kale kont" betekent: je krijgt niets

"Dolles mè 'ne kale kont heit 'r mir fedusie in 'm" betekent: geen mens vertrouwde hem meer (zie: Slejen Aai, in A.B.C.-verhalen)

Dolofa

de Dordtse Loon Fabriek, tot halverwege deze eeuw gevestigd in de Gravenstraat
Er werd van alles gemaakt in opdracht, voornamelijk werkkleding.
De medewerksters stonden er op stukloon. In de volksmond werd het bedrijf de Dordtse Lorre Fabriek genoemd

Donderhoedjie

kleine herenhoed, aan de achterkant voorzien van een opgeslagen rand

hij lôop op de Donkere steiger

dit wordt gezegd van een klok, wanneer hij niet gelijk loopt

Dôôd over de onderdeur

meel, met water stijf gekookt
(zie ook: Glip in, glis in; Kijk-over-den-heining; Meeldenbrij)

Dôôjebos

begraafenis-vereniging

'n Dôôjen diender

ongezellig, nogal zwijgzaam persoon

Doorzale

doorzeuren (herhalen); doorbuigen van een zitting of van hout

Dôôs mè gezichies

een tasje met iemands hele hebben en houwen erin

Dordracum Illustratum

een serie boeken, met afbeeldingen uit Dordrecht (kaarten, etsen en gravures), in 1916 samengesteld en uitgegeven door de verzamelaar Mr. Simon van Gijn
zie ook: Museum van Gijn; Vereeniging 'Oud-Dordrecht'

Dordrecht

oudste stad van Holland, ook al pretendeert Geertruidenberg (Bergh) recht te hebben op dezelfde titel, daar die stad vroeger tevens tot het Graafschap Holland behoorde
Dordrecht wordt reeds vermeld in een officieel stuk van 2 mei 1064: 'Thuredriht cum capella noviter constructa'; dit werd beweerd door Jan L. van Dalen, eertijds gemeente-archivaris, in zijn 'Geschiedenis van Dordrecht', deel II (1933). In 1220 kreeg het in ieder geval aanvullende stadsrechten.

De stad heeft zijn ontstaan en groei en bloei in de loop der eeuwen te danken aan de gunstige ligging langs het water. Behorend tot de provincie Zuid-Holland op de grens met Noord-Brabant is Dordrecht, ook wel Thuredriht, Dordt, Merwestad, één van de Drechtsteden en tijdens de carnavalsperiode Ooi- en Ramsgat genoemd; in Nederland de enige grote stad van betekenis, die al 570 jaar gelegen is op een eiland: het Eiland van Dordrecht.

De stad ligt aan de rand van de Randstad en is het knooppunt van verkeers- en vervoerswegen tussen Amsterdam en Antwerpen, en tussen de Europoort met het Duitse

achterland. Dordt heeft momenteel (juni '91) bijna 112.000 inwoners. Het is de stad van het Stapelrecht, de Eerste Vrije Statenvergadering en de Dordtsche Synode; van Johan en Cornelis de Witt, Albert Cuyp en Ary Scheffer; van Jacques Perk, Top Naeff en Cees Buddingh'. In onze tijd de stad van Dordrecht '90 - D.F.C. zo U wilt, Deetos en Jubal en natuurlijk de stad van Jan Noorland

Dordrecht-Centraal (1872), -Zuid (1973) en -Stadspolders (1989)

de drie Dordtse spoorwegstations

Reeds in 1856 werd er gesproken over de aanleg en exploitatie van een spoorlijn Rotterdam-Breda. Op de eerstgenoemde station staat sinds 1872 te lezen [STATION DORDRECHT.] in té grote letters; dit omdat het gebouw jarenlang op Dubbeldams grondgebied heeft gestaan. De betekenis van de stip achter de geveltekst is nooit opgehelderd

La Dordrechta Esperantisto

Organo de la Dordrechta Esperanto Unigo; genaamd Tra la Mondo Dordts tijdschrift in het Esperanto (1929)

Dordrechts Museum

schilderijenmuseum, sinds 1904 gevestigd aan de Museumstraat (voormalige Lindengracht)

Dordrechtsch Gedenckboeck

voorloper van de courant (1785-1788)

Dordrechtsch Lijstertje

liedboekje (verzameling gedichten), geschreven door Abraham Aertsz. Plater en uitgegeven in 1624 door Damis van Rybeeck, wonende bij de 'Nieu-brugh' in 'in den vergulden A.B.C.'

Dordrechtsch Nieuws

nieuwsblad (1648-1685)

Dordrechtsch Nieuwsblad

Dordtse krant, uitgegeven vanaf 1861 tot voor een twintigtal jaren geleden

Dordrechtsche Courant

dagblad, verschenen vanaf 1795

De Franstalige editie heette Gazette de Dordrecht (1811)

Dordrechtsche Oprechte Hollandsche Historische Courant

nieuwsblad, verschenen rond 1789

De Dordrechtsche Rijschool

manege, van 1843 tot 1895 gevestigd in het voormalig Armhuis aan de Vest

Er werden vrijwel jaarlijks caroussels gehouden, waarbij vaak gebeurtenissen uit de plaatselijke geschiedenis werden uitgebeeld.

Hoogtepunten waren: het toernooi te Luik en de terugkeer van graaf Dirk IV te Dordt in

1047; de inhuldiging van gravin Ada van Holland in november 1203; de terugkeer van Daniël van de Merwede na de verovering van Constantinopel in 1204; het bezoek van keizer Karel V aan Dordrecht en de Grotekerk in 1540 en de ontvangst van prins Willem van Oranje en Charlotte de Bourbon in 1575

Dordrechtsche Stoomboot Maatschappij (D.S.M.)

naam van de organisatie die vanaf 1822 de veerdienst Willemsdorp-Moerdijk onderhield. In 1825 waren er twee markt- of beurtschepen op Rotterdam: de Eendragt en de Vereeniging, die bij Jan Schouten waren gebouwd. Er kwam daarna een stoombootdienst tussen Rotterdam en Antwerpen. De stoombootrederij Fop Smit & Co. voerde een geregelde verbinding tussen Rotterdam, Dordt en Gorinchem. In 1850 waren er al zeventien stoombootdiensten die Dordt aandeden of er uit vertrokken

Dordt, Thuredriht, Thuredrech, Thuredrecht, Turdrecht, Durtrech, Durtrecht, Dourdrec, Doerdrecht, Dortrecht, Dordrech, Dordregt, Dordracena, Dordracum en Dordraco (Latijn), Dordrechta (Esperanto), Dortsmonde, Dordrechtsmonde, Doort, Dorth, Dort

andere benamingen voor Dordrecht als 'n doortrek-plaats in de rivier de Thure of Thured zie ook: Dort; Dubbel; Hoe dichterbij Dordt, hoe rotter 't wordt

Dordt-in-stoom

regelmatig terugkerend evenement, waarbij in de Dordtse binnenstad - vooral op en rond het water - allerlei op stoomkracht werkende machines, voer- en vaartuigen te zien zijn

Dordt in 't kort

jaarlijks verschijnend adressenboekje, uitgegeven door de afdeling voorlichting, participatie en representatie van de gemeente Dordrecht

Dordt is de fietsestalling van Rotterdam

Dordrecht ligt onder de rook van Rotterdam; Dordt is het voorland (Rotterdamse uitspraak)

'n Dordtenaar

inwoner van Dordrecht

De Dordtenaar

ochtendblad voor Dordrecht, de Zwijndrechtse -, Hoeksche - en Alblasserwaard (sinds 1945)

hij is 'n Dordtenaar, hij hep van den os gegete

een historie uit de 18e eeuw

Een zekere Godschalck gaf een os iets wildmakens te eten. Hij brak los en richtte veel schade aan in straten en op het marktplein. De os werd een tweede maal dol en ging weer in de stad tekeer, ondanks het bevel van de burgemeester hem beter te bewaken. Godschalck moest de os slachten en schonk het vlees aan de leden van het Stadsbestuur. Sindsdien werd over de leden van het vroedschap, als ze iets nogal streng aanpakten gezegd: "Daar heb je weer zo'n Dordtenaar, hij heeft zeker van de os van Godschalck

geproefd!"

S. en J. Luchtmans

uit: Nederlands Archief voor Kerkelijke Geschiedenis, Leiden, 1843

Dordtenees

andere benaming van een Dordtenaar

(wordt vooral door Dordtenaren zelf gebruikt)

Dordts geveltype

kenmerkende top- of trapgevels in typisch Dordtse bouwstijl

Het zijn Renaissance-gevels (vanaf de 16e eeuw), bestaande uit baksteen, afgewisseld met zandsteen. Kenmerkend zijn de geprofileerde togen boven de ramen op de eerste en tweede verdieping, die zich ontwikkelen uit de gevel en rusten op versierde draagstenen (meestal kopjes)

Dordts kwartiertie

het ongeveer een kwartier uitstellen van het begin van een bijeenkomst of vergadering, onder het genot van het gezamenlijk drinken van een kopje koffie en het houden van een praatje

'n Dordts kwartiertie is om 's effe lekker mè mekaar te takkebosse (zie aldaar)

Dordtsch Dagblad

voormalig Dordtse krant, verschenen in samenwerking met de Rotterdammer, later met het Rotterdams Nieuwsblad (1924-1970)

Dordtsch Volksblad

Dordtse editie van het tijdschrift Voorwaarts (vanaf 1920)

Dordtsche blik

lekkernij

Dordtsche Dichtschool

dichterskring uit de 17e eeuw, sterk contra-Remonstrants

't Was geen echte school, maar meer een beweging, die overeenkomsten vertoonden in werk; zoals taal, trant, stof en vorm - een soort Muiderkring - die bijeenkwam op slot Develsteyn in Zwijndrecht. De dichters waren vaak geleerden. De grote inspirator ervan was Mr. Jacob Cats, die van 1623 tot 1636 in Dordrecht woonde en werkte als pensionaris van de stad.

Andere leden waren o.a.: Cornelis van Beveren, Willem van Beveren (tot 1631), Pieter en Margaretha van Godewijck, G. van Slingelandt, Abel van Nispen, Samuel van Hoogstraten, dr. Johan van Beverwijck, Cornelis van Someren, Johan van Oudenhoven, Lambert van den Bos, Matthijs Balen, Jacob de Witt en Adriaen van Blijenburgh. De dichter Constantijn Huygens correspondeerde met sommige leden

Dordtsche Heerenboeckjes

almanak, onder andere uitgegeven door Matthijs Balen (1678-1793)

de Dordtsche Koerier

illegaal tijdschrift uit de jaren 1940-1945

de Dordtsche Kraem

liederboekje, tussen 1644 en 1648 verschenen

Devies: elck soecke syn Gadingh'.

Bijdragen in dit werk waren van onder anderen G. van Slingelandt

Dordtsche kruidenbitter

bepaalde sterke drank naar origineel Dordts recept

Dordtsche Last

oude Dordtse korenmaat van 24 zakken of 96 achtendelen

Eén zak had 'n inhoud van 125,16 liter; één achtendeel 31,29 liter.

Later werd de maat 32 zakken (96 schepsels, oftewel 384 spinten)

zie: Mazelaar, maselaer

Dordtsche peperkoek

peperkoek met veel sucade; de afval heette snippers

Dordtsche Rederijkers

zie: Fonteynisten

Dordtsche saeghies

koekjes in blik, door banketbakker Rijken (op de Beurs) omstreeks 1897 in de handel gebracht

De blikken werden versierd met afbeeldingen van het oude Dordrecht

Dordtsche Schetsen

reeks artikelen in de Dordrechtsche Courant als voorbewerking van de 'Geschiedenis van Dordrecht' en geschreven door Jan v.d. Maas (pseudoniem van Jan Leendert van Dalen), de bekende archivaris van de gemeente Dordrecht van 1901 tot 1934

zie ook: Dordrecht (de ouderdom van de stad); Geschiedenis van Dordrecht

Dordtsche Synode

de in de bovenzaal van de Kloveniersdoelen gehouden vergadering van de Nationale Synode van de Christelijk Gereformeerde Kerk*) in de Nederlandse Republiek (december 1618 en januari 1619)

De Gereformeerde leer werd er vastgesteld en de Remonstrantse visie veroordeeld. Ook besloot men dat de Bijbel opnieuw, en ditmaal rechtstreeks vanuit de grondtekst, vertaald zou moeten worden (Statenvertaling - zie aldaar). Er werd tijdens deze landelijke Synode tevens aangedrongen op gratis onderwijs voor de armen

*) oude benaming van de toenmalige Hervormde Kerk

zie ook: Keur-bijbel; Kloveniersdoelen

Dordtsche Twyn

gedraaide garens, die in Dordrecht werden verhandeld

de Dordtsche Zak

korenmaat, eeuwenlang in de graanhandel gebruikt, tot ver in de 19e eeuw
zie: Dordtsche Last

Dordtsche zole, Dordtsche hakke

speciaal Dordts gebak: peperkoek in de vorm van zolen of hakken

Dordts

van Dordrecht; uit Dordrecht; betrekking hebbend op Dordrecht

't Dordts

Dordts taaleigen; Dordts dialect

'n Dordtse

inwoner van Dordrecht

Dordtse Biesbosch, Hollandse Biesbosch

het Zuidhollandse deel van de Biesbosch, gelegen tussen de Beneden-Merwede, de Nieuwe Merwede en het Wantij

Dordtse boeier

bepaald type houten zeilschip

Het schip was overnaads gebouwd, wat wil zeggen dat de huidplanken niet tegen elkaar, maar over elkaar heen lagen. De Dordtse boeier had de meeste planken van de in Nederland gebouwde boeiers en daarmee was het de meest ronde boot

Dordtse Dom

zie: Groote- of Onze Lieve Vrouwekerck

Dordtse impressionisten

benaming van de eerste en tweede generatie Dordtse impressionistische schilders (De Dordtse School)

Het zijn schilders en tekenaars uit de periode van rond 1870 tot 1960, waarvan de meesten niet academisch geschoold waren, waardoor ze op natuurlijk wijze en ongehinderd konden werken.

De Dordtse binnenstad (de rivieren en het havengebied) en de Biesbosch behoorden tot hun geliefde onderwerpen

zie ook: Pictura

Dordtse Kil, de Kil

rivier ten westen van Dordrecht, op de grens van het Eiland van Dordrecht en de Hoekse Waard

Dordtse krakeling

koekjes

de Dordtse Maagd

Dordtse Stedemaagd, Maagd van Dordrecht, Merwegodin

Aan de waterzijde van de Groothoofdspoort is aan de buitengevel boven de ingang in 1567

een medaillon met daarin de Dordtse stedemaagd aangebracht, zetelend in haar tuin met een palmtak in haar hand en het stadswapen op haar schoot. Ze is omgeven door de wapens van vijftien Hollandse steden*).

In 1786 kregen de elf compagnieën van de burgervendels elk een vaandel uitgereikt door het stadsbestuur. Op het vaandel van rode zijde van de eerste compagnie is de Dordtse stedemaagd afgebeeld met de zinspreuk: 'Virtute Civium Securior', hetgeen betekent: 'Beveiligd door de Deugd der Burgers'

zie ook: Sint-Christoffel en de Stedemaagd (A.B.C.-versjes en gedichten)

*) het tafereel is geschilderd door de Dordtenaar Symon Franszoon

Dordtse pil

dikke boterham

De Dordtse School

zie: Dordtse impressionisten

Dordtse Snippers

boekje over Dordtse jeugherinneringen en lyrische beschrijvingen over de stad, geschreven door Cees Buddingh' met tekeningen van Otto Dicke en in 1960 uitgegeven door Morks & Geuze

Dordtse Waard, Dordtsche Waert

Groote of Zuidhollandsche Waert (waarin Dordrecht lag vóór de Sint-Elisabethsvloed van 1421)

zie: Zuid-Hollandsche of Dordrechtsche Waert

Dordwijk

landgoed in Dubbeldam, gesticht in 1635

Dorreboom, Luiersdijkie, Twintighuiskens, de Weg bij twintig huyskens

andere namen voor de straat Twintighuizen

In 1663 liep er al 'de Dyck, ghe-naemt den Dorrenboom'

Dors

Dordts

'n Voorbeeld van 'ech Dors': "d'r lei 'n klauwchie mullevers in de sloei" (er ligt 'n handvol knikkers in de straatgoot)

Dort

riviertje, ook wel Thure*) of Thured genoemd

Vóór de Sint-Elisabethsvloed van 1421 stroomde de Dort, als aftakking van de Merwede bij het Groothoofd, vanaf de mond van de Oude Haven tussen Wijnstraat en Voorstraat**), door de Belgracht en Spuihaven over het Bagijnhof. Hij liep verder door de Vriesestraat, langs de huidige Blekersdijk (genoemd naar de klerenblekers) en Dubbeldamseweg, alwaar hij ter hoogte van de begraafplaats in de Dubbel uitmondde. Het is niet verwonderlijk dat genoemde straten vanwege de grillige loop van het riviertje zoveel bochten hebben***)

zie: Dordt; Dubbel; Dubbeldam; Sint-Elisabethsvloed; op de Voorstraat

- *) volgens velen heeft Dordrecht of Thuredriht zijn naam eraan ontleend
- ***) zie ook: Reeweg
- ****) zie het gedicht van Constantijn Huygens 'Op de Wijnstraet tot Dordrecht' in A.B.C.-versjes en gedichten

Dotjie

verstand

("gebruik toch 's je dotjie!")

Draaiom, Draijomme

torentje van de voormalige Kloveniersdoelen

(zie aldaar)

Drechtstad

Dordrecht, één van de Drechtsteden

Drechtsteden

zie: Drechtstreek

Drechtstedenhal

ijshal aan de Karel Lotsyweg

Drechtsteden Ziekenhuis

Diaconessenhuis Refaja*) aan het Van der Steenhovenplein

Dit ziekenhuis werkt samen met de locatie Jacobus op Zwijndrecht

*) zie: Levensverzekering Maatschappij Dordrecht

Drechtstreek

agglomeratie van en samenwerkingsverband tussen de verschillende Drechtsteden, waaronder Dordrecht als belangrijkste stad

Drechtunnel

tunnel onder de Oude Maas*), sinds 1977 een verbinding tussen het Eiland van Dordrecht*) en IJsselmonde

Het is de breedste verkeerstunnel van Europa (49 meter)

*) zie aldaar

Drechtwerk

sociale werkplaats aan de Kamerlingh Onnesweg (voormalige D.S.W.)

Het is de grootste van zijn soort in Europa

ik wier gehollepe van Drie ver

ik werd geholpen door drie mensen

'Van drie ver' betekent ook: langs drie verschillende omwegen, bijvoorbeeld: "ik heb dâ boek geleend van drie ver". Daarmee wordt bedoeld dat ik er aan kon komen dankzij drie mensen

Drietele

grote boodschap doen achter 'n struik
Achter de Weeskinderendijk lagen stapels bielzen van de spoorwegen. Er waren nauwe gangetjes tussen om te drietele

Drijf af mè je sije sokke!

maak dat je wekomt!

Drijfijs

koekje, gedoopt in de koffie

Druile

over de grond rollen van knickers

("je mag nie druile")

Bij het spel schotgooie (zie aldaar) moest je je knikker op die van een ander gooien zonder erbij te druile

ze hep Drukte as man's moer mè t'n luurkorf

werd gezegd van iemand die zich iets verbeeldt

(moer is moeder, luurkorf is luierman)

Drusse

doordrammen in een gesprek

("zit nie zo te drusse!")

Dubbel

zijriviertje van de Maas, afgedamt rond 1280

De Dort mondde in dit riviertje uit

zie ook: Dort; Dubbeldam; Oude Dubbel

Dubbeld

dubbel

Dubbeldam

van 1798 tot 1970 een zelfstandige gemeente

In 1856 werden Dubbeldam, Wioldrecht en de Mijl (met Krabbe en Nadort)

samen gevoegd tot één gemeente.

Deze huidige Dordtse stadswijk is genoemd naar de rivier de Dubbel (zie aldaar). Vanaf het jaar 1250 is men begonnen met het bouwen van dijken en het indammen van binnendijkse rivieren. Zo is de dam met de uitwateringssluizen, die het waterpeil van de Dubbel (een zijrivier van de Maas) reguleerden, omstreeks 1280 aangelegd. 'Op den Dubbeldam' was eertijds een aarden burcht, die na 1421 bleef bestaan als de 'Hooght op Dubbeldam'. Daarnaast, aan het eind van de Marquetteweg, tussen de huidige Willemstraat en Dubbeldamseweg, werd naderhand het kasteel van de 'Heeren van Dubbeldam' gebouwd. Tot het begin van deze eeuw vormden de spoorlijn en de Reeweg-Oost de grens tussen de gemeenten Dubbeldam en Dordrecht (zie: het Eiland van Dordrecht).

zie ook: Grootenweg nr.7; Reeweg; Sint-Elisabethsvloed; in A.B.C.

-versjes en gedichten: Het Dubbeldams volkslied; Dubbeldammers, let op uw 'saeck'

Dubbelsteyn

naam van een buitenplaats in Dubbeldam

Hoewel de Dordwijklaan de eerste en oudste verbindingsweg tussen Dordrecht en Dubbeldam is, was de 'Straet Wegh naer Dubbeldam' de huidige Dubbelsteynlaan en bleef in het verleden lange tijd 't karakter van landweg behouden. Het er aan gelegen gemeentehuis van Dubbeldam werd er in 1890 geopend. In 1945 dempte men de sloten langs deze laan, zodat de begraafplaats van de Dordtse familie Backer moest verdwijnen

Dubbelt

dubbel

Dubbeltiesschip

salaris

("end van de week kom me dubbeltiesschip wir binne")

Duch

donker

zie ook: 't is maar Luch en duch

Duimelessie

boekband; bekleding van een boek

Duivelaarsgat

donker, nauw straatje bij de Lutherse Kerk

Benaming van de huidige Blindenliedengasthuissteeg*), die vroeger ook wel Duvel(n)aarsgat of Achter de Luthersche Kerck werd genoemd. Het was er vaak vuil, stil en aartsdonker

*) zie ook: Crommenellebooghstraat

Duivelseiland

zie: Louterbloemen

't is 'n Duizendlukkie

een kans van één op duizend

Dullestraat

Dolhuisstaat

zie: Swindrechtstraetgen

Dwang-gareel

Zij*) voert een Hoogheid van gezag
dat elck t'ontzien heeft en te vreezen
Maar gold de wensch, en vloeck, van velen
men scheurde zulcke dwanggareelen

*) Dordrecht

uit: Oudaan, Poëzy 2,51

Dwars door Dordt

vaak ironisch bedoelde uitdrukking, met betrekking tot iemand die nogal onbehouwen en met grote stappen loopt of aan één stuk een lange wandeling door Dordt maakt
Oorspronkelijk: naam van een zwemvereniging, opgericht in 1928, die jaarlijks zwemwedstrijden organiseerde

E.B.O.H.

Dordtsche Voetbal-Vereniging Eendracht Brengt Ons Hooger (spreek uit: ébo)
Opgericht op 27 november 1921 als O.V.D. (Onze Vrienden Dordt).
E.B.O.H. is een bekende Dordtse voetbalclub, met een roemrijk verleden. Het heeft in de hoogste regionen van de Dordtsche Voetbal Bond en de (K.)N.V.B. gespeeld. In de volksmond heeft de vereniging de bijnaam: Elf Boeren Op Hol.
N.B.: Het ligt niet de bedoeling van A.B.C.Dordt de tientallen Dordtse sportclubs te beschrijven; wel opmerkelijke zaken en bijnamen in de volksmond worden genoemd, ook al zijn die soms 'op het randje'. Zo is D.B.C. ontstaan uit zomeravond-voetbal van de Dordtse bakkers en ging de Dordtse Bakkers Club heten, wat later werd gewijzigd in Dordtse Boys Club. R.I.O.S. noemt men wel schimpend: Rukke Is Ons Streve. O.D.S. (Oefening Doet Slagen) heeft de bijnaam: Onze Dordtse Schoffies

E.D.A.D.

Eerste Dordtsche Autobus Dienst
De particuliere busdienstonderneming is in 1923 opgericht door de Papendrechtse garagehouder C. Bongers en al in hetzelfde jaar overgenomen door Willem van Twist. De E.D.A.D. was de voorloper van het G.A.D. (1957), sinds 1968 het huidige G.V.B.

hij is van 't Echte Bed

ruw; ongemanierd
(oorspronkelijk: uit een wettig huwelijk)

Eenboom

eenzaam persoon; eenling

Eersie, twees, ders

op de eerste, tweede of derde plaats geëindigd bij kinderspelletjes
Tijdens het verstopperje spelen degene die zich als eerste, tweede of derde persoon vrij buut. De term wordt ook gebruikt bij knikkeren

in den Eerste

opeens; ineens

de Eerste Tol

buurtschap aan de Mijl op de kruising van de Zuidendijk/Glazenstraat en de oude Rijksstraatweg (Mijlweg)
Het Keizerlijk Delict van 21 oktober 1811 voorzag in een weg van Dordrecht naar Willemsdorp, die in 1821 als een beklinkerde straatweg (de Rijksstraatweg) is uitgevoerd. Twee tollens zorgden ervoor, dat tegenover de kosten nog zekere inkomsten stonden. Westelijk van de Eerste Tol bevindt zich nu het industrieterrein Louterbloemen*)
) zie aldaar

Eerste Vrije Statenvergadering

vergadering van de eerste Vrije Staten, gehouden van 19 tot 23 juli 1572*) in de huidige Statenzaal van het Prinsenhof (nu Het Hof**) te Dordrecht

De deelnemers waren vertegenwoordigers van het ridderschap, van Prins Willem van Oranje en van de twaalf opstandige Hollandse steden. Ook Lumey ('het zwijn der Ardennen') was afgevaardigd. Namens de Prins was er Marnix van Sint-Aldegonde. Toen de verschillende steden, na de inneming van Den Briel, zich vóór de Prins van Oranje hadden verklaard ('Dordt voor de Prins'), was het zaak meer eenheid in de opstand tegen het Spaanse bestuur te brengen en gezamenlijk besluiten te nemen. Het werd het begin van een zelfstandige Noord-Nederlandse staat

zie ook: Cornelis de Gijselaer van Dordrecht; Unie van Dordrecht

*) op 23 november van dat jaar werd de Grootekerck door de hervormden in gebruik genomen; op 5 juli 1573 werd er na de beeldenstorm het eerste avondmaal gevierd

***) zie: Het Hof

mè Eiere lôpe

zwanger zijn

("jouw tante lôôp mè eiere, hé?")

't is nogal 'n Eike horreloosjie ok!

't is niet veel bijzonders

Eikehout

stijf; houterig

("doe nie zo eikehout!")

het Eiland van Dordrecht

grondgebied, sinds 1970 behorend tot de gemeente Dordrecht*) en gelegen tussen de rivieren Beneden-Merwede, Nieuwe Merwede, Oude Maas, Dordtse Kil en Hollands Diep**)

De oppervlakte bedraagt 8.905 hectare. Vóór de Sint-Elisabethsvloed van 18 november 1421, waaruit het eiland en de Biesbosch is ontstaan, behoorde Dordt tot de Groote of Zuid-Hollandsche Waert**), die 42.500 ha. besloeg. Het grondgebied wordt doorsneden door het Wantij; voor het verkeer door de drukke A16 en de Rondweg en voor vervoer per rail door twee spoorbanen

*) zie: Dordrecht; Dubbeldam; tusse de Kop en de Staart

***) zie aldaar

zie ook alle genoemde namen van rivieren

je Eindjie ga t'r van uit

ik erger er me dood aan

'n Eindjie gunnekamp dut op

een eindje verderop

(ook: gunnekant, gunnekom dut op)

Eksie perfeksie

uitstekend

EMMA

bekende Dordtse voetbalclub uit 1911

Het heette aanvankelijk D.V.O. (Door Vrienden Opgericht) en is gevestigd aan het Sportpark. De vereniging heeft sedert 1933 in de hoogste afdelingen van de Dordtsche Voetbal Bond en de (K.)N.V.B. gespeeld en wordt wel genoemd de Club van de Van Der Gijpies

ze wor van d'n Emmer gehollepe

van de bijstand leven

(afgeleid van: "ze wor van d'n arme gehollepe")

Eng

zich niet lekker voelen; misselijk, duizelig zijn

("k voel me vandaag toch zó eng")

Engeliese sprot!

In het begin van deze eeuw (zo tot de jaren '40) liep er door de Dordtse straten een verkoper met 'n handkar rond, die gerookte vis verkocht, de zogenaamde Engelse sprot. Er zaten 13 visjes aan een bosje. Hij prees zijn waren aan door te roepen: "Engeliese sprot, Engeliese sprot, 3 centen de 13, 13 voor 3 cent!"

Door omstanders (of kinderen) werd dan vaak smalend teruggeroepen: "Engeliese sprot, Engeliese sprot, 12 van de 13 rot!"

Enkelt

enkel

Ereit

verder gaan; akkoord gaan

(afkomstig van: all right)

Eylandtbrugh

over de verbinding van de 'Bom' (Bomkade) en de 'Kalckhaven' lag tussen de 'Koorenbeurs' en het pakhuis 'Vreedenburgh' een brug, die toegang gaf tot het Nieuw Eylandt (benaming van de Binnenkalckhaven en Buytenkalckhaven rond 1655)

De verbindingen van de Bom met het Maartensgat en Kalckhaven werden in 1722 opgeheven, waardoor de brug kwam te vervallen

Fiebeldefors

snel

(uit 't Frans: vive la force)

Fiesjelére

iets doen; actief zijn

Fiejement

hevig

(Frans: véhément)

Fieselefasië

gezicht

Fleppoorties

Vletpoortjes

Het waren kleine poortjes in de stadsmuur voor het in- en uitladen van houtvletters.

Matthijs Balen noemde ze zo in zijn Beschrijvinge Der Stad Dordrecht (1677)

Fleut

met moeite; hinderlijk

"k Lôôp me fleut" betekent: ik moet veel (lang) lopen.

"k Ben me fleut gewaaid" wil zoveel zeggen als: ik heb tegen een fikse wind in moeten optornen en ben daardoor nog een beetje buiten adem

Floraliafeeste

heidense volksgebruiken ter ere van de Godin Flora en uitgevoerd op Pinksteren (17e en 18e eeuw)

Men kleepte jonge meisjes in het wit ('Pinksterblommen') en voerde ze met bloemen en slingers versierd langs de straten, onder het zingen van liedjes en het vragen om een aalmoes

Florse

met water knoeien

("je mot onder 't floddere nie zoveel florse!")

Fonteynisten

de Dordtsche Rethoriekers noemden zich zo

Het was een vereniging van toneel- en letterlievende Dordtenaren; voordien het gilde van de Rhetoriekers of Rederijkers. In hun blazoën voerden ze een fontein, waaruit een Christusfiguur met kruis oprees. Het gezelschap deed jaarlijks mee aan toneel- en reciteerwedstrijden, die elk jaar in een andere plaats in Holland werden gehouden

Fop Smit

zie: Dordrechtsche Stoomboot Maatschappij

Fort, luis op!

vooruit, ga weg!

Forte

samenwonen; hokken

("ze zit mè t'r knurfie al jare te forte")

Foxére

forceren

Freweel

fluweel

Frizee, fusée

soort vuurwerk

Frotserig

dikkig

Frutse

prutsen; frutselen

Ga jij maar door mè je nat hooi!

hoepel maar op!

Ga jij maar op 'n blauw steentje piese!

stel je niet aan!

Galgelaantje, Hallekelaan, Halligelaan, Boonenslaan, Laan van dominee Breur

andere benamingen van de Hallincqlaan, genoemd naar burgemeester Halling

de Gang van het Eeuwige Leven

bijnaam van een zijstraatje van het Stek, uitkomend in de Mariënbornstraat

Het werd zo genoemd, omdat de bewoners bij hun onderlinge ruzies voor het nodige leven zorgden.

Later heette het 't Stekdwardsstraatje

Gastmaschien

gasfornuis

't Gat van Cohen

vrijgekomen stuk grond op de plaats van het huis van de arts E. Cohen aan het Steegoversloot

Het lag in de bedoeling het Statenplein naar het Weeshuisplein door te trekken (parallel aan de Voorstraat). Zover is 't nooit gekomen; nu staat er nieuwbouw

't Gat van de Marktschuit

benaming van de inham van de Wijnhaven bij de Boombrug aan het noordeinde van de Mattenkade, vanwaar de Zwaan, het beurtveer op Rotterdam, vertrok (gedempt)

Gebbetjie

lichaam

("iemand op z'n gebbetjie geve")

Ook: gebbetjie make ('n lolletje maken)

er wordt (wier) Gebeld

een stille wenk; het wordt ook gezegd met de bedoeling iemand terloops, maar nadrukkelijk op iets te wijzen

Gebofkont worre

een pak rammel krijgen
("k wou dâ je gebofkont wier!")

Gebraje appeloe!

uitroep, gedaan door de straatverkoopster van gepofte appels
In de jaren '20 en '30 van deze eeuw liep Dove Trui, de mangelvrouw, door de Dordtse wijken met een karretje waarop een kacheltje stond. Ze pofte appels in een rood-aarden pot. Op een schotelkje kreeg je voor één cent een warm appeltje, met stroop overgoten.

hij heb van 'n Gek schaap gegete

hij heeft een tik van de molen gekregen; hij voelt zich niet lekker

Gele boontjies

spercieboontjes

Gelijk gaan

flauw vallen; plat op de grond vallen
("hij gong gelijk op z'n'n taas")

Gellekenespôte

rare benen

Gellekenes was de benaming van een aanzienlijke hoeveelheid geld, dat vaak werd gedragen in een opgeknoopte schort, waardoor de benen vanwege de zware last krom gingen staan

Gelukspiemel

bofkont

Gemmetjie

lijfje, borstrok; ook: grapje

Gepse!

lopen!; hollen! (bij 't voetballen); maak dat je wekomt!

Gereseleveerd

koppig; tegen de draad in; gereserveerd

'n klap op je Gerretjie

'n klap op je gezicht

Geschiedenis van Dordrecht

een in 1931 en 1933 verschenen twee-delig standaardwerk over Dordrecht, geschreven door Jan L. van Dalen, de toenmalige archivaris van Dordrecht
Het werk is herdrukt in 1987

de Geschreven straat

benaming van de Schrijversstraat

Het straatje heette voordien Vranckenstraetgen (1463), waarschijnlijk genoemd naar de aldaar wonende familie Schrijver

Gierelegoojig

slap; waterchtig (van soep, koffie e.d.)

Glaze klepper

kleine, platte drijftol die in de hoogte sprong bij 'n zweeps slag; ook: puntige, houten tol met 'n metalen punt

Glip in, glis in

meel, met water stijf gekookt

(zie ook: Dood over de onderdeur, Kijk-over-den-heining, Meeldenbrij)

Glipstiebels

grote schoenen

Goddeloze pad

verbastering van het Geldeloze pad

(het werd ook wel 't Paadje van de Hoogt genoemd)

Goorjandet

ongewassen, onguur persoon

Gortbuik

niet tegen heug en meug

"Ze zal 'r eige d'r heus gene gortbuik an drinke" (an ete)

betekent: "ze zal er heus niet te veel van drinken" (van eten)

Gouwe ketel

kinderspel*), waarbij het volgende werd gezongen:

Wie zit 'r in m'ne gouwe ketel?

Die kan draaie, die zal gouwe poppetjies draaie.

Ha, haasjie,

tingelingelaasjie,

bordpampier,

tingelingelier!

*) spelregels onbekend

Graaf

riviertje, dat ter hoogte van de Vriese poort uitmondde in de Vest (de Vriese brug heette in die tijd Mennebrug)

zie ook: Raaphoutje

Grâchie

Bagijnestraat (Begynenstraetgen)

De oude stadsgracht (Binnengracht*) liep er vroeger

*) zie ook: Steek-over

Grafelijkheidscentrum

benaming van één van de twee oudste stadskernen (waar Dordrecht is ontstaan)
Het bestrijkt het gebied Groenmarkt-Wijnstraat-Gravenstraat
zie ook: Burgerlijke nederzetting

Grauwe munnekes

capucijners
(van 'grauwe monniken')

de Groene Dordtenaar

illegaal tijdschrift in de jaren 1940-1945

Groos as 'n haan, die in de stront getrap heit

erg trots

Groote of Zuidhollandsche Waert

zie: Zuidhollandsche Waert; Sint-Elisabethsvloed

Groote- of Onze Lieve Vrouwekerck, Grootekerck, Grote Kerk, Dordtse Dom

de stadskerk is volgens een legende uit de 11e eeuw gesticht door Sint-Sura, heilige en martelares

Over een juiste datum waarop met de bouw is begonnen, valt niets met zekerheid te zeggen. Wel heeft men een kroniek gevonden, waaruit blijkt dat als men vrij gaat terugrekenen, er op de plaats van de Grotekerk al rond 1030 een kapel stond. Anderen beweren dat het de kapel was van de latere Nieuwkerk.

Algemeen wordt aangenomen dat de fundering van de toren omstreeks 1339 heeft plaats gevonden. Toch zijn er veel 'verglaasde' stenen in de toren ingemetseld. Dergelijke stenen dateren ongeveer uit het jaar 1200. Uit bouwtekeningen blijkt, dat het de bedoeling was de toren een spits te geven met een hoogte van 108 meter. Door verzakkingen in het muurwerk moest men dit werk staken.

De toren staat 225 cm. uit het lood. Het gedeelte dat reeds was opgebouwd heeft men weer afgebroken en de toren werd afgesloten met een zogeheten wolvedak, een dak dat met vier hoeken schuin afloopt.

Op 741 cm. beneden de begane grond rust het fundament in een blauwe kleilaag. Dit fundament bestaat uit drie boven elkaar liggende lagen balken. Op het hout ligt een laag Namense steenstukken, daarop een laag beukenbalken waarop het metselwerk rust. De kleilaag is aan de noordzijde dikker dan aan de zuidzijde. Door het enorme gewicht van de toren (zo'n 12 miljoen kilo) werd de dikkere kleilaag meer en meer samengedrukt, waardoor de toren langzaam ging zakken en begon over te hellen naar het noorden. Tijdens de restauratie van 1953 tot 1973 is een verdergaande verzakking bezworen. De bestaande fundamenten werden verbreed door middel van een gewapendbeton-constructie aan de buiten- en binnenmantel en werden er vijf hoofdbalken aangebracht, dwars door de oude fundaties.

In de toren hangt een beiaard van 48 klokken; het uurwerk dateert uit 1624

zie ook: het Heilig Hout van Dordrecht; Nieuwkerk; Sint-Sura; Grote brand van 1457 (in A.B.C.-versjes en gedichten)

Grootenweg nr.7

voormalige Straatweg van Amsterdam naar Antwerpen

Het jaar 1631: 'Den Regeeringh van Dordrecht laet den straetweg op Swyndrecht aanleggen tot geriefelyckheit van den huysluyden om hare waer hier te brengen'. De straatweg werd de 'Lange Weg', thans de Rotterdamse Weg.

Er wordt beweerd dat de huidige route: Rotterdamse Weg (verlengd naar de Vriesestraat) - Vrieseweg - Reeweg-Oost*) - Haaswijkweg - Provinciale Weg naar de Kop van 't Land (ook wel Nieuweweg! genoemd) in het begin van onze jaartelling een zuidelijke Romeinse Heerbaan (legerweg) zou zijn geweest. Opgravingen in de buurt van onder meer de Dubbeldamse watertoren zouden dat hebben aangetoond

*) zie: Reeweg

Groothoofdspoort

poort van het 'Grote Hoef', die over de Oude Haven waakte

Met de Catharijnenpoort is 't de enig overgebleven stadspoort.

Het poortgebouw dateert uit omstreeks 1400. Naast de poort stond de Putoxtoren, die al in de 13e eeuw als beveiliging diende van de ingang van de Oude Haven. Hij stond aan de westzijde van de 'Grote- of Boombrugh' en deed tevens dienst als tijdelijke gevangenis voor lieden, die verzuimd hadden tolgeld te betalen bij het toetreden van de stad. Deze toren viel in 1607 om van ouderdom en in 1617 is hij vervangen door een koepel met de wapens van de regerende burgemeesters.

Het Groothoofd en de Merwekade bieden al eeuwenlang een wijds uitzicht over Europa's drukst bevaren rivierenkruispunt. Talloze schilders hebben dit tafereel vastgelegd, vanwege het kleurrijke spel van water, lucht en land. Het biedt de aanblik van een pittoresk stadssilhouet, opkomend uit het water, hetgeen vooral vanuit de overzijde van het waterfront (de 'Goudkust' op Zwijndrecht en het Slobbengors aan Papendrechtse zijde) het best is te aanschouwen

zie ook: de Dordtse Maagd; Joppentoren; Noord; ze motte je naar den Uythoek brenge!; Vereniging 'Oud-Dordrecht'; Sint-Christoffel en de Stedemaagd, in A.B.C.-versjes en gedichten

over de Grotekerk

-komische bewering:

"de Grotekerk, hij staat 225 cm. uit 't lood, maar gistere zag 'k d'r nog 'n meeuw op zitte en die zat hartstikke kaarsrech!"

-uitdrukking bij een moeilijke bevalling:

"'t is wat as de Grotekerk door 't Zakkertie mot!" ('t Zakkertie is het Zakkendragersstraatje*)

-uitdrukking van iemand die graag drinkt:

"'k hep liever dâ de Grotekerk omval dan m'n glaasje!"

*) zie: 't Zakkertie

Gymnasium

zie: Latijnsche School

Half zeve is 't martie

uitdrukking, wanneer iemand protesteert als hij vindt dat hij te vroeg op moet staan

Halve Mijl

naam van een gebied over water, dat tot Dordrecht behoorde of binnen de invloedssferen van Dordt lag

Binnen dat gebied werd accijns op ingevoerde goederen geheven ('t is nog 'n Halve Mijl gaans).

Groot Plackaet Boek (1779): 'Des stads Excyns van Wyn en Bier*) in den Swin-drechtschen en Papendrechtschen Waert, betekent onder de naem van den Excyns over den halven Mijl'.

*) de stad hief vanaf 1580 accijns op wijn en bier. Het hield in dat dorpen in de omgeving alleen bier mochten tappen, als de Dordtse belasting op bier was betaald

'n Hand dik spek in iets hebbe

er plezier in hebben; ook: ergens financieel in betrokken zijn

't Hang

Haringstraat

Dit straatje tussen Voorstraat en Lange Breestraat werd zo genoemd, omdat verschillende Dordtenaren zich er hebben opgehangen

Harde wors

cervelaatworst; snijworst

z'n Hare terughale

teruggaan naar de plek waar men zojuist gevochten heeft; zijn vijand weer opzoeken

Harrechie

hor

Hassewassjie

akelig persoon; nietsnut

Ook: geringe, gemakkelijke klus (mogelijk afkomstig van één hand één wasjie)

Havelmietjie den dweil

iemand die geestelijk in de war is

("daar ga wir zo'n")

De term is waarschijnlijk afkomstig van de benaming van een vrouw die erom bekend stond, dat ze altijd en eeuwig aan het schoonmaken was

Hé!

vaak gebruikte uitroep aan het eind van een zin, die suggestief wordt uitgesproken

Het is niet zo zeer een vraag, als wel een bewering; er wordt van de ander verwacht dat hij instemmend reageert.

Voorbeelden: "'t is nie zo best met 'm, hé?!" en "'t kè-je niks meer verschele, hé?!"

Heelhaaksdoelen, Heelhaecxdoelen*), Sint-Christoffeldoelen

één van de drie voormalige Dordtse Schuttersdoelen (vanaf ± 1450)

De andere schuttersdoelen waren de Kloveniersdoelen en de Voetboogdoelen (zie aldaar).

De schutspatroun van de heelhakers, die de stadsverdediging op zich namen, was Sint-

Christoffel. In 1559 bezat deze schutterij een doelhuis naast de St.-Jorisdoelen. Kort na 1572 verhuisde men naar Het Hof**), waar de schutterij tot de opheffing ervan verbleef. Aangekocht door S.M. Hugo van Gijn, vestigde de Dordtsche Industrie- en Huishoudschool voor Meisjes zich in 1901 in het Huis Doelesteyn, op de plek waar eens het gildehuis stond

*) de schutters schoten met een 'heelen haecke'; een vuurwapen dat met een haak kon worden vastgezet om de terugstoot op te vangen

**) zie: Het Hof

Heer Daniëlsambacht

naam van 'ene Heerlyckheit' ten oosten van Dordrecht (van het gebied rond de Nieuwkerk tot de heerlijkheid de Merwede)

In de late Middeleeuwen (na 1105), tot de definitieve samenvoeging met Dordrecht in 1795, was 'de Merwede' een ambachtsheerlijkheid, bewoond door de Heeren van de Merwede, die allen de naam Daniël droegen. In 1602 werd deze buitenplaats wel door de gemeente Dordrecht aangekocht, maar bleef als heerlijkheid bestaan.

Daniël I woonde er al in 1243. In 1335 droeg Daniël III van de Merwede zijn beide huizen: zowel zijn huis bij de 'Nieuwe Kerck*', alsmede zijn kasteel - dat op de plaats stond van de tegenwoordige ruïne van het Huis te Merwede**) - in eigendom over aan de heren van Putten en ontving alles in leen terug. Er ontstonden daardoor twee heerlijkheden: het Heer Daniëlsambacht en de Heerlyckheit de Merwede (tot 1795)

zie ook: Pantoffelparade

*) de huidige Nieuwkerk (zie aldaar)

**) zie: Huis te Merwede

Heer Daniëlsmart

één van de drie Dordtse jaarmarkten

De andere twee waren de Bamismart en de Meimart (zie aldaar).

Deze markt of kermis, gehouden in de Boomstraat buiten Dordrecht (in het zogenoemde Heer Daniëlsambacht, een heerlijkheid rond de Nieuwe Kerck*) en begon op 5 juni, de patroonsdag van Sint- Bonifatius. De jaarmarkt duurde acht dagen. In 1572 werd de jaarmarkt er gehouden van 15 tot 23 juli, tot 1790. In 1795 hield de heerlijkheid op te bestaan. Het gebied werd vervolgens ingelijfd door de gemeente Dordrecht, waarna op genoemde plek nog maar één jaarmarkt (met kermis) werd gehouden, die een week na Pinksteren begon (de zogenaamde Meimart) en eveneens acht dagen duurde

zie ook: Heer Daniëlsambacht; Huis te Merwede

*) Nieuwkerk (zie aldaar)

Heer Heymansuysstraat

zie: Suis

hij is de Heidelandij op

hij is weggegaan met onbekende bestemming

Heidenpaadje, Heidendom

eetijdse benaming in de volksmond van het Papeterspad

Was het een pad door de hei? Was het eten van pap een heidense gewoonte in het 'christelijke' Dordrecht? Was Pa Peter een heiden? Vele Dordtenaren hebben zich dat in de

loop der jaren afgevraagd. Het antwoord is: nee. Hoewel de herkomst van de naam van het pad moeilijk is na te gaan, zeker is dat er in vorige eeuwen papiermakers werkzaam waren, die ook wel in het Frans 'papetiers' genoemd worden, hetgeen na de Franse overheersing gemakkelijk te verbasteren viel tot papeters (spreek uit: pápputters)

het Heilig Hout van Dordrecht

de legende van 'den Heylighen Houte'

Dordrecht bezit vanaf het begin van de 15e eeuw een stukje van het kruis van Christus. Het schijnt niet meer dan een splinter te zijn en werd aan de stad geschonken door de Dordtse jongeling Claes Scoutet, die het verkreeg na omzwervingen als leerling koopman door het Midden-Oosten.

Van de sultan van Babylonië kocht de baas van Claes het kleinood, verborgen in diens scepter. Vóór hij doodging, stond de koopman het stukje hout af aan Claes, die het via Brugge naar Dordrecht bracht en het, verborgen in een kistje, schonk aan de kerkmeesters van de Grootte- of Onze Lieve Vrouwekerck*).

Het Heilig Hout doorstond een brandproef, uitgevoerd in 1431 onder toezien oog van de Bisschop. Ook uit de grote stadsbrand van 29 juni 1457**) kwam het ongeschonden tevoorschijn, terwijl toch de Grootte Kerck een prooi der vlammen was, alsmede 600 huizen.

Van toen af aan was de relikwie beroemd en trok duizenden pelgrims. In 1458 besloot de 'Steedelycke Regeeringh' elk jaar een grote processie of 'Cleyne Ommegangh'***) te houden op de eerste zondag na de feestdag van Petrus en Paulus; de bewuste 29-ste juni. In de stoet werd het Heilig Hout meegedragen. Die dag was een feestdag voor de poorters en voor de inwoners van alle omliggende plaatsen. Volgens oude stadsrekeningen hadden de katholieke plechtigheden in het openbaar plaats tot het jaar 1571, toen een omwenteling in de godsdienst zich voltrok. Van het bestaan van het Heilig Hout werd daarna niets meer vernomen; er wordt beweerd dat het stukje kruishout na de Hervorming door de katholieken zorgvuldig is bewaard en zich nu bevindt in de R.K. Onze Lieve Vrouwekerk aan de Brouwersdijk

*) zie: Grotekerk

**) zie: 1457 Grote brand, in A.B.C.-versjes en gedichten

***) de 'Grootte Ommegangh' was de Sacramentsprocessie op de laatste zondag van juli

hij geloof nog an Hein

hij is 'n onnozele sukkel, 'n fantast

Hekkes, hekkens

hek

("doe 't hekkens 'ns dicht!")

Hellepe

water geven

("k hep gistere de plante nog gehollepe")

de Hellingen, de Platte Hellingen

benaming van een van oudsher veelbesproken buurt ten zuiden van de Spui gracht (Vest), tussen de Boogjes en de huidige Van Strijpsingel*), genoemd naar de vroegere hellende scheepstimmerwerven, touwslagerijen en houtbewerkingsbedrijven aan de Spuihaven ('s

Lands-werf**) en Achterhakkers. Het Moordhofje was aan de Hellingen gelegen

*) zie: Beeldjeshaven; Negentiende-eeuwse schil

**) zie: Achter 's Lands-werf

Hempie kreukel m'n aasje*) nie, hempie kreukel me naadjie nie

werd gezegd tegen iemand, die zich nogal gauw op z'n teentjes getrapt voelde

*) aars

Herres en guns

heen en weer

Het Hof

cultureel centrum sedert 1972; beroemd om zijn Statenzaal

Omstreeks 1275 gesticht als Augustijnenklooster, ernaast werd de nog bestaande Augustijnenkerk gebouwd. In 1572 betreden de Watergeuzen de stad en kiest Dordrecht voor de prins van Oranje. De schutters van de heelhaak*) verdreven de kloosterlingen en betrokken daarop het gebouw. In dat jaar werd de Eerste Vrije Statenvergadering**) in Het Hof gehouden en de Staten van Holland sloten er, ook in 1572, de Unie van Dordrecht**).

In 1575 logeerde prins Willem van Oranje met zijn bruid Charlotte de Bourbon in het tot Prinsenhof omgedoopte gebouw; in 1585 de graaf van Leicester en stadhouder Prins Maurits. Het Hof deed ook nog dienst als plaats van onderhandeling tussen de Spanjaarden en de Nederlanders, volgens de Vrede van Münster in 1648. Na het vertrek van de Heelhaaksschutters werd het beneden-gedeelte van het complex tot in de vorige eeuw gebruikt voor 'eene Stadsschool voor minvermogenen'***); de lokalen erboven vanaf 1836 tot 1900 door leden van het 'Teekengenootschap Pictura' (zie Pictura)

zie ook: Hofbrood; Soephuis

*) zie: Heelhaaksdoelen

**) zie aldaar

***) zie: Centeschooltie

van Hierente tot darente

van hier tot daar

ik Hiet 't liege, ik heet 't liege

ik lieg dan maar; ik lieg er dan maar om (leugentje van bestwil)

Hin en her

heen en weer

Hobbel

dijkovergang; hoger gelegen straatdeel (bijvoorbeeld: de Hoogt)

Het is 't tegenovergestelde van een zeegt (zie aldaar)

Hobbelefrank

grote schommel in een speeltuin

Hoe dichter bij Dordt, hoe rotter 't wordt

landelijk bekende uitdrukking, afkomstig uit de scheepvaartwereld

Er zijn meerder verklaring voor deze term:

- Door het privilege van het Stapelrecht in 1299 (zie aldaar) moesten alle schepen die langs Dordt voeren, hun goederen in de stad laten lossen, opslaan, keuren of op de markt brengen, soms onder dwang. Dit zinde veel schippers niet en ze waren er dan ook al ontstemd bij de gedachte wat er met hun lading zou gebeuren, zodra ze Dordrecht naderden.

- De waterweg naar Dordrecht werd vanuit Zeeland en Rotterdam op 't einde van de vorige eeuw steeds ondieper en dus minder bevaarbaar. Stoomboten liepen aan de grond, schippers moesten beter tij afwachten en de spoorbrug was na de aanleg in 1872 al te laag. De stoomsleepboten moesten de schepen vaak langs zandbanken loodsen om verder te varen of voort te trekken tot in de haven.

- De windrichting was voor zeilschepen vaak tegenovergesteld aan de stroming. De getijdestroom echter was niet te voorspellen en vaak zeer ongunstig (het Wantij dat in de Beneden-Mederwede uitkomt, dankt er zijn naam aan). Het was dus vaak een kwestie van goed laveren. Ook de smalle Dordtsche Kil kende een behoorlijke getijdestroom (tot 1970), wat het manoevreren moeilijk maakte. Het stellen van de zeilen gebeurde in vroeger tijden dan ook op goed geluk, in de hoop niet tegen de kade of oever te slaan

- Dordtse schippers beweerden dat vreemdelingen bij doorvoer gebruik moesten maken van hun schepen. Er kwamen dan Dordtse makelaars aan boord en namen de bemanning mee naar een herberg of kroeg, waar altijd wel liefhebbers waren voor een 'vrâchie of agooisie'.

Bleef de vreemde koopman nuchter en niet bereid tot verkoop van de lading, dan moest hij toch nog aan de makelaar belasting betalen. Pas na acht dagen mocht hij de stad dan weer verlaten

Zie ook: Stapelrecht; Maasrecht; Recht op Scha'verhaling; het Eiland van Dordrecht

Hoe meer je in de stront roer, hoe harder ze ga stinke

probeer geen onaangename zaken uit te pluizen

bij Hoebée*) geklonken, in de Noord al gezonken

negatieve uitdrukking, betrekking hebbend op de kwaliteit van het klinken van stalen platen op scheepswanden

Niet de klinker zelf, maar de aanhouder (dat is degene die aande binnenkant van het schip stond) bepaalde of het schip wel waterdicht genoeg werd gemaakt. Vandaar de uitdrukking 'de aanhouder wint'

*) scheepswerf, gebouwd in 1792 door Pieter Hoebée. Nu bevindt het bedrijf zich aan de Merwedestraat

Hof

zie: Het Hof

Hofbrôôd

voedsel dat uitgereikt werd aan behoeftige mensen

Met de uitdrukking: "we zulle je opschrijve voor 'n hofbrôôd en 'n paar klompe"*) werd bedoeld: "je kunt de pot op, loop naar de pomp".

Verklaring: In Het Hof hielden vroeger de diakenen van de hervormde kerk zitting voor de 'bedeelingh' van de armen. Ze hadden in de Hofstraat een spijskokerij en een eigen

bakkerij, waar voor de diaconie brood werd gebakken, dat echter ook bestemd was voor behoeftige mensen. Later was er de Rumfordse soepkokerij gevestigd. Iets verderop, op de hoek Steegstraat/Kromme Elleboog, stond het Turfhuis, vanwaar uit turf werd uitgedeeld door de diaconie

*) er werd ook wel gezegd: "we zulle je opschrijve vor 'n stropdas mè pinne"
zie ook: 't Achterom (naamsverklaring Rumfordse soep); Het Hof; Soephuis

't Hôge End

de buurt rondom de Riedijk

mè je Hôge hoed opzitte

met je beste kleren aan erbij zitten

de Hôge stoep

't hoge gedeelte van de Sluis

de Holland

stoomboot op het droge; koekjestrommel; bonbonnière; hoedendoos met een pijp erop
Dat waren in en na 1939 enkele bijnamen, die onder de Dordtse bevolking de ronde deden over het hoofdkantoor van de Brandverzekeringsmaatschappij 'Holland van 1859' aan de Burgemeester de Raadsingel, langs de spoorlijn naar Rotterdam. De architect van het gebouw was Sybold van Ravesteyn, die ook in '39-'40 Kunstmin heeft herbouwd. De beeldengroep is van Van Kuilenberg. Later ging de N.V. Holland, met inmiddels nieuwbouw erachter (ontwerp van H.Oud), over naar de De Utrecht (AMEV) en in de tachtiger jaren werd het hoofdgebouw omgevormd tot een supermarkt

Hollands Diep

één kilometer brede rivier aan de zuidpunt van het Eiland van Dordrecht (Willemsdorp, Bruggehof, Zuidpunt), op de grens met Noord-Brabant
Uitdrukking: 'boven de Moerdijk'. Het Hollands Diep, gelegen ten noorden van het Noordbrabantse dorp Moerdijk, wordt door Hollanders en Brabanders gebruikt als scheidslijn tussen de bevolkingsgebieden van Noord- en Zuid-Nederland, ieder met een eigen cultuur, die geënt is op een calvinistische, c.q. katholieke inslag. Over het Hollands Diep lopen een verkeers- en een spoorbrug (Moerdijkbruggen)
zie ook: Dialect

Hollandse Biesbosch

zie: Dordtse Biesbosch

Hompedôôs

eigenaardig dik vrouwspersoon

Hondehemel, hondkerkhof

een landje, gelegen in de bocht van het Wilgenbosch en de Korte Parallelweg; onderaan de spoorbrug

In de 16e eeuw stond er op deze plek, naast het 'Varkensoort' aan de Achterhakkers, de legendarische 'Dorrenboom' met een kapelletje, gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw. Later werd dit het balkengat van de houzaagmolen 'De Goede Verwachting'. De naam

Hondehemel is niet afgeleid van de dog-cake 'Flora', die er recht tegenover stond (na 1911 de E.M.F.), maar omdat men zich daar graag van jonge hondjes onttreed
zie ook: Paardekerkhof

Honderd-en-één

paardetram zonder passagiers
(beeldend: 1-O-1: 1 koetsier, O passagiers en 1 conducteur achterop)

Honderd zakken ju!

donderju!
(uit 't Frans: tonnaire de Sacre Dieu)

Hontenkreng

zeer vervelend persoon
("hij is toch zo'n hontenkreng!")
Is afkomstig van: 'n hond van 'n mens

Hôôd over bol, hôôf over bol

hals over kop

't zit wel Hôôg bij jullie!

"nou, nou, jullie hebben 't blijkbaar nogal breed!"

Hôôgjies

koekjes, gebakken door bakker Hoog op het Steegoversloot
Hij bakte ook 'duimpies'

Hooipakkie

pyjama

Hôôplopers

avontuurlijk ingestelde jongelui
Ze scholen vaak samen en worden ook wel halfwassen brazems genoemd

Horlepôte, horlewietpôte

misvormde benen

op 'n Horrechie, op 'n harrechie

op 'n kiertje; bijna

Horrie-op

vlug; gehaast; schiet 's op!
(Engels: hurry-up!)

Hotel Nassauweg

het hoofdbureau van politie (je kunt er 'logeren!')

Hou je kedin!

hou je gedeisd!; hou je wat in!

de Houte tent

houten schouwburggebouw, dat gelegen was achter 's Lands-werf*), op de plek van het inmiddels gesloopte Gymnasium

*) zie aldaar

ten Houwenis komme

op zijn bestemming komen

Huile mè de klep dich, huile mè de lamp an

huilen met de pet op

Huis te Merwede

ruïne van een kasteel aan de oever van de Merwede, gebouwd op de plek waar waarschijnlijk nóg een kasteel heeft gestaan en die allebei gebouwd werden in de eerste helft van de veertiende eeuw Volgens bronnen is de bouw voltooid in 1305*). Er bestaat een oorkonde uit 1307, waarin Heer Daniël van de Merwede zijn grondbezit, het 'Heer Daniëlsambacht'**) of het 'Ambacht ter Nieuwer Kercke' (de huidige Nieuwkerksbuurt***) aan de stad Dordrecht afstaat tegen vergoeding van een aantal privileges en zich in zijn kasteel vestigde.

De relatie tussen de Dordtse burgerij en de 'Heeren van de Merwede' was lang niet altijd even vriendschappelijk, temeer daar ze door de Hoekse en Kabeljauwse twisten in twee tegengestelde kampen beland waren. Dit had tot gevolg, dat in 1418 het kasteel door de Dordtse poorters verwoest werd. In 1421 droeg de Sint-Elisabethsvloed bij tot de verdere afbraak van het gebouw.

Opravingen uit de jaren 1940-1943 toonden de uitgebreide (handels)betrekkingen met het West-Europa van die dagen aan. Gebruiksaardewerk (Jacobakannetjes), aardewerk uit Vlaanderen, majolicaborden uit Valencia en Frans glaswerk werd aangetroffen.

Van belang is nog de vermelding van twee vondsten in de waterputten: een tinnen kan (het van dat moment oudste bekend staande profane tinnen huisraad) en de ontdekking van een 30 cm. lange houten blokfluit van vruchtboomhout - het oudst bekende opgegraven houten muziekinstrument in Nederland, dat zich nu bevindt in het Haags

Gemeentemuseum

zie ook: de heerlijkheid de Merwede; Reeweg

*) in het jaar 1299 wordt al gesproken van een ander kasteel in de nabijheid: Crayesteyn, een 'Heerlyckheit' in de nabijheid van de huidige Baanhoek; de ruïne van 't gelijknamige kasteel is rond 1890 opgeruimd. Het Huis te Merwede is gelegen op de Merwededijk tussen Crayesteyn (zie ook: Merwelanden) en de Staart-West

**) zie: Heer Daniëlsambacht

***) buurt rondom de Nieuwkerk (zie aldaar)

Huisjie-ruimt-op, huisterremop

het van deur aan deur bezorgen van folders

Hurrekepurrekie, hurkepurkie

ukkie; kleintje (scheldwoord)

Huttere
wiebelen

Iepkontig, iepkonterig
benepen; schriel

Iepkontjie
kindje; klein mannetje

IJstoot
ijsje; hoorntje met ijs

'n IJsvrijer smelt
de vriendschap met een schaatsvriendje raakt snel uit

Ik voel amme zitte, dâ legge me goed doe
ik ben liever lui dan moe

Ik zie 't nog nie dâ m'n kindere danse, zei de blinde
ik denk niet dat het gebeurt; ik geloof er niet in
(ironisch bedoeld)

Indische buurt
Dordtse wijk, ten oosten van de Krommedijk (vanaf 1910)

Inpingele
het intrappen van een ruit met een bal

Int lastigh ent
oorspronkelijke benaming van de Lastige Eendstraat
De gevel van nummer 6 droeg vanaf 1640 een afbeelding van een eend met een grote steen op zijn staart. In de 17e eeuw betekende 'ent' zowel eend als einde. "Het ent draagt de last" werd gezegd en dit bracht men in beeld door een ent (eend) op zijn ent (einde) met een steen te bezwaren ('lastig' betekent lastdragend). Op de tegel wordt de eend bestuurd door een struisvogel.
Het straatje dateert uit 1616 als een verbinding met de nieuwe Lindengracht, die men daarvoor via een bruggetje kon oversteken. Om die reden werd het nog tot 1640 Brughstraetgen genoemd

Is 't nie goed voor 't kinnechie, dan is 't wel goed voor 't minnechie
is iets niet goed voor de één, dan is 't dat wel voor de ander
(kinnechie is kindje; minnechie is voedster, baker)

't Is net zo slecht as goed van 'n cent 'n el
't is slechte waar; er deugt niet veel van

Ja, morrie!
ja, ik ben daar gek!; je moet maar zien!

Jaarboekje voor Dordrecht

naam van een almanak (1840-1871)

Jakkere

druk spelen; niet van elkaar af kunnen blijven (op speelse wijze)
(in 't Nederlands: zich haasten)

Jan-Jurk

sloompie; langzaam persoon

Jan-Pik

ook wel genoemd Josje-Pik

Om kinderen niet vlak langs het water van bijvoorbeeld havens te laten lopen, werd als bangmakerij verteld dat er in het water een reusachtig persoon leefde met lange armen, Jan-Pik genaamd, die ongehoorzame kinderen met zijn lange armen het water insleurde

Japie van alle weke

vroeger kwam op gezette tijden een handelaar langs de huizen met paard en wagen, later met een kar

De kar was volgeladen met serviesgoed. De verkoper riep dan: "Hier is Japie van alle weke, la de kindere de boel maar breke!"

Jenk

machtig; spannend; leuk

(waarschijnlijk van de Yankees: die waren goed)

Jodelak

spuug

Jôh

jongens; mensen (in negatieve zin)

("die jôh van hienaas zijn wir 's bezug gewees!")

Johan en Cornelis de Witt

zie: Jongens van Jan de Witt; Latijnsche School; Spookgang; over de Visbrug

Jonchie

jongetje

Jongens van Jan de Witt

bijnaam van de 'oprechte en flinke Hollandse man'

Genoemd naar de in Dordrecht geboren Mr. Johan de Witt (1625), Pensionaris van de stad van 1650 tot 1653, Raadspensionaris van Holland van 1653 tot 1672. Hij werd terechtgesteld samen met zijn broer Cornelis in 's-Gravenhage in 1672

zie ook: Latijnsche School; Spookgang; over de Visbrug

Joodjie

glazen klepper (tol), die ietwat afgesneden was

Joppentoren

verdedigingstoren, gebouwd op de doorgang van de Kuipershaven naar het Groothoofd en waakte over de in 1609 gegraven Wolwevershaven*)

Het was oorspronkelijk een toltoren, genoemd naar Adriaan Joppen van Teresteyn, een 16e eeuwse burgemeester. In 1834 was de toren nog verbouwd tot woonhuis en stond lange tijd tussen de huizen van de Palingstraat en het water, zodat het Groothoofd alleen via de Groothoofdspoort kon worden bereikt. Om een betere toegang te krijgen moest óf de poort óf de toren worden gesloopt. Men koos in 1851 voor de laatste

*) zie ook: Groothoofdspoort; Scheyersdycksie

Jubal

op 11 april 1911 opgericht als Dordts Christelijk Tamboer- en Pijperkorps; tegenwoordig is het nationaal en internationaal een befaamde showband

Jubal heeft eind jaren zestig als eerste showband in Europa het fenomeen drumcorps geïntroduceerd. Het Drum & Bugle Corps is in 1988 Europees kampioen geworden; in zijn bestaan werd Jubal twee maal Nederlands kampioen en Jong-Jubal drie keer de beste van Nederland

N.B.: de naam Jubal is volgens de benaming uit de Bijbel de eerste mens die een muziekinstrument bespeelde

Kaai verrot

zie: kruis-verrot

'n Kaaitjie pikke

aan de Merwekaai gaan zitten; langs de Merwekaai wandelen

Kaarsjiesspringe

zeer oud Dordts gebruik; reeds in de 15e eeuw werd dit spel uitgevoerd. De jeugd koos op Driekoningendag of Dertiendag*) (13 dagen na Kerstavond) een 'vroede' Koning door op of bij het kerkhof kaarsjes te branden, er overheen te springen en erbij te bidden, uit vreugde dat de dagen weer lengden. Ook werd er gedanst met zwaarden.

Niet alleen de jeugd voerde dergelijke lugubere taferelen op. Er is een brief bekend uit 1518, geschreven door Erasmus van Rotterdam aan de bisschop, waarin hij melding maakte van een Dordts priester, die in 't geheim krabbetjes op het kerkhof neerzette, die aan één zijde van hun lichaam waren vastplakt met brandende waskaarsjes. De krabben kropen dan tussen de graven door. Niemand durfde nog op het kerkhof te komen bij het aanschouwen van dit spookachtig tafereel. De priester hield zondags de beminde gelovigen voor, dat de krabben de ronddolende zielen waren van overledenen, die hiermee de kerkgangers aangaven van hun pijnen te zullen worden verlost als ze veel misintenties en collectes aan de kerk zouden geven. Al met al een sluwe streek van de priester.

Het bedrog kwam uit toen enkele krabben, met de kaarsjes aan hun lijf gebonden, werden ontdekt in de tuin van de pastorie. De priester had verzuimd ze weg te nemen

*) op de maandag na Driekoningen, ook wel Flora-maandag of Verloren Maandag genoemd, eindigde de schoolvakantie

da's Kaasje!

dat is goed!

'k zal je 'ns op je Kakhiele trappe!

uitdrukking, gebruikt wanneer iemand achterna gezeten wordt
Oorspronkelijk zijn kakhieren te ver achteruit staande hielen bij het rund, waarop de poep terecht komt

Kakke hebbe

'n grote mond hebben; 'spattjies' hebbe
"doe toch gewôôn en hep ma nie zo'n kakke!" betekent: "doe maar niet zo verwaand!"

't is Kakke zonder douwe!

het gaat wat al te gemakkelijk

Kakkederrie, akkederrie, akkebah

poep

Kalkebrok

vierkanten kaneelbrok met kleurtjes

Kalkepeuter

knikker van kalk

Kalkepoeper, kalkeschijter

kleine, witte knikker; doorgaans van slechte kwaliteit en zonder enige versiering

Kammenet

kast; kabinet

Kan ik d'r overheen komme, dan asjeblijf!

werd vroeger gezegd door Dordtenaren, die niet graag bereid waren accijns op vlees te betalen, dat ze van buiten de stad wilden invoeren
Ze verzonnen graag een uitvlucht door te smokkelen, hetgeen we kennen van het verhaal over de Schapekop (zie: Schapekoppen)

Kapoeriat, kapoeriats

kapot; kapoerewiet

Karremansweide

oude benaming van het huidige Oranjepark
Daar werd vroeger veel puin en ander afval gestort. De vuilophalers reden op 'stadsmissiekarren', getrokken door paarden
*) zie ook: Missie-pórechie

Kasuaris

bazige vrouw
(Nederlands: struisvogelachtige loopvogel)

Kattegang

grachtje

zie: Steek-over

Kerkebrug, Melckbrigghe, Loegenbrug, Logenbrug

andere benamingen van de Leuvebrug

De melkschuiten legden er aan

zie ook: Latkensstraat

Kerrekepitjie

graf; kerkhof

(afkomstig van kerkeputje)

Kerrekiekas

toverlantaarn ('rare kiekkast'); poppenkast

Kerremenade

karbonade

Keur-bijbel

beroemde Dordtse bijbel in de nieuwe Statenvertaling van 1637

Hij werd vanaf 1658 gedrukt, uitgegeven en de foliant voorzien van koperen sloten door de geboeders Hendrik (geboren 1633) en Jacob (1636-1712) Keur. De drukkerij was gevestigd in de Lange Breestraat. De drukkerij met de voorraad bijbels was rond 1700 alleen al f 28.000,- waard

zie ook: Dordtsche Synode; Eerste Vrije Statenvergadering; Statenvertaling

Keut make

lol maken

Kiebeluttig

kinderachtig

Kieps

bijziend; kippig

("z'is kieps")

Kiestafeltie

snoeptafeltje

Dit was een houten opstand met drie of meer trapsgewijs oplopende plankjes, waarop allerlei lekkers werd gezet. In de winkel werd er snoep op uitgesteld (je mocht uitkiezen!) en thuis werden er met Sint-Nicolaas geschenken opgelegd.

Een broek met een 'kiestafeltie' is een broek met een klep in plaats van een gulp

Kiet

huis

("de kiet is hémaal afgebrand!")

Kieteltuin

bijnaam van de tuin naast de theekoepel aan de Nieuweweg (nu zijingang van de Algemene Begraafplaats)

De plek was zeer in trek bij verliefde stelletjes

Kijk-over-den-Dijck

nog bestaande korenmolen aan de Noordendijk, in de volksmond ook wel Kiek-over-den-Diek genoemd

Laatste van de ± 50 molens die in Dordrecht stonden. Deze molen werd reeds vermeld in 1627; hij werd herbouwd in 1713. De benaming is afkomstig van de aan de gevel geplaatste steen. Om 'over den dijck' te kunnen kijken, zou de molen echter niet op, doch onderaan de dijck behoren te staan

Kijk-over-den-heining

meel, met water stijf gekookt

(zie ook: Dood over de onderdeur; Glip in, glis in; Meeldenbrij)

kijk uit voor de Kijkuit!

pas maar op!; je mag wel uitkijken!

(een kijkuit was de benaming van een persoon, die ergens toezicht hield)

Kik de pinantie!

"ik de penalty!"; wie dit als eerste riep bij straatvoetbal mocht de strafschoep nemen

Kikkebal

kleine kaatsbal

Kikker

speelgoed, bestaande uit een rond houtje met twee punten, dat door een tik met een slaghoutje tegen één van de punten omhoog werd geslagen

("la mij nou 's effe kikkere")

Kikkerbekkie

kinderspelletje

Het was een van papier gevouwen instrumentje, waarmee je, na een paar draaibewegingen, kon laten kiezen uit acht verschillende kleuren. Van de gewenste kleur werd dan verteld welke karaktertrek onder de flap te lezen viel

Kikkerschooltie

school met drukke kinderen

("k doe m'n bloedjies nie op dâ verrotte kikkerschooltie!")

Kiltunnel

tunnel onder de Dordtse Kil*), als verbinding tussen het Eiland van Dordrecht*) en de Hoekse Waard (1977)

De aanleg ervan had te maken met de ontwikkeling van het Industrieschap Moerdijk aan het Hollands Diep*)

*) zie aldaar

't Kind van jonker Stoop

"wâ denk je wel, dâ je 't kind van jonker Stoop*) ben?!"

Uitdrukking, te vergelijken met: wij hebben 't geld niet op onze rug groeien!

*) jonkheer Stoop bewoonde een villa aan de Albert Cuypsingel

Kinderlaai

opbergruimte

In het woongedeelte van oude Dordtse huizen, het enige deel van het huis dat kon worden verwarmd en dat daardoor ook als slaap- en eetkamer werd gebruikt, stonden langs de wanden bedsteden met daaronder vaak een 'kinderlade' of opbergruimte. Voor het kleine kind zelf was in de bedstede van de ouders meestal een kribbe getimmerd

Kip-kap-kebbie

boter, kaas en eieren (kinderspelletje)

(afkomstig van: kip, ik hap, ik heb je)

Kippebruggetje

ijzeren draaibruggetje voor het voetgangersverkeer, als verbinding tussen het Groothoofd en de Merwekade (aangelegd in 1863; in 1927 afgebroken, omdat het liefst 1,40 meter lager lag dan de Boombrug)

Kissjie mè geeuwhonger

kistje met garen en band

De marskramer die ermee liep leidde een armoedig bestaan

Klaas Klinkert, Klaasklinker

benaming van een manwif of bazige vrouw

(afgeleid van Klazina Klinker, een voormalig feministe)

't lijkt 'r wel één uit de Klandermuelen, kom je uit de Klandermuelen?

uitdrukking, bedoeld voor een persoon, die in niet al te beste omstandigheden verkeert
Deze mensen woonden in een gebouw in de Heer Matthijs- of Kolfstraat op de hoek van de 's-Heerengracht (later Lindengracht geheten, de huidige Museumstraat).

De Klandermuelen: In Dordrecht ontwikkelde zich rond 1600 de lakenweverij. In een klander- of kalandermolen werd leer, papier of laken gladgemangeld en geglansd met behulp van hete persen. Vanaf 1622 werden deze bewerkingen verricht in het bovengenoemde pand aan de Kolfstraat, waar in 1646 de molen werd gebouwd. Na 1695 verdween het bedrijf en diende het gebouw daarna als woning van soms wel meer dan zestig mensen (19e eeuw), die vaak in erbarmelijke omstandigheden verkeerden

Klauwchie legge, klauwchie draaie

slinkse, ongeoorloofde bewegingen maken met de werphand bij het afschieten van een knikker

Door klauwchie te legge kwam je dichterbij je doel ('n putje of streep) of je maakte zo meer kans een andere knikker te raken

Klauwchie raaie

handje raden (met centen of lucifers)

jij ken je Klauwchie!

"jij hebt het door!" (bij knikkeren)

Het reglement luidde dat, wanneer de afstand tussen twee knikkers niet groter was dan de spanwijdte van 'n hand, dezelfde regel gold voor het geval ze elkaar wél zouden raken

Kledderum

doornat; kleddernat

Klein-Zwitserland

benaming van de Dordtse buitendijken: Oudendijk, Schenkeldijk, Noordendijk en Zeedijk (huidige Wioldrechtsche Zeedijk)

Het landschap in de buurt van die vrij hoge dijken zag er glooiend en daardoor nogal heuvelachtig uit

Kleinder

kleiner

Kleine mart of boere-vismart

verkoopplaatsen van de in de omgeving van Dordrecht gevangen riviervis, zoals zalm, elft en steur

In vroeger tijden waren in onze stad twee van dergelijke markten

Klejsjie

kleine hoeveelheid; dun laagje

("geef m's 'n klejsjie pospepier")

hij Klim nog tege de Grote kerk óp

dit wordt gezegd van een ouder iemand die nog goed ter been is en erg lenig

Klipscheet

ieder ogenblik; telkens; om de haverklap

("bij iedere klipscheet komp-tie wâ vrage")

nou, de Klitte hor!

tot ziens!

Klompebon

bonnetje, dat op sommige scholen werd gegeven aan kinderen, die totaal versleten klompen droegen

Klompeschooltie

school voor kinderen van minder draagkrachtige ouders

Kloveniersdoelen, Sint-Sebastiaansdoelen

dit voor Dordrecht belangrijke (inmiddels gesloopte) gebouw bevond zich aan het Steegoversloot van 1541 tot 1857

Het is één van de drie voormalige Dordtse schuttersdoelen, naast de Voetboogdoelen en de Heelhaaksdoelen (zie aldaar).

De Sebastiaansschutterij zelf dateert al van 1433.

Op 25 juni 1572 al werd er onder een lindeboom aan het Stek gepredikt en gedoopt*) door een groepje calvinisten, leden van de nieuwe Hervormde Kerk. De Dordtsche Synode**) van 1618-1619 werd in de bovenzaal van het gebouw gehouden. De Zuid-Hollandsche Synode vond er regelmatig plaats, tot het jaar 1731. Daarna verplaatste men deze naar het koorgedeelte van de Grootkerk.

Naast de deur van de bovenzaal ging men naar het torentje van het gebouw, de Draaiom genaamd, omdat de tafel en de banken daarin rondgedraaid konden worden. Later werd de bovenzaal gebruikt voor toneel- en andere voorstellingen. Het schiethuis had ook een torentje, dat bij de sloop middels verkoop werd aangebouwd aan de hofstede Crabbehoff (zie Crabbehof). In 1857 werd op de plaats van de Kloveniersdoelen, dat tot dan toe nog als veilinggebouw dienst deed, het Huis van Bewaring gebouwd, waarvan de ingang zich in de Doelstraat***) bevond. De gevangenis werd gesloopt in 1980

*) onder wie vier kinderen van burgemeester Cornelis van Beveren

**) zie: Dordtsche Synode

***) zie: in de Doelstraat logeren

Kluiteboer spele

overloopspel met opgestapelde stenen

De tikker staat bij een kluit (twee in T-vorm opgestapelde stenen). De overlopers moeten met halve stenen proberen de kluit om te gooien. Als de kluit overeind blijft staan, kan de kluiteboer je aftikken. Wordt de kluit omgegooid, dan moet de boer hem eerst weer opzetten, voordat hij gaat vangen (aftikken). Wie gevangen wordt, moet boer zijn en dan is de vorige vrij om te lopen.

Het spel wordt ook wel gespeeld met een kleine werpbal, waarmee je de bal op een houten sokkel moet afgooien

daar wor geen Knech voor angenomme, wie schijte wil moe zelf komme

iedereen moet het zelf maar doen; zijn eigen boontjes doppen

Knetterlak

papieren strook met klappertjes

Knijze, knijnze

jennen of 'opnaaien': iemand opzettelijk afleiden tijdens een spel door aanmerkingen te maken, in de hoop dat de tegenstander daarmee uit 'het veld wordt geslagen'

(bijvoorbeeld bij knikkeren of kaarten)

Cees Buddingh' omschrijft de term in 'Dordtse Snippers' (1960): Het op - magische - wijze trachten zijn tegenstander uit evenwicht te brengen door uitdrukking te geven aan de zekerheid - al wordt die soms ogenschijnlijk slechts als mogelijkheid geformuleerd - dat zijn volgende worp, stoot, etc. zal mislukken. Wanneer twee mannen staan te biljarten en de één merkt op, terwijl de andere zijn keu naar achteren brengt: "Hij kan d'r nog percies achterlangs", dan knijst hij. Zelfs wanneer een Russisch leider zegt dat Amerika een mooie kans maakt de bewapeningswedloop te verliezen, knijst hij eveneens (...)

"Knijze mag!" of "knijze mag nie!" werd vaak vóór aanvang van het spel door de deelnemers afgesproken.

Tegenwoordig gebruikt de jeugd het woord 'bliepe' in plaats van knijze. "Bliep!" wordt er geroepen bij het knikkeren om te pesten. En vooraf: "Je mag nie bliepe!"

bij de Knoll zitte

in verzekerde bewaring zitten op het Stadhuis

Dit werd voornamelijk gezegd van schutters, die de hen opgelegde boete niet op tijd betaald hadden. De bewaarder heette De Knoll

Knooie

gezellig praten of keuvelen; kroelen

ook: iets doen in het donker; rommelen; duistere zaakjes uitvoeren

("wâ zit jij daar nou te knooie?")

zie ook: Snubbeke

Knope

politie-agent

Knopie

klein kind

Knorre

winden laten

Knossjies

borsten

Knup, knuppe

knoop, (vast)knopen

Knurfie, knurft

vrijer; ventje

Koeiendijk, Luizedijk

bijnamen van de Krommedijk ten zuiden van de overweg (de 'tweede lijn*'), tot de tijd dat er bebouwing aan de dijk plaatsvond

*) zie: Land van Valk; de Lijn

Koeiestront

spinazie

de Koffiefilter

bijnaam in de Dordtse volksmond voor het huidige nieuwe brugwachtershuisje op de Zwijndrechtse brug (zie aldaar)

De driehoekige vorm met de punt naar beneden lijkt op die van een koffiefilter

Kogels

stalen knikkers

Het waren massief ijzeren ballen, die in gewicht varieerden van ongeveer 20 gram tot één

kilo en geplaatst werden in de schotten van schepen om ze in evenwicht te houden of meer diepgang te geven. Eenmaal verroest werden de scheepskogels soms te koop aangeboden

Kokkebijne

samenwonen, hokken
(Frans: concubine)

Kol, kollechie

pit, pitje (in 'n appel)

Kolkmannetjies

goed zittende vilten pantoffels, gemaakt door schoenmaker Willem Kolkman aan de Bleyenhoek

Kom er maar 'ns om!

een afspraak niet nakomen

Kommende week

volgende week

de Koninklijke Halfjiesfebriek

de in 1843 opgerichte ijzergieterij Penn & Bauduin (de 'Penn')
De werknemers werden er slecht betaald in het verleden

Koninklijke Roei en Zeil

de op 6 oktober 1851 opgerichte Dordrechtsche Roei- en Zeilvereeniging, gevestigd aan de Knolhaven
De Roei en Zeil verkreeg in 1925 het predikaat Koninklijk

Koorenbeurs

zie: Pondgaarder; Dordtsche Last

Kop en kont, kameeltie

klein, erg krom lopend vrouwtje

tusse de Kop en de Staart*)

het Eiland van Dordrecht (zie aldaar)

Kop is de Kop van 't Land, een buurtschap ten oosten van Dubbeldam, gelegen langs de Nieuwe Merwede aan de monding van het Wantij.

Het veer op Werkendam ging in 1921 van start

*) zie: de Staart

Kopere ding

stoombrandspuit

Kopere Piet

koetsier op de sleperswagen van brouwerij De Sleutel

De sleperswagen (slejenaarswage) werd getrokken door 'n span paarden. Het paardetuig was met koper beslagen

Koppeltie duikele

koppetje rollen (bijvoorbeeld op de lange mat)

't Koreneind

de buurt rond de Mazelaarsbrug (zie: Mazelaar, maselaer)

Korswig

soort ruitvormig kerstbroodje met krenten (Nederlands: kerstwegge)

Korte kous

mug

Korties lôpe

dribbelen; met snelle pasjes lopen

van een Kouwe kerremis thuiskomme

deze uitdrukking komt waarschijnlijk uit Dordrecht

De kouwe kerremis was de Bamismart*), die tien dagen na Sint-Bavo (1 oktober) begon en veertien dagen duurde

*) zie: Bamismart

Kraai

politie-agent

Kraamvrouwevet

speeksel

Krabbe, Crabbe

naam van 'ene Heerlyckheit in den Dordrechtschen Waert'

In 1795 werd het een zelfstandige gemeente tot de annexatie ervan door Dubbeldam in 1856

Nu vormt de Krabbe de verbinding tussen Dordtse Kil en Oude Maas Afgeleide namen:

Crabbehof, Krabbegors, Krabbejanus, Krabbepolder

zie ook: Louterbloemen

Krakepit, krakesteen

kersepit

dâ kamme nie Krakkepitte

dat kan me niets schelen

Kramiksel

hut; oud, vervallen huisje

Krampies lôpe

spijbelen

Er zijn voor de term twee verklaringen:

- een kramp was een straatslijper (men liep met de kramp mee)
- achter de 'kraampies lope' (van de Dordtse weekmarkt)

Krenteschijterd

schijtluis; hobbezak

Kreunkast

orgel

Kringetjies spoewe

het regelmatig spuwen van pruimtabak in het water van de haven

Dit wordt veelal gedaan door oudere heren, die met elkaar staan te praten

Ook: niets doen; luilakken

Krispijn (Oud- en Nieuw-Krispijn)

Dordtse wijk

Chrispijn was aanvankelijk de naam van een op Dubbeldamse grond gelegen boerderij (annex herberg), en een zomerverblijf van de Heer Chrispijn van Oudgaerden. In 1774 is Pictura er opgericht.

De Krispijnse Driehoek is de naam van de de buurt gelegen tussen Krispijnseweg, Brouwersdijk en Bosboom Toussaintstraat

zie ook: Babywinkel, Boonepaadje; Watermolenwei; Weizigtpark

Krom haar

krullen hebben

Kromhout

straatnaam, afkomstig uit de scheepsbouw

Spanten maakten het scheepskarkas compleet. Loodrecht op de spanten werden planken getimmerd, die in een speciale molen werden kromgezaagd of boven het vuur werden gebogen.

Aan het Kromhout stond onder meer de houtzaagmolen 'de Zwarte Arend', die gespecialiseerd was in het zagen van knieën en spanten uit kromme bomen, die met enorme vloten vanuit het Zwarte Woud over de Rijn naar Dordrecht werden vervoerd

uit de Kromme Jen komme

van minder sociaal gehalte zijn

Kromme Jen is de bijnaam van de Kromme Elleboog*)

("jij komp zeker uit de Kromme Jen?!")

*) zie ook: Crommenellebooghstraat

de Kromme zeven rechtuit

uitdrukking om aan te geven dat iets lopend of met de fiets niet gemakkelijk te vinden is; men kan daarom beter een omweg nemen

da ga je Krôôt van uit!

daar word ik niet goed van!

Kruum

kruim; kruimels

laat hem maar Kuiere!

laat hem maar schuiven!

Kruis verrot, kaai*) verrot

geheel kapot

("me karrechie stong t'r hémaal kruis verrot bij")

*) komt waarschijnlijk van 't stukslaan van de keien

Kwajjer, kwajjere

spuug, spugen; rochel, rochelen

("dien pruimerd heit wir 's nun kwajjer in de sloei gespoge!")

Kwartaal en Teken

driemaandelijks tijdschrift, uitgegeven door het Gemeentearchief

Kwieniebarrels

zweetvoeten

Kwijle

iemand zieken, dwarsbomen

("kenne we 'm nie 's effe goed kwijle?!")

Laaf

La Venezia (ijssalon)

Laai

lade

zie: Kinderlaai

de Laan, de Buurt

het gebied rond de Zeehavenlaan

zie: Wielwijk

Laantje van Klootwijk

andere naam van het Laantje van Middenhoeve (verbindingsweggetje tussen de Ouden- en Zuidendijk; geliefd bij fietsers) en genoemd naar boer Klootwijk, eigenaar van de Middenhoeve

Laantje van Toone, laantje van Zuidwijk

bijnaam van een laantje, dat van de Oudendijk naar de Zuidendijk voerde; het tegenwoordige Deimospad en Steve Biko-pad naast het winkelcentrum Sterrenburg Het is genoemd naar Toon in 't Veld van boerderij Zuidwijk (tot 1965); het woonhuis ervan staat op de hoek Planetenlaan/Venuslaan

Labberdepoepie

narigheid

Lakenhal

zie: Vlaamsche Hal

Lammetjiesgang

zo heette 't Achterom voorheen (zie aldaar)

Lampeglaasje

teer gebouwd persoon

da ga je Lampie van uit, hé!

daar sta je van te kijken!

Land van Valk

Dordtse wijk, gelegen tussen de Crayensteynstraat en Korte Scheidingsweg
Het gebied is genoemd naar de tuindersfamilie Valk, die een groot deel van het huidige gebied in handen had en het in 1930 voor bijna f 125.000,- verkocht aan de gemeente. Boer Valk vertrok daarop naar Dubbeldam en vestigde zich in boerderij Valkhof aan de Oudendijk (nu in bezit van stichting De Hoop als therapieboerderij 'het Anker')

Landgappertie, landschappertie, landhappertie

landverovertje (spel)

Om beurten wordt een mes in de grond of in het natte zand geworpen. Door in de richting van de messnede rechte lijnen te trekken, worden stukken grond verdeeld

Langehoutebrug

benaming van de huidige Lange IJzeren brug

Deze werd aangelegd in 1590 en in 1855 afgebroken

Lappertiesdag

een dag om 't eens rustig aan te doen (veelal de maandag)

De huisvrouw kookt die dag niet en de restjes van de zondag worden opgegeten. Het gebruik is verwant aan de Blauwe Maandag en Flora maandag. Herkomst:

De schoenmakers (lappers) gingen op de maandag hun leervoorraad halen op de leerlooierij en maakten er meteen een uitgaansdag van. De werklust zat er na de vrije zondag nog niet erg in en er werd, al of niet voorzien van een lekkernij, zeer langzaam en met veel onderbrekingen gewerkt. Op die dag werd er tijdens het werk 'gelapt' om drank te kopen voor een gezamenlijke borrel na afloop. Later werd de naam ook gebruikt in de bouw en in de scheepvaart.

("kommende week hewwe wir lappertiesdag, hé?!")

Lastige Eendstraat

zie: Int lastigh ent

Latijnsche School

oudste zelfstandige school van Nederland

In 1253 staat er in 't Kerckstraetgen aan de noorzijde van het 'Kerckhof bij den Grootekercke' een school, de zogeheten Schola Magna of School ter Grooter Kercke. Het was een clercken*)-school, ook wel Groote School, naderhand Kapittelschool genoemd, waar aan de 'boefkens' of 'knechtken' een zekere theologisch algemene ontwikkeling werd gegeven. Het waren de koorknappen van de Grotekerk en tijdens de mis zaten ze op hun eigen koorbanken. Op de avond vóór 13 december, het feest van de lichtheilige Sint-Lucia, trokken de leerlingen in processie door de stad.

In 1574 werd de school door de Hervormde Kerckeraad radicaal gereformeerd, om in 1578 als Latijnsche School te worden heropend in het 'Grauw-Susterenklooster' (nonnen van Sint-Clara) op de hoek Nieuwstraat/Lindengracht. De geleerde Vossius**) is er leerling en van 1604 tot 1615 rector geweest en ook Johan de Witt***) heeft de school bezocht. In het midden van de 17e eeuw werd de school verheven tot Illustere School; in 1795 werd het weer Latijnsche School. In 1853, na de Franse overheersing, ging de school over in Gymnasium.

In 1865 verliet men het pand aan de Nieuwstraat om plaats te maken voor de Hoogere Burgerschool, die er tot 1909 zat (in dat jaar ging de H.B.S. naar het Oranjepark). Het Gymnasium nam zijn intrek in het (onlangs gesloopte) gebouw aan de Cornelis de Wittstraat (Achter 's Lands-werf, zie aldaar). Tegenwoordig is het Johan de Witt Gymnasium gevestigd in nieuwbouw aan de Baden Powelllaan

*) opleiding tot 'clerck' of geleerde

**) Gerrit J. Vos (1577-1649), onder meer schrijver van 'Latijnse Grammatica' (1625), een leerboek dat tot in de 19e eeuw op alle scholen zou worden gebruikt. Leerlingen van het Johan de Witt Gymnasium noemen zich nog steeds Vosjes

***) geboren in Dordrecht in 1625. Zie ook: Jongens van Jan de Witt

Latkensstraat, Lotkensstraat, Leugestraat, Logestraat, Suyckerstraetken, Suikerstraat

benamingen van de Suikerstraat*)

'Lotkens' was het gedeelte van de stadsmuur langs de huidige Suikerstraat. Een leuge, loge of lootge is de middeleeuwse term voor 'loodse', 'n uitsteeksel boven of aan een gebouw, daar waar een weergang ontbreekt, teneinde een beter uitzicht te hebben. De Leuvebrug**) werd ook wel Leugebrug, Oude Coorenbrughe of Coornbrug genoemd; de graanscheperen voeren er onder door om aan wal te geraken

*) in de 17e eeuw waren Dordrecht, Amsterdam en Rotterdam de belangrijkste steden waar rietsuiker werd geraffineerd, tot 1870

**) zie ook: Kerkebrug; Mazelaar, maselaer; Pondgaarder

Leeuwenkuil

zie: Bove brenge

Legodorp

zie: Sterrenburg

Lei-jonker

vriend, vriendin

Oorspronkelijk was het de benaming van jonge mensen, die bruiden of rijke lieden begeleidden (vergelijk huidige bruidsjonkers).

("d'r stonge wir 'n stelletjie lei-jonkers vor de deur!")

Leliepeuter, pielepeuter, lulliepeuter

benamingen van 'n klein persoon of lilliputter ('lulliepieter')

jij ben ok nie van den eerste Leuge gebarste!

je liegt nogal wat af!

Levensverzekering Maatschappij Dordrecht

dit bedrijf betrok het gebouw Rozenhof*) na de bouw in 1895

De maatschappij ging in 1919 over in de 'Eerste Hollandsche' en zette een nieuw kantoor neer op de plek van villa Belle Vue**) aan de Havenstraat. Later vestigde 't Diaconessen-huis Refaja***) (sinds 1919 aan de Prinsenstraat) zich in het gebouw, tot de sloop ervan in 1974.

*) Rozenhof is opgetrokken in neo-rennaissance stijl, geïnspireerd op de Loire-rennaissance. In de 19e eeuw behoorde deze voormalige buitenplaats (waarvan alleen het rosarium nog over is) toe aan Hendrick Kuyper van Meerdervoort, naderhand aan Graaf Van Regteren Limpurg. Na de Eerste Wereldoorlog was de belastingdienst er gevestigd (tot 1976). In 1977, na een ingrijpende renovatie, bood het tot voor enkele jaren onderdak aan de Huuradviescommissie en Rijkswaterstaat

**) de Bellevuestraat doet ons er nog aan herinneren

***) nu Drechtsteden Ziekenhuis (zie aldaar)

Leviticus

algemene naam voor opkoper, uitdrager

Oorspronkelijk was Leviticus een Dordtse handelaar in oud-ijzer

"'t lijkt hier wel Leviticus" werd gezegd als het ergens een zootje was

Liegbast, liegbas

liegbeest; leugenaar

(bast is lichaam)

't Lijkt wel

't lijkt wel

de Lijn

spoorwegovergang; overweg

'De tweede lijn was dich' betekent dat de overweg op de Krommedijk gesloten was; hetgeen graag door de schoolgaande jeugd als smoesje werd gebruikt voor het te laat komen. De 'eerste lijn' was de overgang op de Dubbeldamseweg bij het voormalige Paviljoen, die lange wachttijden kende
zie ook: 't Tunneltie

Lijs-lonker

dom, sloom persoon

Lijsje Lonke is de benaming van een leuk kind; zie het gedicht van Lijsje Lonke in A.B.C.-versjes en gedichten

Lindengracht, Nieuwe Middelgracht, Straete achter het Heylig Geesthuys (Sieckhuys), Nieuwe Middelgracht, Lindestraete, Nonnenstraat, Nieuwgracht, 's-Heerengracht, Nieuwe Lindenstraat, Nieuwe Opslach

verschillende benamingen van de huidige Museumstraat sinds 1610
De gracht erlangs werd gedempt in 1883

Loerijzer

bril

hij is zo gek as 't paard van Loeve

uitdrukking, waarmee handelaar Loeve werd bedoeld, die langs de deur trok met wasmiddelen en zeepoeder

Zijn paard graasde op het veld van Fluks

Lollepoppe

ginnegappen

met Looje bene

met lood in de schoenen

Loop naar de luizemart!

loop naar de pomp!

Lorreke, lorke

lurken; slobberen (van koffie e.d.)

Lorreprinses

jong meisje, in dienst van de voormalige firma Sunderman aan de Boogjes
Dit bedrijf handelde in lorren. Vanwege de redelijk goede verdiensten zagen de medewerksters er goed verzorgd uit

Louterbloemen

voormalig landgoed, nu industrieterrein (1962) en zeehaven (1916) Het is gelegen tussen de Mijlweg en het Mallegat (afdamming van de Oude Maas; deel van het Zeehavencomplex)

In de oorlog werd dit gebied het 'Pi-park' genoemd, hetgeen waarschijnlijk met de Duitse schutters te maken had, die daar waren gelegerd. Sinds 1969 is in dit vroegere buitengebied het dierenasiel gevestigd. Aan de overzijde van Louterbloemen bevindt zich tegenwoordig een montageterrein op het eilandje Krabbegors, in de volksmond ook wel Duivelseiland geheten

zie ook: de Eerste Tol; Krabbe; de Mijl

Louw

leuk; fijn; jofel

("'t is toch zo'n louwe vent")

je sta daar net as Lubbert de Gareklopper

je staat erbij als een sukkel

'n Lucifer in tiene doen en 'n dubbeltie in éne

gierig zijn in het kleine en gul in het grote; op de centen zijn en toch royaal met andere uitgaven

't is maar Luch en duch

't is niet veel zaaks

Letterlijk: het is licht en donker tegelijk

hij denk dâ de Luch van komijnekaas is!

hij denkt dat alles zo gemakkelijk gaat

't Lugchie verarmoeit

de lucht betreft

Lui zijn as poppestront in 'n dichte vergiet

erg lui zijn

van je eige Luize wor je 't hardste gebete

van je familie moet je 't niet hebben

eerst het-tie 't van de Luize en dan van de nete

eerst heb je last van je kinderen en dan van je kleinkinderen

Luizeladders

bakkebaarden; tochtlatten

Luizevére

lucifers

(het is 'n voorbeeld van letterlijke klankovereenkomst)

Luuk van Bentum

onnozele vent

(naar: Lucas van Benthem, straattypen - zie aldaar)

de Maagd van Dordrecht

Dordtse Stedemaagd, ook wel Dordtse Maagd of Merwegodin genoemd

zie: Groothoofdspoort; Sint-Christoffel en de Stedemaagd, in A.B.C.-versjes en gedichten

Maartensvuren

volksgebruik tijdens het feest van Sint-Maarten (11 november)

Al halverwege de 15e eeuw richtte de jeugd tijdens dit feest veel schade aan in de stad.

Ouders van kinderen die Maartensvuren hadden gestookt, werden veelal gestraft met een geldboete. In de 18e eeuw kon dat wel eens oplopen tot een bedrag van achttien (!) gulden

Maas en Merwe

districtsblad van de N.S.B., wekelijks uitgegeven in de jaren 1931-1945

Maas- en Merwebode

Christelijk-Historisch Weekblad, uitgegeven van 1878 tot 1890

Maasrecht

aanvullend recht, dat in 1338 door graaf Willem III aan de stad werd verleend
Het vormde als het ware een uitbreiding van het Stapelrecht*), maar dan voor goederen van overzee. Alle schepen die de Maas vanuit zee opvoeren werd verplicht met de volle lading naar Dordrecht te komen, waar men de goederen moest opslaan, veilen of verkopen. Het privilege duurde tot het begin van de 16e eeuw, ondanks verwoede Dordtse pogingen tot de instandhouding ervan

*) zie aldaar; zie ook: Hoe dichterbij Dordt...

Magere manne

dunne, zouten krakelingen van bakker Redert in de Korte Breestraat

Majum

havenwater ("d'r lei toch 'n mooi karrechie in de majum!");

jenever in de rest van Nederland (what's in a name?)

Makmoer

luie vrouw

Man's moer is vuil over de vloer

bepaald niet positieve uitdrukking over schoonmoeders

je hep 't net zo druk as Man's moer met 'r luierven*)

je hebt 't nogal druk

Als er een kindje werd geboren, was het de gewoonte dat één van de grootmoeders voor de huishouding zorg droeg. Voor een kraamhulp (baker) was in de meeste gezinnen geen geld

*) luiervand

Manie-jeus

niet echt waar; maar niet heus; zogenaamd

Dit wordt vaak gezegd meteen na een plagerige mededeling of wanneer het de bedoeling is de ander de stuipen op 't lijf te jagen.

("je fiets is gestole, manie-jeus!")

Marrebonstraat, Marriebonstraat, Marrieborriestraat, Marrieborrie, Heer Vredericxstraet*), Oortgensbleekie, Jodestraat

benamingen in de volksmond van de Marinbornstraat

De straat is genoemd naar het in de 14e eeuw gebouwde klooster Mariënborn. In de 18e eeuw werd een deel van dit klooster gebruikt als synagoge; later werd het ingericht als weeshuis.

De joodse gemeenschap in Dordt kwam vanaf 1856 samen in de verbouwde Vleeschhal aan de Varkenmarkt; het gebouw werd in 1965 gesloopt

zie ook: Paulusgang

*) oudste benaming: van circa 1300 tot de bouw van het klooster

Marte

flaneren over het Bagijnhof en de Johan de Wittstraat, al of niet in gezelschap van vriend of vriendin

Dit werd in de vorige eeuw tot in de zestiger jaren van onze eeuw door veel mensen gedaan; het was daar, vooral op zondag, vaak erg druk. Voetballiefhebbers verdrongen zich op de stoep van het Dordrechts Nieuwsblad om er naar de tegen de ramen opgehangen uitslagenlijsten te kijken

zie ook: Blaak

Mazelaar, maselaer

zakkendrager of schroeder

De naam is afgeleid van het 'Gilde van der Mase'; een mazelaar had dus ook Maaswerker (Maeswercker) kunnen heten

In de Mazelaarsstraat staat nog het Zakkendragershuisje. De mazelaars wachtten daar in vroeger tijden op de volgeladen schepen, die voor de wal kwamen. Er werd dan gedobbeld met behulp van een smak*) over 'wie de zak kreeg'. De zak krijgen betekende voor hen juist werk krijgen, dit in tegenstelling tot de huidige betekenis

*) zie: Dordtsche Last; 't Koreneind; Latkensstraat; Smak; Pondgaarder; de Zak kope; Zakkendragersstraatje

Medeem, mendeem, zomedeem

meteen

Meeldenbrij

meel, met water stijfgekookt

(zie ook: Dood over de onderdeur; Kijk-over-den-heining; Glip in, glis in)

Meimart

één van de drie Dordtse jaarmarkten*) of kermissen

Deze begon op de vierde vrijdag na Pasen en duurde veertien dagen. De kramen bevonden zich op de terreinen van de schutterijen aan het Stek, later werden de feesten op het Weeshuisplein gehouden. In 1685 was er nog maar één jaarmarkt, die een week na Pinksteren begon en acht dagen duurde: de Meimart

*) zie: Bamismart en Heer Daniëlsmart

't is weer 's Melkfabriektijd

anecdote van rond de twintiger jaren van deze eeuw

Het verhaal ging, dat de machinist van de melkfabriek D.M.I. (Dordtse Melk Inrichting) aan het Korte Kromhout altijd 's morgens om zeven uur de stoomfluit liet horen van de nieuwe stookgelegenheid. De portier van het postkantoor zette daarop zijn klok gelijk, waarop de machinist van de melkfabriek zijn uurwerk weer afstemde op de tijd die hij op het gebouw van het postkantoor kon aflezen. Dordrecht kende daardoor een periode van een van de rest van Nederland afwijkende tijd. Wat wij tegenwoordig ook niet snel meer zullen meemaken is wat meerdere generaties vóór ons ervoeren: om te zorgen dat hijzelf op tijd zou zijn, zette de stationschef de klok van het stationsgebouw enige minuten achter

Merwebode

weekblad, uitgegeven in 1890

Merwede

zie: Beneden-Merwede

de heerlijkheid de Merwede

gehucht buiten Dordrecht tot de opheffing in 1795

zie: Heer Daniëlsambacht; Heer Daniëlsambacht; Reeweg

Merwedeziekenhuis

ziekenhuis aan de Albert Schweizerplaats, waar tevens gevestigd is het A.P.Z. 'De Grote Rivieren'

Het ziekenhuis heeft ook een locatie te Sliedrecht

Merwegodin

de Dordtse Maagd (zie aldaar)

Merwehal

tentoonstellingshal aan de Baanhoekweg

Merwelanden

recreatie-gebied, begrensd door de Beneden-Merwede en het Wantij

Het gebied behoorde samen met de polder Crayesteyn*) tot het grondgebied van de gemeente Sliedrecht (tot 1960).

Dordtenaren spreken ook wel van 'achteraan de Staart'

*) huidig recreatie-terrein; zie ook: Huis te Merwede; de Staart

Merwepils

Dordts leidingwater

zie ook: Aqua Merwelata

Merwepost

geïllustreerd weekblad, uitgegeven in de jaren 1922-1928

Merwestad

Dordrecht

park Merwestein

één van de drie grote Dordtse stadsparken (sinds 1885)

de Merwesteijn

huis-aan-huis blad, verschijnt wekelijks

dâ Mes is zo bot, je ken t'r mee op je blote kont naar Keule rije en dan is je gat nog nie door!

uitdrukking

'k hep d'r Met an!

ik heb er lak aan!

Miere

betobbe; aantobben

("ze late die jonge ok maar miere")

de Mijl

voormalige 'Heerlyckheit in de Dordrechtsche of Zuid-Hollandsche Waert'*), na 1795 een zelfstandige gemeente tot het in 1856 bij de gemeente Dubbeldam ging behoren

Nu bevinden zich op die plaats voornamelijk bedrijven en fabrieken (buurtgemeenschap de Eerste Tol - zie aldaar)

zie ook: Dubbeldam; Louterbloemen

*) zie: Grootte of Zuid-Hollandsche Waert

't is een Mijlse reis

't is 'n heel eind

de uitdrukking is vernoemd naar de heerlijkheid De Mijl (zie aldaar)

Minke

moeizaam turen

d'r is Mis an de luch

't gaat misten; 't mist

Missie-pórechie

poortje in de stadsmuur, waar het afval doorheen vervoerd werd

Reeds in 1522 waren er karrelieden die de missie ('t vuil) ophaalden. Ze brachten het naar de asloods op de Vest (de stadschmist-, stael- en aschloods); vanwaar het per schip afgevoerd werd. De asloods stond buiten de stadsmuren en via zo'n missie-pórechie kon men er komen

zie ook: Karremansweide

ja, met je Moer op de schreuvenhôôp!

uitdrukking wanneer iemand kwaad is op een ander

Schreuveuven waren stukjes afgebrande cokes, die op het terrein van de gasfabriek lagen.

Men trof ze ook aan op het rangeerterrein, toen er nog stroomtractie was. Arme mensen gingen er schreuveuven zoeken

Moerdijkbruggen

zie: Hollands Diep

't is één Moers kont

het is hetzelfde; het komt op hetzelfde neer

dâ mot je d'r Mollechies opzette

er dik opleggen; er dik opzetten

("die verf moe je mollechies op die deur zette")

Afkomstig van 'zo dik als een mol'

Mom

benaming van één van de vele soorten Dordts bier

Dit bier werd reeds in 1285 vermeld. Het had in het land een zekere bekendheid en werd veel naar elders afgezet.

Geheel Zuid-Holland moest zijn bier hier ter stede kopen; op het platteland mochten geen bierbrouwerijen gesticht worden. Behalve Mom brouwde men onder andere ook Kuit (dun bier), Pharo, Ysrahel en Moeselaer. In 1790 was Paulus-Jonesbier een biersoort, dat naar een Amerikaanse zeerover werd genoemd, die in 1789 met zijn buit Texel binnenviel en enige maanden later in Dordrecht op dit voorval werd gefêteerd
zie ook: de Sleutel

ze nemen in d'r Mond, wat 'n ander nog nie in z'n hande neem

dit wordt gezegd wanneer iemand het woord 'stront' gebruikt

Moordhoek, moordkuil

oude naam voor een deel van het Bagijnhof, namelijk het stuk tussen de Lange- (of Oude-) Breestraat en de Loverstraat*), waar in 1048 moorddadige gevechten tegen de Luikenaars plaatsgevonden zouden hebben

Graaf Dirk IV werd verderop, ter hoogte van de huidige Gravenstraat (toendertijd des Gravensteeghe**) geheten, door een giftige pijl gedood. Later pas werd deze straat vanwege dit voorval tot 's-Gravenstraatken omgedoopt (zie ook het gedicht van Samuel van Hoogstraten in A.B.C.-versjes en gedichten)

*) ook wel het Marktveld geheten. Aan de Moordhoek stond het huis De Moortcuyl, tussen de Cleyne Moortcuyl en de gracht van het Bagijnhof

**) vóór 1048 zal het waarschijnlijk genoemd zijn naar de grafelijke herberg het Huis Henegouwen, dat op de hoek gelegen was

More

iets opzoeken in het donker

Morrie!

goedemorgen!; môgge!

Vaak werd deze groet de hele dag door gebruikt

Mossies op d'n wurf

musjes op het erf

Muisje belle

belletje trekken; huisje bellen

Mullever (mulver), mullevere

knikker(s) van steen of glas; capucijner boontje(s), 'mullevere' is Dordts voor knikkeren
De benaming mullever is oorspronkelijk het Dordtse woord voor marmer

de Munt van Holland

in onze stad werden de Hollandse munten geslagen

Al in 1283 wordt ervan in Dordrecht melding gemaakt. Zeker is dat vanaf 1366 in onze stad munten werden geslagen. Het eigen Hollandse Muntrecht werd verkregen in 1418 van Hertog Jan van Beieren. In 1806 was het voor Dordt met de privileges afgelopen op last van de Franse bezetters. Het muntteken hier ter stede bestond uit een goudkleurige Gelderse roos.

Het huidige Muntgebouw is in 1555 gesticht door Karel V en is nu in gebruik door de Toonkunst Muziekschool

Museum van Gijn

museum, genoemd naar de Dordtse verzamelaar en kunst-liefhebber Mr. Simon van Gijn; sinds 1949 officieel als gemeentelijk museum gevestigd aan de Nieuwe Haven, nadat in 1925 de Vereniging 'Oud-Dordrecht' er haar historische verzameling had ondergebracht zie ook: Dordracum Illustratum; Vereniging 'Oud-Dordrecht'

werke tō je Nade krake, werke tōdâ de nade je krake

werken tot je uitgeput bent
(Nederlands: zich uit de naad werken)

Nadort

evenals Crabbe, de Mijl, Wioldrecht en de Merwede een voormalige 'Heerlyckheit in den Dordrechtsche Waert', voorbij het riviertje de Dort (zie aldaar)
In 1795 werd het een zelfstandige gemeente tot het in 1856 bij Dubbeldam ging behoren

'n Neep krije

'n gekke bui krijgen; gek gaan doen

Neepnaas

stiekemerd

Neetnek

chagrijnig persoon; 'neetoor'

Negentiende-eeuwse schil, de schil, gordel van smaragd

naam van de bebouwing aan de rand van de stadskern
Benaming van het Singelgebied, waar onder meer veel villa's een groot aantal ervan is gesloopt) en herenhuizen gebouwd zijn
zie ook: Beeldjeshaven; de Stad

over je Nek schijte

braken; overgeven (over je nek gaan)

Neuze, paardepote

aftelwedstrijdje om uit te maken wie mag beginnen met een spel (bijvoorbeeld bij straatvoetbal)

Twee kinderen plaats en om beurten hun schoen in een rechte lijn tegenover elkaar. Van elk wordt de ene schoen vóór de ander gezet. Wie de laatste volle schoenlengte heeft gezet, mag beginnen en kan als eerste kiezen
(in 't Nederlands: poten)

zie ook: Snorre

Nierewroeter

pestkop

Nie vor elleve schijte

alleen iets doen als het niet anders kan

("let nie op hém, hij schijt nog nie vor elleve!")

Het Nieuwe Dordrechtsche Maeghden-Boeckje

liedboekje, vol 'genoeglycke Vryagien, Bruylofts- en Minne-Liedtjes'

Uitgegeven in Amsterdam, 1680

Nieuw-Dordrecht

dorp in het zuid-oosten van Drenthe, waar halverwege de vorige eeuw Dordtenaren zich vestigden om in de veenkoloniën te gaan werken

Nieuwe Dordrechtsche Almanak

jaarboekje, uitgegeven door de firma Revers (1862-1867)

Nieuwe Dordrechtsche Courant

dagblad uit de jaren 1858-1859

Nieuwe Dordtsche Courant

dagblad

Nieuwe Merwede

rivier ten (zuid)oosten van Dordrecht, op de grens van het Eiland van Dordrecht (Kop van 't Land) en de gemeente Werkendam (Land van Heusden en Altena; Brabantse Biesbosch)

zie ook: Dordtse Biesbosch; tusse de Kop en de Staart; Wantij

Nieuwkerk, Nieukerck, Nieuwe Kerk, Sint-Nicolaaskerk, Claeskerck, Schipperskerk

gebouwd in 1175 als parochiekerk van de heerlijkheid de Merwede*) en is gelegen aan de Bleyenhoek; het klokhuis is er in 1883 opgezet

Na de Hervorming was het de eerste protestantse kerk van Nederland.

In 1960 werd er de laatste kerkdienst gehouden en na een ingrijpende restauratie doet het gebouw nu dienst als supermarkt en zijn er appartementen gebouwd voor ex-psychiatrische patiënten

*) zie ook: Bisschopsgeld; Bleyenhoek; Heer Daniëlsambacht, Huis te Merwede; Riedikstraatje

Nieuwsblad voor Dordrecht en omstreken

dagblad uit 1858

Nipneuke

muggeziften; zeuren; zaniken

("leg nie zo allemaggies te nipneuke!")

't is Nog zo mooi!

't is o zo mooi!

Noord

rivier ten noorden van Dordrecht, op de grens van het Eiland van Dordrecht met de Alblasserwaard en IJsselmonde

Deze rivier maakt met de Oude Maas en de Beneden-Merwede deel uit van het drukst bevaren rivierenknooppunt van Europa. Vanaf de Dordtse kades ('kaaien') heeft men een uniek wijds uitzicht over het water.

"'t Is net of ik de Noord zie strome". Dit wordt gezegd wanneer een vrouw wijdbeens tegenover je zit. Ook werd gezegd: "dan kijk je de Noord in" of "je kan van hieruit de Noord zien strome!"

zie ook: Beneden-Merwede

Nou, dag hor, dá-hááág!! _

typische afscheidsgroet (het laatste woord wordt nogal lang en zangerig uitgesproken)

Oliepreute

olienoten

de Olipodrigo ofte Dordtsche Vermakelyckheyden

oud Dordts 'liedt-boecxke', waaruit veel werd gezongen in huiselijke kring

zie: gedicht uit 1624, getiteld Eerliedt tot Lof van Dordrecht

(in A.B.C.-versjes en gedichten)

Omstebeter dan

des te beter dan

huis De Onbeschaamde (met 't manneke Pis van Dordt)

volksnaam van een monumentaal pand aan de Wijnstraat

Het voormalig woonhuis heette oorspronkelijk: het Huis Den Groote Davidt. De eerste bebouwing werd tesamen met twee andere huizen in 1652 vervangen door het huidige en werd gebouwd door Pieter Post.

Het gebouw dankt zijn bijnaam aan het beeld van een naakt schildhoudertje, geplaatst in de fronton (timpaan): de spits toelopende driehoekige versiering boven de gevel. Tijdens een bezoek van Koningin Wilhelmina aan de stad in 1930 werd het onderlichaam van het jongetje gecamoufleerd door middel van een oranje sjerp

Onderbroek mè lange mouwe

lange onderbroek

over de Onderdeur geschete

uit de klei getrokken; lomp; dom

Ontfleem, ontleem, onfleem

onnozele hals

Ontlipsen

de deur van het slot doen; de deur openen

Ooi- en Ramsgat

zo wordt Dordrecht genoemd tijdens het carnaval

Ooien zijn de dames en Rammen de heren. De benaming is gebaseerd op de legende van de Schapekop (zie: Schapekoppen).

De Raad van Elf wordt aangevoerd door Prins Krabbejanus

Oplegge

dik worden

("nou, nou, je begin al aardug op te legge!")

den Oprechten Dordrechtzen Almanach na de Nieuwe en Oude Styl

almanak of jaarboekje, uitgegeven van 1699 tot 1928 door Van Braam (en anderen)

Opseutere

opwarmen

(in 't Nederlands betekent seuteren sudderen)

iemand 'n Opsievoljèr geve

'n dreun voor iemands hoofd verkopen; iemand op z'n falie geven (uit het Frans)

't is 'n Optocht van krakebene

't is niet veel zaaks

(krakebene zijn moeilijk lopende oude mensen)

iemand iets Opvèrrege

iemand iets opdringen

Ouchie

oudje (troetelnaam)

Oud-Dordrechtsch Cooren-boecxken

een vanaf de 17e eeuw ten gerieve van de korenkopers uitgegeven boekje

Het haalde in 1807 zijn 9e druk

Oude Dubbel

dit riviertje mondde uit in de Spoeyhaven (Spuihaven)

zie: Beeldjeshaven

Oude Maas, Ouwe Maas

rivier ten noord-westen van Dordrecht, op de grens van het Eiland van Dordrecht en IJsselmonde

De rivier is omstreeks 1380 door stormvloed en ontstaan.

Aan de overkant van Dordt ligt Zwijndrecht (onder meer de 'goudkust'), dat een mooi uitzicht heeft op de historische oeverbebouwing van Dordrecht

zie ook: Drechtunnel; Noord; de Ouwe Maas geef nog wel 's wateroverlast; Zwijndrechtse

brug

Oude Houttuinen, Kannekoopersbuurt, Onder de Cruyscapel, Onder de Munt, de Buystelcuypsgesbuurte ('Buistelbuurt'), Op het Mercktveld, Beurs, Onder Sint-Gillesdorp, Omtrent de Mennebroers (Minderbroeders), Appelmarkt, Bij de Vischmarkt, Achter het Stadhuis, Bij de Vuilpoort

benamingen voor de verschillende delen van de Voorstraat (van noord naar west)

Out-Dordrecht's Nieu-Mare

benaming van een Dordts tijdschrift (31 nummers), uitgegeven in 1897 ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Vak en Kunst' in Het Hof (zie aldaar)

tege de Ouwe dood opvechte

strijden zonder zichtbaar resultaat; tegen de bierkaai vechten

de Ouwe Maas*) geef nog wel 's wateroverlast

uitdrukking, waarmee bedoeld wordt dat oudere mensen nogal vaak moeten plassen vanwege een zwakke blaas

(letterlijk: de Oude Maas treedt wel eens buiten zijn oevers bij één van de talloze overstromingen in 't verleden)

*) zie: Oude Maas

't Paadje van de Heer, Kluizenaarspad, Hoevenaarslaan

benaming van de Toulonselaan*)

Dit in de vorige eeuw vrijwel onbegaanbare weggetje werd in 1881 voor een bedrag van f 1400,- door de gemeente Dordrecht aangekocht van de weduwe van de Dubbeldammer Jas de Heer. Het was toen nog een smal paadje, met aan weerszijden sloten. De familie Fantalon had daarvóór enkele aan dit pad gelegen tuinen in haar bezit. De naam werd verbasterd tot Van Toulon

*) zie aldaar

Paardekerkhof

zo heette het Wilgenbos in de 18e eeuw

Een steiger aan die kade heette de Paard-in-de-wiegsteiger

zie ook: Hondehemel, hondekerkhof

Paardetram

zie 't versje uit 1880 in A.B.C.-versjes en gedichten

Paardenworst

rookworst van het paard, verkrijgbaar bij de bekende Dordtse paardenslagers

Spreek uit: "padewôsj". Veel Dordtenaren kunnen de 'r' niet uitspreken. Hoewel 't niet van een paardenslager is, willen we toch vermelden: vlees van Keller maakt de vrouwen feller

Pakjassjie

colbertje

hij hep 'n grôôt Pampier, ma weinig suiker

hij heeft een groot hoofd, maar weinig verstand
De kruideniers wogen de suiker vaak af in een zak van zwaar, grauw papier, waardoor de klanten door het gewicht van de zak minder waar kregen voor dezelfde prijs

Pandponde, paeyponde*)

kleine rentes, oorspronkelijk ten bedrage van één Engelse pond, vanaf 1390 geheven op huizen en erven (panden), ten voordele van de stad of van godsdienstige en liefdadige instellingen

*) paey is betalen (vergelijk 't Engelse 'to pay')

Pantoffelparade

eeuwenoud volksgebruik

Het is afkomstig uit de tijd dat Heer Daniëlsambacht*) nog bestond (de buurt rond de huidige Nieuwkerk). Eeuwenlang (tot na 1940) trokken de bewoners - vooral de huwbare meisjes - elke woensdag, zaterdag en zondag met hun pantoffels aan van Voorstraat-Noord**) door het niemandsland van het huidige Steegoversloot naar de Visstraat*) zie aldaar

**) tot de bebouwing van het gebied van het toenmalige Daniëlsambacht, dat is tot de Boomstraat (de Boom) en de Mariënbornstraat

Papegat, Balkegat

afmeerplaats van hout

Het hout was afkomstig uit het Belgische en Duitse achterland en werd aangevoerd via het water door middel van enorme aantallen houtvloten. Vanaf 1688 was het toegestaan hout af te meren in de Papegatshaven en eind 17e eeuw werden de houthavens achter de Noordendijck, Weeskinderendijck en 's-Gravendeelschendijck gegraven. Tot ± 1850 was Dordrecht de grootste bergplaats van ongezaagd hout in Zuid-Holland. Het werd in tientallen houtzaagmolens verder verwerkt

Papenbolwerck

tot 1647 een wal tussen de Nieuwe- en Voorstraatshaven

Het rondeel ervan heette de Engelenburg, die over de Nieuwe Haven waakte

Papendrechtse brug

sinds 1967 oeververbinding voor het autoverkeer over de Beneden Merwede*) tussen het Eiland van Dordrecht*) en de Alblasserwaard

*) zie aldaar

Papeterspad

de naam van dit straatje komt waarschijnlijk van 'papetiers', 't Franse woord voor papiermakers

zie ook: Heidenpaadje

Papestrien

Papendrecht

Parelleweg

Parallelweg

Patatstraatje

bijnaam in de volksmond van de Lenghenstraat

In het scheefstaande pand op de hoek van dit straatje met de Vriesestraat is de patatzaak 'het Scheve Hoekje' gevestigd

Patien

laars

(Frans: bottine)

Paulusgang

bijnaam van het latere Jacobushof

Het was een steegje in de Mariënbornstraat; op het eind van de 19e eeuw in de volksmond berucht als de 'Pauwelus Jut-gang'.

Een zekere bewoner, Paulus Jut genaamd, stond er bekend als de moordenaar van een Haagse dame.

Later werd een verbrede uitgang aangelegd, die het Jacobushof ging heten

Pen-ijzer

punaise

Péntere

kinderspel uit de 17e eeuw (speelwijze onbekend)

loop naar je Petemoei!

dat gaat niet door!; je bekijkt 't maar!

(letterlijk: "je gaat maar naar je peetmoeder toe!")

Peuk schijte

bang zijn; 't in de broek doen

("hij schijt peuke as-tie 't tege z'n vader mot vertelle")

Peurbootje

klein, open bootje (groot model roeiboot), aan de voorzijde voorzien van een dekzeiltje

De vissers peurden ermee op paling in de Dordtse havens en grachten

Peute; raak peute

raak schieten (met knikkers)

("peut 'm d'r in, joh!")

'n Peutje van 'n cent

puntje; ijshoorntje van één cent

Pezerik

mager, nerveus persoon

de Phil

Dordrechtse Philharmonisch Orkest (symfonie-orkest)

Samen met de 'Orchestvereeniging' (opgericht in 1883) een gerenommeerd muziekgezelschap

Pictura

Dordts 'teekengenootschap', gevestigd aan de Voorstraat en oudste in zijn soort van Nederland (1774)

De voorlopers van Pictura waren de leden van het Dordtsche Sint Lucasgilde. In Pictura hadden (hebben) Dordtse schilders, tekenaars en beeldhouwers hun atelier. Schilders van naam hielden er exposities en er waren vaak bijeenkomsten, waarin men over elkaars werk sprak

zie ook: Dordtse impressionisten; Het Hof; Krispijn

Piemelekonte

rommelen; bezig zijn (de aanwezige ruimte goed benutten)
("as de keuke grôôt is, kè-je d'r lekkur piemelekonte")

Pierebakhuisjies

huizen met een lager gelegen stoep ervoor (Sluisweg, Lindestraat)

De rijweg lag hoger dan de stoep. Tussen stoep en rijweg bevond zich een ijzeren hek. Oorspronkelijk is een pierebak (pierebad in 't Nederlands) een ondiep spartelbad voor peuters en niet-zwemmers

Piet en Pauw*

twee uitdrukkingen:

- "ze hale d'r Piet en Pauw maar bij" (Jan en Alleman)

- "van Piete naar Pauwe sture" (van 't kastje naar de muur)

*) Petrus en Paulus

Piet de Pruimestinkerd

kinderspel (soort krijgertje)

Een kind, dat aan een lang touw is vastgebonden is waarvan het andere uiteinde vast zit aan een paal, wordt uitgelokt om de andere kinderen te tikken. Die zingen daarop: "Piet de Pruimestinkerd" en lokken daarmee de tikker uit om uit te gaan lopen, zover als het touw reikt. Wie getikt wordt, moet op zijn beurt aan het touw gebonden worden en wordt dan de nieuwe tikker

Pietjie Paraat

Pietje precies

Piezenbak

pisbak

Pik- en poeliehandel

uitdragerij

Pikkels

(grof) grind

Pikkelstraatje, Pekelstraatje

andere benamingen van 't Haringstraatje

Tussen de Lombardstraet en het 'Haringstraetgen' stond reeds in 1580 de brouwerij 'In den Gecroonden Pickelharinc'. Waarschijnlijk was het gebouw voordien het huis van een haringkoopman

zie ook: 't Brand van Dordrecht

Pikkepoelie

speeksel; spuug

Pin-egel

brutaal persoon

Pi-park

zie: Louterbloemen

't zal me de Pis nie lauw make!

't laat me koud

Plan, plaan

vol ongeduld

("k zat plan op je te wachte")

Plankiel

houten bruggetje

(een plankier is een plankenvloer in 't Nederlands)

Pleiere

het werpen van een rond, plat voorwerp door de lucht of in sprongetjes over het water

Het wordt ook gedaan met een muntstuk of platte steen

(Nederlands: scheren, keilen of zeilen)

Ploesplas

zootje; morsen met water (boven de wasbak)

Plompzak

dik wijf; hobbezak

Poelie

politie-agent

("o mijn papa, de poelie zit m'achterna!")

Poerum

weggegaan; pleite

("hij is effe poerum")

Pondgaarder

graanmakelaar

Ze werden zo genoemd, omdat ze van elke last verkochte graan een pond moesten afnemen en in een tonnetje bijeendoen ten behoeve van de armen.

De oudste korenmarkt in Dordrecht werd in 1857 gebouwd langs de Voorstraathaven tot de Leuvebrug*) (Oude Coorenbrughe). De Koorenbeurs stond op de Beurskade (huidige Bomkade of kortweg Bom) en werd in 1834 ontworpen door de gemeente-architect G.N.Itz

*) een bom is een bepaald type schip met een platte bodem
zie ook: Latkensstraat; Mazelaar, maselaer

'n Pondjie, huisbakker

een half bruin brood

Poppetjiesrôôd

rouge; make-up

Por

bijzit, partner (van weduwen of gescheiden vrouwen)

("o, daar komp ze wir mè t'r'n por!")

Portugese dominee

niet zo'n goede dominee

Potteleviere

koken

Prakkie

'n kleine hoeveelheid van iets

("geef me dâ prakkie boeke 's")

Pri-hoi-hoi!

uitroep van de Dordtse jeugd (volksgebruik, stammend uit de 17e eeuw)

Ze sneden eerst stokken af, die in het Stek*) stonden, schilderden die en joegen daarmee de ossen van de beestenmarkt weg onder luid geschreeuw. De dieren werden van Het Hof naar het Stek gedreven

*) voormalige schutterswei, genoemd naar het stekken van biezen stokken om er de schuttersvelden mee af te palen

Pikduitjie spele

kinderspel uit de 17e eeuw en daarna (spelregels onbekend)

op de Prikstoel zitte

- de baas spelen; regelend bezig zijn - gauw je oordeel klaar hebben

("nou, je zit nogal op je prikstoel, hé!")

Pumpie, pumpurremuntjie

pepermunt

de Punt

zuidpunt van het Eiland van Dordrecht*); Willemsdorp
Het is gelegen aan de oever van het Hollands Diep*) en kreeg later de naam Bruggehof*).
Er was een zandstrandje aan het Hollands Diep*) gelegen, waar veel Dordtenaren in hun
vrije tijd graag naar toe gingen
*) zie aldaar

Putoxtoren

zie: Groothoofdspoor; ze motte je naar den Uythoeck brenge!

Psalmole

viool

R.A.N.O.

Radio Amateurs Network Organization (ziekenomroep)

Deze begon zijn uitzendingen in 1953 in de voormalige orangerie Villa Weizigt*), dat
daarna een sanatorium, een verpleegtehuis (het Parkhuis) en het Gemeentelijk
Woningbedrijf onderdak bood. Nadien is de RANO gevestigd in het Merwedeziekenhuis
*) zie ook: Weizigtpark

Raamt, raamde

raam, ramen

Raaphoutje

deel van de Vest, ten oosten van de Johan de Wittbrug

Er waren vroeger houtopbergplaatsen, waar arme mensen houtafval raapten. De
standaardkorenmolen 'het Raephout' stond er in de buurt: aan de Vest bij de Vriesepoort.
Op 8 december 1703 waaide hij bij harde storm om, maar nog lang noemde men in de
volksmond die plaats het Raaphoutje en zelfs Rapenburg
zie ook: Graaf (riviervtje)

Raashôf

ragebol

Een verschijnsel van hypercorrectie: een extra nette benaming van een alledaags voorwerp

Rare sasselewiet*)

rare vent

(mogelijk Franse herkomst: c'est Saint-Louis)

*) zie: Sasselewiet-pôte

an de Reep gaan

op hol slaan; over z'n toeren raken

't zal me m'n Reet roeste!

't laat me koud

Reeweg

Voor alle werkzaamheden, verbonden aan het handhaven van de stedelijke keuren op het
bouwen, was er reeds in de Middeleeuwen een college van beëdigde ree-trekkers. Hun

naam ontlenen zij aan het feit, dat zij de ree-*), raai- of rooilijnen trokken, waarachter huizen gebouwd moesten worden. De rooilijn ontstond door de lijn van twee of drie percelen of lappen grond aan weerszijden te verlengen. De sierlijke bochten in de Voorstraat en Wijnstraat**) danken eraan hun ontstaan. Men kan het kronkelen van de oude rivier de Thure nog aflezen aan de loop van de straten.

De ambachtsheer van de Mijl gaf in 1553 toestemming voor het bedijken van stukken grond in de omgeving van de huidige Dubbeldamseweg. In 1560 moest de gemeente Dubbeldam daardoor zijn oude grenzen trekken met een omstreken gebied als de heerlijkheid de Merwede. Ze trokken een ree*) kaarsrecht op zo'n 600 roeden (is ruim 2 kilometer) vanaf de voormalige Merwededijk. De huidige Reeweg-Oost valt samen met die grens

*) ree betekent grenslijn

**) zie ook: Dordt; Dort; Dubbel; Grootenweg nr.7; het gedicht 'Op de Wijnstraet tot Dordrecht' van Constantijn Huygens in A.B.C.- versjes en gedichten

op de Reut

op afbetaling; op de pof

Ribbekassje jonem

dood; om kroosjies

Ridderop, redderop

bazige vrouw; kenau

Riedikstraatje, Rietdickstraetgen

Riedijkstraat, dat van het 'Nieuwkerckhof'*) tot aan de Riedijk loopt. Dit straatje bestond reeds in 1284. Soms heette het Nieuwendijck (tot 1490). Het daar gelegen deel van de stadsvest (de Vest) langs de haven werd na 1685 de Bleyenhoek genoemd (zie: Schotsendijk)

*) zie ook: Nieuwkerk; Heer Daniëlsambacht; Bleyenhoek; Huis te Merwede

't is daar ommers Rijk Dordt

er zit daar veel geld; 't is daar een rijkeluisbuurt
"bij mij is 't nog Rijk Dordt" betekent: "ik heb nog wat geld" of "ik zit er tenminste warmpjes bij"

Rijp voor het Blauwhuis*) zijn

krankzinnig worden

Het voormalig krankzinnigengesticht het 'Blauwhuis' aan de Lindengracht (gedempt in 1883) is genoemd naar de kleding van de verpleegden. Ze droegen een blauwe lap om de rechtermouw

*) zie ook: Blauwe wezen

Rilkikkere

bibberen

Ripplement

uitbrander

(Nederlands: rapplement)

Risikant

riskant

de Roei en Zeil

zie: Koninklijke Roei en Zeil

Ronde zult

boterhamworst

Ronddraaie as 'n drol in 'n pispot

besluiteloos zijn; weifelen

Rondweg

sinds 1976 de verbindingsroute, niet alleen tussen verschillende Dordtse wijken, maar meer tussen de A-16 (via de Laan der Verenigde Naties) en de Alblasserwaard; tevens grenslijn tussen Dordt en het voormalige dorp Dubbeldam*), nu stadswijk

*) zie: Dordwijk; Dubbeldam

Rontonde

dat zeggen Dordtenaren tegen een rotonde (bijvoorbeeld die aan het Hugo de Grootplein)

Roodermondshaven, Roedermontshaven, Engelenburgerhaven, Maartensschat

andere benamingen van het Maartensgat, aangelegd in 1649 als houthaven en genoemd naar Maerten van der Pijpen

Aan de kade stond de kraan 'Roodermond', die de liggende schepen scheef trok voor onderhoud. De kraan werd neergehaald in 1872

met 'n Rotgof

met 'n grote snelheid; met 'n gof

het Rotterdamse Huis

pand, afkomstig uit 'Kuijll's Fundatie' (hofje aan de Schiekade in Rotterdam)

Het huis werd in de zestiger jaren steen voor steen overgebracht naar Dordrecht om aan de voet van de Grotekerkstoren opnieuw te worden opgetrokken

Rozenhof

zie voetnoot bij Levensverzekering Maatschappij Dordrecht

Ruige

er flink tegenaan gaan

("zomedeem ga 'k 's effe goed ruige!")

Ruige fluitkikker

vreemd persoon

hij is voor z'n Ruige fluitkikker, hor!

't is voor elkaar; 't is voor de bakker

Salamanderhond

vervelend kind; deugniet

Sampa

lange vinger (bros, langwerpige koekje)

De vorm was destijds langer dan het huidige model en liep taps toe. De sampa is altijd in blikjes verpakt geweest, nooit in doosjes. Het luchtige koekje werd al in 1904 in Dordrecht door Victoria (de Vic) gebakken, evenals de beroemde Mariakaakjes. De vorm van lange vinger, werd al eerder onder de naam bonne mère door dezelfde fabriek gemaakt. Nu is de bonne mère een ronde biscuit

zie ook: Sosjale kake

Saneringsplan; saneringsgebied

een in 1957 bedacht en zeven jaar later aangenomen voorstel om een groot deel van de Binnenstad te slopen en nieuwbouw er voor in de plaats te zetten, teneinde verkrotting tegen te gaan

Ook de bereikbaarheid van het centrum moest erdoor worden vergroot.

Het plan is gelukkig maar voor een deel verwezenlijkt; in de jaren zeventig groeide 't besef tot behoud van onvervangbare, historische monumenten in dit gebied

Sarisgang, Sisarijs- of Sarisgang, Caesarius- en Sara'sgang, Scharesgang, Scharisgang, Saartiesgang

benamingen van de 'Sisarijs- of Sarisgang', genoemd naar Burgemeester Cesarius Clauwaert, die rond 1365 in Dordrecht in functie was
Cees Buddingh' schrijft in 'Dordtse Snippers' (1960):

De meest karakteristieke Dordtse straatnaam is voor mijn gevoel toch wel de Sisarijs- of Sarisgang, volgens Van Dalen ook wel: Caesarius- en Sara'sgang. Ik geloof niet dat men ergens anders in een straatnaam het woordje 'of' aantreft; een bekend Nederlands schrijver die ik het bordje liet zien was er dan ook meer van onder de indruk dan van ons raadhuis. Hetgeen overigens begijpelijk genoemd mag worden...

Sarisgangetjies

koekjes

Sasselewiet-pôte

kromme benen

(van: c'est Saint-Louis)

Schapekoppen, schapedieven

bijnaam van de Dordtenaren en stamt uit de tijd van de stedelijke accijnzen

De legende uit de 17e eeuw vertelt ons dat een gestolen schaap, vermomd in jongenskleren, mee de stad in werd genomen via het veer van Papendrecht en zittend in een karos in het bijzijn van enkele kinderen en zijn smokkelaar. Deze laatste had trek in een lekker schapeboutje, maar weigerde accijns te betalen over het ingevoerde vlees.

Aangekomen bij de Riedijkspoort werd het schaap in de armen genomen van het gezelschap. Het ging echter blaten bij de contrôle door de Franse soldaten (poortwachters).

De smokkelaar werd terstond gearresteerd en gevangen gezet in de Putoxtoren*) bij het Groothoofd en kreeg pas na betaling zijn vrijheid terug. Sindsdien wordt elke Dordtenaar een Schapekop genoemd. Het standbeeld langs de afrit van de Papendrechtse brug doet ons en mensen van buiten de stad er nog aan herinneren

*) zie aldaar

zie ook: 'de Schapekop' in A.B.C.-versjes en gedichten

Schapekoppies, schapies

speciale Dordtse koekjes

't recht van Scha'verhaling

dit privilege bestond in het vastnemen van iedereen, die goederen van Dordtse burgers in beslag had genomen of van hen had afgenomen

Dordrecht kreeg dit recht van Floris V in 1292 en heeft vaak voor haar kooplieden van dit recht gebruikt gemaakt

'n Scheet op sokkies late

iets onhoorbaar, ongemerkt doen; zachtjes lopen

'n Scheet op wieletjes

vlug lopen

Schendelesaasje

scheldpartij

Schendvlek, schandvlek

iemand die over iedereen scheldt; roddelaar

Schere

helpen

(bijvoorbeeld in een winkel: "ik zal U zo schere" wat betekent: "ik kom zo bij U; ik zal U zo helpen")

Schermoes, scharmoes, scherremoes, scharremoes

grote speculaaspop; dik stuk gevulde speculaas

Het was ook een spotnaam voor 'n lang, mager persoon (vergelijk het Franse scaramouche: een 17e eeuwse, geheel in het zwart geklede komiek).

De speculaas was rond 1900 onder meer te koop bij Bakker Rijken aan de Voorstraat (het Huis met de luifel) en bij Bakker Morks op de hoek Vest/Steegoversloot

in de Scheur van de deur staan

in de deuropening staan

zich Scheutig geeuwe

veel geeuwen

("en toen mos ik me toch scheutig geeuwe!")

Scheyersdycksie, Drapierskade, Nieuwe Opslach

andere namen voor de Wolwevershaven

Een 'scheyer' is een schuiers- of kruiwagen, waarmee in 1609 bij het aanleggen van de huidige Wolwevershaven de uitgegraven grond aan de rivierzijde werd opgeworpen (er bestonden toen nog geen baggermolens). De ingang van de haven werd verdedigd door het Damiatebolwerck (tot 1850) aan de ene en de Joppentoren*) (tot 1851) aan de andere kant. Op het dijkje werd in 1647 een muur aangebracht

*) zie: Joppentoren

Schiftig

nijdig, gauw geprikkeld (combinatie van driftig en schiftig)
("hij wier 'n beetje schiftig")

'k heb Schijt aan schele naadjie

ik heb overal lak aan

je Schijt nog 's al je groei weg!

dit wordt gezegd tegen iemand die 'n laxermiddel gebruikt

hij Schijt onder de kast

zo werd iemand genoemd die een bult droeg

Schijtende hen

een vrouw met heel magere beentjes

Schijtstraatje, Ciboriestraatje, Rosemarijnstraatje, Aert Loyenstraatje, Aart van Loe's-straatje, 's Heer Boeydenstraatje

andere benamingen van de 's Heer Boeyenstraat (sinds 1463),
genoemd naar Heer Boudewyn Onderwater

Een deel van het straatje was tot 1890 een bergplaats van sleden en karren, de zogenoemde slejenaarsstallen (zie: Slejenaar)

de Schil

zie: de Negentiende-eeuwse schil; Beeldjeshave

't Schipperskwartier, Schippersblok

het gebied van de Mariënbornstraat, Knoopmakersgang, Vrankenstraat, Heer Heymansuysstraat en Wijngaardstraat

Schotgooie

knikerspel

Een grote knikker werd tegen een 'schot' of muur gelegd. Als je hem raak peutte met je eigen knikker vanaf een bepaalde afstand, kreeg je twee of drie knikers. Raakte je hem niet, dan moest je hetzelfde aantal knikers betalen. Je mocht niet je knikker over de grond rollen of 'druile' (zie aldaar).

Een andere mogelijkheid was dat de stuiter in het midden werd gelegd, de spelers er omheen gingen staan en om beurten moesten richten en schieten

Schotse Tuin, Schotsche Tuyn, Lau Schotten Tuyn

vanaf 1599 de verschillende namen van een gang, gelegen tussen de Riedijk en de Bleyenhoek*) en aangelegd op het terrein van de tuin van Laurens Jansz. Schot
In 1748 wordt de Bleyenhoek ook wel de Schotsendijk*) genoemd
*) zie aldaar

Schotsendijk

andere naam voor de Bleyenhoek (zie aldaar)

De naam Bleyenhoek komt reeds in 1612 voor. Het heette in de volksmond na 1748 ook wel Rottendijk of Rottenkade en zelfs enige tijd Nieuwe Nieuwendijk (zie: Riedikstraat-
jie). Het was als dijk aangelegd op slecht veen, waardoor hij ongelijkt verzakte. Nu is de Bleyenhoek de naam van een hele buurt

Schotsie wiebere

over ijsschotsen heenlopen; 't ijs uitproberen (schotsje wiebelen)

'n Schret, schrette

iemand met een harde stem ('n schreeuwlelijk), schreeuwen

In Dordt wordt vaak gesproken van schreeuwen, als men huilen bedoelt

Schreuffie

oud, krom lopend vrouwtje; oud voorwerp; stukje verbrande steenkool

Schreuvendrek

kolenas

Schreuve zijn stukjes afgebrande cokes

Schreuvig

slecht gekleed

("wâ zie jij d'r toch schreuvig uit!")

Schroei

prullig, versleten voorwerp

("da's 'n oud schroei van 'n stoeltie")

Schurketruttele

dicht bij elkaar zitten of liggen; kroelen

Schutterswei*)

vóór de bouw van het ziekenhuis aan het Beverwijcksplein heette het terrein aldaar zo

De schutters exerceerden er

*) zie ook: Achter 's Lands-werf; Beeldjeshaven

Seet; 'n sete Teunis; 'n sete Trui

saai; een saaie vent; een saaie vrouw

(seet is ook een andere naam voor sajjet)

Senniebom

augurk van een cent (van: 'n cent-de-bom)

Serumstraat

zo werd de Ceramstraat wel genoemd, omdat deze in de buurt van het inmiddels gesloopte Gemeenteziekenhuis ligt

De Timorstraat werd om dezelfde reden ook wel spottend Tumorstraat genoemd; de Riouwstraat zelfs Rouwstraat

Seterum

schreef

Seuter, seutertie

langzaam persoon; treuzelig, oud vrouwtje

Siewertje

zie: Sint-Sura

't Singel-gebied

zie: de Negentiende-eeuwse schil; Beeldjieshave

Sint-Christoffeldoelen

zie: Heelhaaksdoelen

Sint-Elisabethsvloed*)

watersnoodramp van 18 op 19 november 1421

De uitzonderlijk hoge springvloed kwam niet onverwacht, doch was de laatste van een serie doorbraken, waarvan die van 1374, 1376, 1379, 1396 en 1404 zijn vermeld. Het zette een groot deel van Dordrecht onder water en innundeerde, volgens de kronieken, 72 kerkdorpen (parochyen) en heerlijkheden (buitens) in de 'Groote of Zuid-Hollandsche Waert', waarvan er 38 echter weer boven water kwamen.

In de stad stond het water tot haar muren. Zover het oog buiten de Noorder-, Sint-Joris-, Vrieze- en Spoeypoort (Spuiport) reikte, zag men een barre zee. In één klap was de stad, daarvóór aan het vasteland van Brabant verbonden en slechts gescheiden door de Oude- of Binnenmaas, van zijn grond buiten de stadswallen beroofd. Slechts een klein stukje dijk, van Rietdycksche Poort tot langs de Merwede, was droog gebleven.

In de Zuid-Hollandsche of Dordrechtsche Waert lagen de kloosters Heysterbach en Eemsteyn, tal van heerlijkheden met kastelen als Huys ter Merwede en Crayesteyn, en veel dorpen en gehuchten, zoals Almsvoet, Alloysen, Nesse, Wieldrecht, de Myl, Nadort, Crabbe, Almonde, Eemkerk, Wolbrantskerke, Erkentrudekerke, Twintighoeven en Houwelinghe.

De Waard was vóór 1421 een gebied ter grootte van ongeveer 42.500 ha. bouw- en weiland. Wanneer dit precies bedijkt werd is onbekend, maar rond 1200 wordt reeds gesproken van Dordrechtswaerd. Toen moet dus reeds een bedijking hebben bestaan. De begrenzing van de Waard liep in het noorden van de stad tot Woudrichem langs de Merwe, in het oosten langs de Maas van Woudrichem tot Heusden en ten zuiden door de Binnenmaas, van Heusden tot Dubbelmonde, ten westen door de rivier de Dubbel, van Dubbeldam tot Dordrecht.

In het jaar 1514 had Dordt nog slechts 1500 huizen, in 1555 al 2263. In 1648 telde de bevolking circa 18.000 zielen

*) zie ook: Dubbel; Beatrix, 't kind in de wieg; Beneden-Merwede; het Eiland van Dordrecht; Groote of Zuid-Hollandsche Waert

Sint-Jorisdoelen

zie: Voetboogsdoelen

Sint-Maarten

zie: Maartensvuren

Sint-Nicolaas

zie: Bisschopsgeld; Nieuwkerk

Sint-Soer

zie: Sint-Sura

Sint-Suer

zie: Sint-Sura

Sint-Sura*)

patrones van Dordrecht, stichteres en beschermvrouwe van de Groote- of Onze-Lieve-Vrouwekerck**), heilige en martelares

Over haar bestaat de volgende legende uit de 11e eeuw:

De vrome maagd Sura deed dagelijks haar gebeden knielend vóór een beeldje van de Maagd Maria, dat in een boom bij het riviertje de Dort (of Thure) hing. Op een dag bezocht een engel haar en vertelde dat ze een kerk moest gaan bouwen. Ze toog blijmoedig aan het werk samen met drie arbeiders en in het bezit van slechts drie kopkens (muntstukken), die precies één dagloon uitmaakten.

Echter, de munten hadden de wonderbaarlijke eigenschap telkens weer in haar buidel terug te keren. De werklieden betichtten haar daardoor van heimelijke rijkdom en doodden haar, doch ze vonden inderdaad niet meer dan drie kopkens. De drie mannen werden beschuldigd van moord en ter dood veroordeeld. Toen zij op het punt stonden terechtgesteld te worden, verscheen hen de vrome Maagd om met haar moordenaars naar Rome af te reizen ter boetedoening, teneinde de absolutie van de Paus te krijgen. Die gaf haar grote aflaten, even machtig als de drie penningen, waarmee het werk kon worden voltooid. Aan de Grote Kerk werd later een kapel gewijd aan Sint-Sura. Aan de noordzijde van de kerk zou zich een put bevinden, die ontstaan is op de plaats waar ze werd vermoord zie ook: Dort; Ballade van Sint-Sura (in A.B.C.-versjes en gedichten)

*) of: Sint-Soer, Sint-Suer, Sint-Zuur, Siewertje, Sotheris, Zuwaert

**) zie: Grootekerk

Sint-Zuur

zie: Sint-Sura

Sisarijs- of Sarisgang

zie: Sarisgang

Sito

direct; meteen

("hij mos sito naar 't ziekehuis")

Sjimmiemutsjie
alpinopetje; baret

Slaai
sla; salade

Slappe koba
ondeugdelijk voorwerp; minder goed exemplaar

Sla-riempie
zweep; tevens naam van een oud tolspeel

hou je Slauwauwel!
hou je grote mond!

Sleej
armoedig
zie het verhaal over Sleejen Aai in A.B.C.-verhalen

Slejenaar
sleper; voerman
De sledenaar of slejenaar had geen wagen, maar een slee en een 'smeerlap', die vóór de slee werd gelegd als het rijden te stroef ging.
In vroeger tijden waren er de wijn- en ijzerslejenaars (standplaats Wijnstraat) en slejenaars, die alle andere artikelen versleepten. In 1567 werd de stadspaardestallen op de Varkenmarkt aan hen ter beschikking gesteld (slejenaarsstallen)
zie ook: Schijtstaatje

Slekkesteker
bajonet; sabel

Slepertie pikke
achter een rijdende wagen hangen

Slepie pikke
vastmaken achter een schip dat gesleept wordt, teneinde mee te varen

de Sleutel, Sleutelbier
aanvankelijk een azijnbrouwerij, gesticht vóór 1434; vanaf 1553 de beroemde Dordtse stoombierbrouwerij
Dordt is eeuwenlang een belangrijke bierstad geweest. In 1607 draaiden er 28 brouwerijen, waaronder de Bel, de Ruit en de Hoefijzer. De Sleutel was de oudste en verdween pas in 1968. Het bedrijf strekte zich uit vanaf de Groenmarkt tot aan de Varkenmarkt en liep evenwijdig aan de Vleeschhouwersstraat. Nu bevinden zich in 't gebouw het museum de Sleutel, een proeflokaal en een geluidsmuseum
zie ook: Mom

Slinger om de smoel

rabarber

Slingerschijt

diarree; buikloop

Sloei

straatgoot; geul langs de stoep

Sloeie

knikkeren met kogels of stuiters in de straatgoot

Sloeiwater

vieze of slappe koffie

(ook: bakkie slootwater)

Slooj, sloje

slot, sloten

Smak

dobbelbak van de mazelaars*) of zakkendragers

Het werk werd verdeeld met deze bak en het kwam toe aan degene, die met twee dobbelstenen het hoogste aantal ogen gooide. Wie won 'kreeg de zak' en mocht nog een 'halve man smakken', dat wil zeggen er werd nog een keer geworpen met als inzet wie als helper mocht meegaan

*) zie: Mazelaar, maselaar

Smaktol

werptol; priktoel

Snaphaan

klatskous

Snor*), Snorrewiet

de snor was de eerste knikker van het rijtje

Won men die, dan verdiende de snorrewiet daarmee alle knikkers

*) zie: Snorre

Snorre

knikkerspel

Eén kind legde een tiental van zijn knikkers achter elkaar op een rijtje. De voorste knikker was van de tegenstander(s). Deze knikker was groot en van goede kwaliteit (albast). Het kind moest vanaf een bepaalde afstand met zijn knikker de albasten knikker raken.

Raakte hij die, dan mocht hij alle knikkers houden. Raakte hij die niet, dan mocht degene van wie de voorste knikker was, gaan snorre, óf moest de verliezer een aantal knikkers aan zijn tegenspeler geven. Vóór het snorre werd er geneusd of gepoot met schoenen (zie: Neuze)

Snorrewage

zwarte lijkwagens, die van gemeentewege reed voor behoeftige mensen

Snotpin

brutaal persoon; snotneus

Snubbeke

heimelijk snuffelen; iets opsnorren

zie ook: Knooie

Soejanke

zeuren

("al dâ gesoejank mot nou maar 's afgelope weze!")

Soephuis

gebouw op de hoek Vest/Korte Nieuwstraat

Tot in 't begin van deze eeuw konden arme mensen en hun gezinnen er voor weinig geld - in sommige gevallen gratis - soep krijgen. Deze werd klaargemaakt in de Rumfordse soepkokerij en verstrekt door leden van de hervormde diaconie. In crisistijden konden ook

kinderen van steuntrekkers er pap eten, gebruikte klompen krijgen en elk jaar een hemd.

Later werd 't in Het Hof gevestigd

zie ook: 't Achterom (naamsverklaring Rumfordse soep); Het Hof; Hofbrood

Sôh!, sôh hé! _

zo hé!

Een veel gebruikte uitroep, vaak van verbazing of verrukking, aan het eind van een zin.

Het wordt op lage toon langgerekt uitgesproken en lijkt op het Engelse saw

("sôh hé, da's hasjtikke jenk, hé!" _)

de Sôôs

de bijstand; 'n uitkering

Het woord is een afkorting van Sociale Dienst

("hij trek van de soos" of "hij lôöp bij de soos")

Sosjale kake

goedkope soort biscuit (van Victoria*) van 2½ cent per ½ ons (rond 1908)

De meeste behoeftige mensen kregen ze toe bij de boodschappen

*) zie: Sampa

Sotheris

zie: Sint-Sura

Spaans prate

braken

Sparrels

centen; fices (bij het kaarten)

Spatbordefons

bijnaam in de volksmond van het uit 1938 daterende en inmiddels gesloopte overdekte zwembad het Sportfondsenbad, naderhand het Krispijnbad aan de Brandts Buijsstraat (Oud-Krispijn)

Speciaaltie

gebakken schol

Spier in 't wit en geen ene vlooescheet

wel duur in het wit trouwen, maar geen cent te makken hebben

Spiespoke, piespoke

slecht eten; met lange tanden eten

Sponsel

boekomslog; boekband

Spookgang

naam van een steegje dat uitkwam op de Houttuinen

De beroemde Dordtse familie De Witt*): mr. Jacob de Witt, zijn vrouw Anna van den Corput en hun kinderen, bewoonde van 1622 tot 1633 het pand Grote Kerksbuurt 21-23. De huizen liepen door tot aan de Houttuinen. Toen zij dat gedeelte verkochten, maakten de nieuwe bewoners er een uitgang naar de Houttuinen, die later (tot 1913) de Spookgang ging heten

*) zie: Jongens van Jan de Witt; over de Visbrug

Sprauwe

het gaar stomen van rijst, zodat ze gaat uitdeien

't Spul van Blanus

Bij 'n rommelige toestand of troep wordt wel eens gezegd:

"Wat 'n spul, 't lijkt 't spul van Blanus wel!" Verklaring:

Het circus van M. Blanus en zijn 'gerenommeerd paardenspul' werd eerst op het Stek*) en na 1870 op het grotere Weeshuisplein gehouden

*) zie aldaar

de Staart

Dordtse wijk sinds 1916

De Prins-Hendrikbrug dateert van 1910. De op- en afrit van de Papendrechtse Brug deelt de Staart in twee delen: Staart-West en Staart-Oost. Het deel van de wijk meteen voorbij de Prins-Hendrikbrug heet 't Noorderkwartier; de Merwedepolder ligt 'achter- aan de Staart', zoals Dordtenaren de Staart-Oost noemen

zie ook: Huis te Merwede; Merwelanden; Crayesteyn; tusse de Kop en Staart

de Stad

't centrum van Dordrecht

Het gebied wordt ook wel genoemd: stadskern; binnenstad; binnen de Dordtse schil*);

Dordt-binnen-de-Veste. Het is het oudste gedeelte van de stad, waar de ontstaansgeschiedenis van Dordrecht zich heeft afgespeeld. "We gaan naar de stad" wordt gezegd, als men uit winkelen gaat in de binnenstad
*) zie: Negentiende-eeuwse schil

Stadhuis

zie: Vlaamsche Hal

Stadspolders

Dordt's jongste wijk

Deze polder uit 1604 ging in 1881 van Dubbeldamse in Dordtse handen over

Stapelrecht van Dordrecht

een in 1299 door graaf Jan I verleend recht of tol (stapel- of marktrecht)

Het privilege hield in dat alle koopmansgoederen die geladen in schepen de Lek en Merwede afkwamen, in Dordrecht gelost, verbodemd, gekeurd, op de markt gebracht of geveild moesten worden. Vaak ook werden de waren eerst in Dordrecht opgeslagen en moest er een zeker bedrag over betaald worden

zie ook: Maasrecht

Statenvergadering

zie: Eerste Vrije Statenvergadering

Statenvertaling

zie: Dordtsche Synode

Station Dordrecht

zie: Dordrecht-Centraal

Stedemaagd

de Maagd van Dordrecht

zie: de Dordtse Maagd

Steek-over

naam van een brug over de inmiddels gedempte Binnengracht*),

tussen de Heer Heymansuysstraat en de Vest

Aan de gracht (Veststraat) stond de steek-oven, ingericht voor het smelten van zilver. Het grachtje noemde men ook wel de Kattegang

*) zie ook: Grâchie

Stek

zie: in de Doelstraat logeren; Kloveniersdoelen; Meimart; Pri-hoi-hoi!

De Stem van Dordt

huis-aan-huis blad, verschijnt wekelijks in Dordrecht, Zwijndrecht en Papendrecht

hij is zo Sterk als pompwater

hij is juist niet sterk

Sterker dan 'n ons thee in de Ouwe Maas

uitdrukking, gebruikt wanneer iets heel toevallig is
("gôh, da's ok sterk, da's nog sterker.....")

Sterrement

lichaam
("k gaf 'm toch 'n poeier op z'n sterrement!")

Sterrenburg

Dordtse wijk (Sterrenburg I, II en III)
Een deel van Sterrenburg III wordt ook wel 't Legodorp genoemd, omdat de witte, vierkanten huizen in korte tijd met geprefabriceerde onderdelen zijn opgebouwd

Stiechel

uitgekookt, gewetenloos persoon ('smiecht')

't was zo koud, ik Stong me eige af te pikke

het was erg koud

Strijkijzers

grote, platte voeten

Stront is nie vies, want d'r is nog nooit mee gemorst

uitdrukking

't Lijkt stront noch lure

't lijkt nergens op (een lure is een luier)

Stront-schep-t'n-bezem

bijnaam van een straatveger

de Stront zit 'm na an z'n hart

hij is gauw beledigd; hij is gauw op z'n teentjes getrapt

as je Stront zoek, mot je onder de Wijnbrug zijn

uitdrukking die werd gebruikt tijdens oplopende meningsverschillen
Onder de Wijnbrug was vroeger een openbaar privaat.
Ook werd wel gezegd: "as je stront zoek, mot je onder de Beurs weze" (de Beurs is het Scheffersplein - zie: Beurs)

Strontvliet, Vuile Vliet, Stadsvliet

gedempte vliet van bijna 2½ km. lengte
Het was meer een open riool, die langs Hugo de Grootlaan en Brouwersdijk via de 'Boezemkade' en de Zuidendijk liep en uitkwam in de monding van de 'Mesthaven aan den Myl*') ofwel de Mylsche Haven, gelegen aan de Oude Maas
*) zie: de Mijl

Strook-op-en-haal-neer

het zet geen zoden aan de dijk; het baat niet veel

op Strooms gemoed

doelloos wachten, in vertrouwen dat hij/zij komt

Studie-an

een gelijkmatige lijn in het bereiken van een doel; langzaam maar zeker; geleidelijk ("studie-an hèn-tie 't 'éle huis 'n kwassjie gegeve")

Stuiter

bal; hoofd

("hij kreeg 'n stuiterende stuiter voor z'n stuiter!")

Stuitere

vallen

("laat 't kind nie stuitere!")

Suikerneus

grote neus; een 'gok'

Suis, Heremesuis, Herremesuisstraat, Seremesuisstraat, Herman Suysstraat, Heer Heyman Suysstraat

verschillende benamingen van de Heer Heymansuysstraat, genoemd naar de Dordtse burgemeester Heyman Suus (omstreeks 1285)

Eén van de weinige straten van Dordt die niet van naam is veranderd

Swindrechtstraetgen*), Zwindrechtsstrate, Cellebroersstraat, Lollaertstraetgen

andere namen voor de Dolhuisstraat

De Cellebroeders**) hadden er hun klooster (vanaf 1442), daarvóór zaten er de broeders van het Regulierenklooster Eemsteyn. In 1580 werd het een 'Dolhuys van het Heylich Geest- en Pesthuys ter Grootte kercke', ook wel 't Siechuys genoemd. In 1679 werd er tevens een tuchthuis in ondergebracht, dat tot 1806 dienst deed

*) passagiers uit Zwijndrecht werden er binnen de 'oude Vuylpoort' aan land gezet

**) zie: Blauwe wezen

Synode van Dordrecht

zie: Dordtsche Synode

T.R.O.M.

Televisie Radio Omroep Merwestad

Verzorgt haar uitzendingen over de kabel en via de ether vanuit het Minitheater onder het stadskantoor

Taddekerd, toddekerd

vuilik; smerig persoon

(Nederlands: taddik, toddik)

Takkebosse

gezellig praten; keuvelen

Dit gebeurt vaak onder het genot van een drankje en een hapje

zie ook: Dordts kwartiertje

Teer op!, tief op!

donder op!; krijg de tering!

(teer is tering, tuberculose)

de Teil ingaan

verliezen; de boot ingaan

("as je nie goed speel, ga je toch mooi de teil in!")

Terugkomme hep 'k 'm nie zien gaan

ik heb hem niet meer gezien

Thure, Thured

riviertje

zie: Dordt; Dort; Dubbeldam; Reeweg; Vrouwtjie-kom-ten-hôôf

Thuredriht, Thuredrecht

Dordrecht (zie aldaar)

zie ook: Dordt; Dort; Thure

Tigchie

gezicht

Tien-voor-twee voete

schuin van elkaar af staande voeten

Tikduitjie spele; centjie tikke

elkaar aftikken om geld (kinderspelletje)

Tinus Plotseling

iemand, die net iets te laat reageert; 'n spuit-elf

't Tip nie

't telt niet; 't geldt niet (bijvoorbeeld tijdens een spel)

(afkomstig van het werkwoord tippen)

Tippetanessie

borreltje; drankje ('n pikketanessie)

Tjejerikse

schoenen

("trek toch 's je tjejerikse an!")

Tobberasie

getob

Toestraks

even geleden; daarnet; zojuist
(danet, toennet)

Toeter mè pep

gebakje met slagroom

Tolleselaan, Tonneselaan

Toulonselaan

straat in Dordrecht, genoemd naar de familie Van Toulon

zie ook: 't Paadje van de Heer

Tomadohuis

schepping van de Rotterdamse architect H.A. Maaskant

Het hoofdkantoor van Tomado aan de Stationsweg, gebouwd op de plek van de in de oorlog gebombardeerde Villa Simpang, werd voltooid in 1962 en geldt nog steeds als een modern architectonisch gebouw. Het zou oorspronkelijk vier verdiepingen tellen; maar omdat het dan niet het hoogste kantoor van Dordrecht was, werden er nog bovenop gebouwd. Door een gelijkmatige verdeling van de belasting van het interieur wordt voorkomen dat het aan de twee betonnen pijlers opgetrokken, zwevende bouwwerk zal gaan verzakken.

Tomado, dat een fabriek was van huishoudelijke materialen, is genoemd naar zijn oprichters: de - van oorsprong - Dordtse gebroeders Jan en Willem van der Togt (van der Togt's Massa-artikelen Dordrecht). Ze zijn begonnen als ontwerpers van theezeefjes en het bedrijf groeide uit tot een grote onderneming. Ook van der Togt's Zinkerijen Dordrecht (Tozindo) was in Dordt gevestigd.

Took

uitgelopen aardappelwortel; scheut

Toregriebus

schimpnaam voor de Torenstraat-buurt (griebus is achterbuurt)

("jij komp zeker uit de Toregriebus?!")

De oude, verkrotte Torenstraat werd in de dertiger jaren van deze eeuw gesloopt, verbreed en weer opgebouwd

Voor meer gegevens uit die buurt, zie: Bleyenhoek; Heer Daniëls ambacht; Huis te Merwede; Nieuwkerk; Riedikstraatje; Schotse Tuin; Schotsendijk

Transvaalbuurt

Dordtse wijk tussen Toulonselaan en Krommedijk (vanaf 1926)

Trek door Dordt

een in 1991 ingestelde horeca-route als promotie van het uitgaansleven in het centrum van Dordt

Treintje Lips*)

dagelijks denderende locomotief met goederenwagons, die op de in 1922 aangelegde spoorrails van de Krommedijk naar de Lips' brandkasten- en slotenfabriek aan de Merwedestraat heen en weer reed. In 1966 besloot men tot opheffing van het lijntje, dat ook wel de Schrik van de Krommedijk werd genoemd
*) jarenlang heeft dit bedrijf aan de perron-overkapping van het station geadverteerd met de pretentieuze leuze: Dordrecht, stad der Lips-sloten

't Tunneltje

de in 1954 aangelegde voetgangerstunnel onder de overweg (de 'eerste lijn') tussen Transvaalstraat en Dubbeldamseweg
Het is in 1979 tevens geschikt gemaakt voor het fietsverkeer en de spoorbomen, waarvoor men vaak lang moest wachten, verdwenen
zie ook: de Lijn

't Turfeind

benaming van 't gedeelte van de stad rond het Zakkendragersstraatje
De turfschepen legden aan bij de Turfsteiger in de Voorstraatshaven, van Nieuwbrug tot Groothoofd

Tuut-bal-in-de-zak, tuutballezak, tuutballiezak

politie-agent
Als een diender de straat in kwam, moest je zorgen snel je voetbal op te bergen. Door de jeugd werd dan geroepen: "Tuut op de fiets, bal in de zak!"

de Tweede Tol

buurtschap tussen Wioldrecht en Willemsdorp, op de kruising van de oude Rijksstraatweg en de Wioldrechtse Zeedijk. Het is tevens de benaming van het in de buurt gelegen woonwagencentrum.
zie ook: de Eerste Tol

Uiekeet

voormalig uienverwerkingsbedrijf op de hoek Wijngaardstraat/Suis, achter de Hoge Stoep*), vlakbij het hofje Het Kruis
zie: de Hoge Stoep

Uitkakke

zijn hart luchten
("hij hep 'r 's goed zitte uitkakke")
In Dordt werd ook wel gezegd: "'k had zo 't land, dâ'k m'n eige wel kon uitkakke!"

de Unie van Dordrecht

de eerste Unie tussen Holland en Zeeland, gesloten de Statenzaal van Het Hof*) op 11 juli 1575
Het betekende de grondslag van de Verenigde Nederlanden. De Unie van Utrecht (1579) is een vervolg op deze Vergadering van de Staten Generaal in Dordrecht. Holland en Zeeland plaatsten zich erdoor onder het gezag van de Prins van Oranje, teneinde sterk en eendrachtig te staan tegenover de Spanjaarden
*) zie: Eerste Vrije Statenvergadering; Het Hof

ze motte je naar d'n Uythoeck brenge!

ze kunnen je beter wegbrenge!

D'n Uythoeck is een verbastering van Puttock. De Putoxstoren*) was een vermaarde toren in het bolwerk aan het Groothoofd

*) zie: Groothoofdspoort

Val nie uit je werk!

blijf geconcentreerd bezig!

Van bove bont, van ondere stront

dit wordt gezegd wanneer iemand wel netjes is aangekleed, maar erbij loopt met ongepoetste schoenen

Van Epscheute, Van Upschote

persoon, van wie de naam niet bekend is of bij iemand niet te binnen wil schieten (vergelijk: "Jansen of Pietersen" , "die of die")

Van 't ouwe en 't eige

het is als vanouds; er is niets veranderd; het gaat nog steeds hetzelfde ('gangetje')

Van vorente

van voren

Vare mè de Kaatjiesclup

het huren van een schuitje bij wijlen Katharina Mijnders-van Efferen aan de Nieuwe Haven bij de Lange IJzeren Brug

Later werd het verhuurbedrijfje verplaatst naar het Maartensgat (zie: Roodermondshaven)

in één nacht Venetië gemaakt

Sint-Elisabethsvloed (zie aldaar)

In 1624 schreef Constantijn Huygens over deze grote overstroming van 1421 in zijn Stedestemmen en Dorpen*)

N.B.: Dordrecht wordt ook wel het Venetië van het Noorden genoemd of Noords Venetië

*) zie: Stede-stemmen, in A.B.C.-versjes en gedichten

Venters

ongure mannen; wordt alleen in meervoud gebruikt ("da liepe 'n paar enge venters")

Verbannertie spele

verstoppertje spelen

In plaats van: "1-2-3 buut!" werd er geroepen: "1-2-3 verbanne!"

Verblifa

de Verenigde Blikfabrieken waren gevestigd in een complex tussen het Oranjepark en Dubbeldamseweg (nu brandweer en G.G. & G.D.)

Het bedrijf - van 1824 tot 1875 gevestigd in de binnenstad - is opgericht door Jacobus Bekkers

Verblijf

raad; weg

("k weet 'r geen verblijf mee")

Vereeniging 'Oud-Dordrecht', Vereniging Oud-Dordrecht

historische vereniging

Deze is in 1893 opgericht als 'Museum van Oudheden der Vereeniging Oud-Dordrecht', met als opdracht de kennis van de geschiedenis en oudheidkunde te bevorderen en wel speciaal wat betreft Dordrecht en omgeving. Aanvankelijk was deze vereniging voor het behartigen van de belangen van het oude Dordrecht gevestigd als historisch museum in de Groothoofdspoor. In 1925 nam het zijn intrek in het woonhuis van wijlen mr. Simon van Gijn. In 1949 werd de Vereeniging opgeheven en de collectie overgenomen door de gemeente Dordrecht. In 1950 werd de huidige tweede vereniging opgericht zie ook: Museum van Gijn

Verhabbezakke

afrekenen; verrekenen; nog tegoed hebben

("k hep mè jou nog wâ te verhabbezakke, hé!")

Verhanneke!; verhannek!

ophoepelen!; loop naar de pomp!

iemand op z'n Vermaak geven

iemand op z'n donder geven

(letterlijk: iemand op z'n achterste geven)

Vernaaind

venijnig koud; guur

de Verrekijker in Dordrecht

illegaal tijdschrift tijdens de Tweede Wereldoorlog

de Vervulde Graft, Nieuwe gracht, Nieuwe Tolbrugstraat

andere namen voor de Gevulde Gracht

Het gesloopte straatje is ontstaan tussen 1544 en 1550 en lag als dwarsstraat van de Heerheymansuysstraat in het verlengde van de Tolbrugstraat Landzijde (L.Z.). Men sprak veelal van de 'ouwe gracht in de Tolbrugstraat, die gevold was'

an de Vest

op, in de Vest

De Vest is de voormalige stadsomring, gelegen langs de vestinggracht zie ook: Achter Van Driel; De Dordrechtsche Rijschool; Graaf; de Hellingen; Missie-pórechie; Raaphoutje; Riedikstraatje; Schermoes; Soephuis; de Stad; Steek-over; 't Vlooietheater en in A.B.C.-versjes en gedichten: Kermis

Vétele

veters vastmaken
(kindertaal)

Vetglibber

viezerik; vuilak

'k zal je Vetmeste met scherp zand en kiezelsteentjies!

ja, ik ben daar gek om je te helpen!

de Vic

veel gebruikte afkorting van de Victoria-fabriek
zie ook: Sampa; Sosjale kake

't Vierkant

andere benaming van het Latourpad of Latoerepaadjie; waarschijnlijk genoemd naar een stuk grond van de familie La Tour

Vijf dute poepkruid

niet veel zaaks; 'kouwe drukte'

over de Visbrug

Op de Visbrug staat sinds 1918 het standbeeld van de beroemde Dordtse zonen Johan en Cornelis de Witt

Daarover gaat het volgende grapje:

-"Hei-je 't al gehoord? D'r is ruzie op de Visbrug!" "O ja, hoezo?"

-"Wel, Johan de Witt*) zee tege z'n broer: La mij nou 's gaan zitte, 'k hep al zo lang gestaan!"

Jan en Kneel de Witt, de ene staat en de ander zit.

Al tientallen jaren wordt aan goedgelovige Dordtenaren verteld dat op klokslag middernacht Johan en Cornelis van plaats verwisselen

zie ook: Jongens van Jan de Witt

Visière

mahoniehouten kast met laden

't Vissertje

camping, gelegen aan het Wantij

(aan het eind van de Loswalweg, tegenover de ingang van jachthaven Westergoot)

Visvlot

drijvend vlot in de haven, toegankelijk via een bruggetje

Om 't vlot heen lagen de 'bakken': dat waren viskaren, met rechtop staande stangen met een kap erover. Het was een drijvende bewaarplaats van vis, makkelijk toegankelijk voor de vissersboten en het kopend publiek.

Het vlot van Kooiman lag aan de Voorstraatshaven, die van Aarnoutse aan de Nieuwe Haven en het vlot van Aai Blaak aan het Maartensgat

Vlaamsche Hal

deze hal stond op de plaats van het huidige stadhuis en werd in 1383 gebouwd als koopmansbeurs van het gilde der lakenhandelaren (Lakenhal)

In 1544 werd de Vlaamsche Hal tot stadhuis verbouwd, waarin tevens het baljuwschap van Zuid-Holland zitting hield. Het gebouw werd in 1834 door stadsarchitect G.N. Itz voorzien van de neo-classicistische voorgevel

Vlaminckstraetgen (1408), Sint-Thomasstraet, Stijn Thomasstraet (16e eeuw)

andere benamingen van de Ruitenstraat, die in 1603 genoemd is naar brouwerij de Ruit

Vloerboter, schrapboter

goedkoopste soort margarine

(de onderste boter uit de ton werd tegen 'n lagere prijs verkocht)

Vloiekaas

komijnekaas

't Vlooietheater

de in 1923 aangelegde gemeentelijke zwemschool aan de Vest

Voetboogsdoelen, Sint-Jorisdooelen

één van de drie voormalige Dordtse schuttersdoelen, naast de Heelhaaksdoelen en de Kloveniersdoelen (zie aldaar)

Deze doelen bestonden al vóór 1427 (waarschijnlijk reeds in 1409) en waren de oudste Dordtse schuttersvereniging. Het doelhuis was gevestigd aan het Steegoversloot en gelegen naast dat van de Heelhaaksdoelen. De krijgsraad (tribunaal) van de Dordtse burgerij werd later in het gebouw gehouden; naderhand werd het geheel vernieuwd en ingericht als arrondissementsrechtbank, die zich er nu bevindt

Vogelbuurt

Dordtse wijk sinds de vijftiger jaren, gelegen tussen de Noordendijk en Reeweg-Oost

Voor

om

Dordtenaren zeggen: "Die pen is voor te schrijve." (Gallicisme)

Het woordje 'om' wordt vaak gebruikt in plaats van 'door'.

Voorbeelden: "da's om z'n ziekte gekomme" en "hij wil d'r van profiteere om hil de dag binne te blijve"

't is Vóór achter as brejer

bepaalde uitdrukking, die als reactie gebruikt wordt als iemand een totaal inhoudsloze of quasi-grappige opmerking maakt

op de Voorstraat, aan de Voorstraat

in de Voorstraat

Deze straat, in onze dagen de langste winkelstraat van Nederland, is van oudsher een waterkeringsgebied. Voorheen liep er een dijk.

De Voorstraatshaven heette ook wel Oude Haven (zie: Dubbel)

zie ook: het Anckertgen; Burgerlijke nederzetting; Dort; 't Gat van Cohen; 't Hang; Oude Houttuinen; Pantoffelparade; Papenbolwerck; Pictura; Pondgaarder; Reeweg; Schermoes; 't Turfeind; Visvlot; twee hale met 'n dreg door de Voorstraatshave...; in A.B.C.-verhalen: Opgeruim sta netjes; Rond het Groothoofd; in A.B.C.-versjes en gedichten: O Merwestad (liedje uit 1920); De Voorstraatshaven; Staart-lied; sorry baas; Ode aan de Dordtse student; Ode aan Dordrecht

twee hale met 'n dreg door de Voorstraatshave en je kossjie is gekoch!

iets heet tegenwoordig nogal gauw 'antiek'
(letterlijk: "twee keer dreggen en je hebt genoeg oude rommel, die je voor veel geld kunt verkopen")

Vosjes, Vossius

zie: Latijnsche School (Gerrit J. Vos)

jij ben ok 'n Vriendelijke mos!

je bent ook niet vriendelijk, zeg!
(mos is mus)

Vrouwtjie-kom-ten-hôf

zonderling volksspel, waarvan al in 1446 melding wordt gemaakt
Een man, gekleed in ondergoed, is gezeten aan het voeteneind van een vrouw en wordt opgedragen te gaan dansen. De jeugd erom heen, aangevoerd door een leidsman met een zwaard in zijn hand, zingt onder het dansen: "Thure, thurette!".
De symboliek van het vastenavonddansspel is onbekend; de kreet zou kunnen herinneren aan 't geschreeuw waarmee Dordtenaren vroeger ten strijde trokken. Godfried Schalcken heeft het spel afgebeeld op één van zijn schilderijen

ja, op je Vuil ôôg! op je vuile hôôf!

bekijk 't maar!
(vuil oog is aarsopening)

Vuile Vliet

zie: Strontvliet

je pleeg Vuilpoortsgewicht, d'r zit Vuilpoortsgewicht achter

je speelt niet eerlijk; 't is een vuil zaakje; knoeierij
Er zijn drie verklaringen voor:
- Bij de voormalige Oude Vuylpoort*) aan de Bom (Bomkade), was een groentemarkt. De groente was er wel goedkoop, maar de koopman drukte bij het wegen zijn vinger of zijn voet op de schaal, zodat je toch nog bedrogen werd.
- Er is Vuilpoortsgewicht bij (mee) gebruikt. De schippers, die buiten de Vuilpoort aan de Bomkade lagen, schenen bij de verkoop van sommige waren zich te bedienen van gewichten, die wel geijkt waren, maar niet in Dordrecht.
- Men schijnt met valse gewichten gewogen te hebben. In de Vuylpoort was een martelkamer (tot 1795), waar men met behulp van allerlei instrumenten (onder andere zware gewichten) de verdachte tot een schuldbekentenis probeerde te dwingen. Met deze middelen lukte dat meestal wel, ook al was de persoon onschuldig. Dat was niet eerlijk;

men had op een valse manier de veroordeling afgedwongen.
Elders in Nederland werd wel de term 'Vuilpoost gewicht' gebruikt, maar die stamt af van het Duitse Faulpost

*) de oude naam was Vulpoort en heeft met vuil niets te maken

't Vuiltie drijf altijd bove

vals spelen komt altijd aan 't licht; al is de leugen nog zo snel....

Vulle

veulen

Wâ je zittende doe, wor je schijgende beloond

werk dat men te langzaam doet, valt slecht uit

Waar jij mot gaan ruike, daar hep ik al geschete!

je komt pas kijken!

Waar of dat; wat of dat

waar; wat

("kwenie waar of dat ie woon"; "'s kijke wat of dat ie zeg")

Wandelingen door Dordrecht

in 1974 in twee delen uitgegeven geschiedkundig werk, geschreven door de voormalig archief-medewerker C.J.P. Lips

Wantij

Dordtse rivier, die vanuit de Nieuwe Merwede (bij de Kop van 't Land) door de Hollandse Biesbosch stroomt en uitmondt in de Beneden-Merwede tussen Lijnbaangebied en Riedijkshaven

zie ook: Beneden-Merwede; Hoe dichter bij Dordt, hoe rotter 't wordt; tusse de Kop en de Staart; Nieuwe Merwede

Wantijbad

openluchtbad, gelegen naast het Wantijpark

Het bad is een schepping van architect Allard Argelo (evenals de aula op de Algemene Begraafplaats, 1939) en werd in gebruik genomen in 1936. Het was tientallen jaren lang het enige buitenbad van Dordt en wijde omgeving

Wantijbuurt

Dordtse (villa)wijk

Wantijpark

één van de drie grote Dordtse parken (oppervlakte 16 hectare), waarin de voor de jeugd als gretig klimobject gebruikte schietmuur staat, voorheen het oefenterrein van de pontonniers

Waro?, wazo?

waar

("waro hebbie dâ?" betekent: "waar heb je dat vandaan?")

't is as 't Water dâ langs Dordt ga

uitdrukking, gebruikt buiten Dordrecht, waarmee een situatie wordt bedoeld, wanneer iemand zijn mond niet opendoet of de ander niet groet (bijvoorbeeld door naar de wand te staren in een lift)

"Hij liep langs me heen zoals het water langs Dordt ga" betekent zoveel als: hij liep me straal voorbij.

Of als iemand zich ongeïnteresseerd gedroeg in gezelschap: "hij zat erbij zoals 't water dâ langs Dordt ga". Vaak wordt er smalend gezegd wanneer iemand weer eens blijft zwijgen: "zo gaat 't water langs Dordt nou ok, allenig stink 't nie zo errug!"

Water- en windkapsel

slordig haar; kapsel dat door de war is

Watermolenwei

voormalig weidegebied aan de noordkant van het huidige Krispijn (Vlietweg, Jan Luykenstraat), gelegen tegenover het bos van de Roo (nu Weizigtpark) tot aan de Weeskinderendijk

Oorspronkelijk heette het gebied, tot begin deze eeuw, de Molenweide. Het was, komend uit het Boonenpaadje, zeer in trek bij wandelaars en verliefde stelletjes. Van die plek uit had men een schilderachtige aanblik op de tientallen molens aan de Weeskinderendijk en het Papegat. Ook Vincent van Gogh schijnt er in 1877 en 1881, tijdens en na zijn verblijf in Dordrecht, graag vertoefd te hebben zie ook: Babywinkel, Boonepaasje; Weizigtpark; brieffragmenten van Vincent van Gogh aan zijn broer Theo, in A.B.C.-verhalen

Weizigtpark

't park Weizigt is één van de drie grote Dordtse parken

Het gebied was oorspronkelijk in het bezit van Mattheus van den Broucke, later van H.B. de Roo van Capelle ('Bos van de Roo').

Na aankoop van Villa Weizigt (met zicht op de Watermolenwei; zie aldaar) werd van '46 tot '48 het 13 hectare grote park aangelegd, aanvankelijk voorzien van sportvelden (D.F.C.)

zie ook: Babywinkel, Boonepaasje; R.A.N.O.; Watermolenwei

Welke neer

wanneer

("kwenie welke neer die komp")

Werk 's door, 'n uur is geen kous, want die rek nie!

bepaalde uitdrukking, te vergelijken met: "ik heb geen uren de tijd"

Wie z'n zus? Wie z'n broer?

hoe zeg je?; hie bedoel je?; wat zeg je me nou?

Voorbeeld: De één: "Weet je waar Schompie wôôn?" - De ander: "Wie z'n zus?"

Wieldrecht

gesticht als een 'Heerlijkheit in den Dordrechtschen Waert' was deze buitenplaats - tot de samenvoeging met Dubbeldam in 1856 - een zelfstandige gemeente, die kerkelijk tot 's-Gravendeel (aan de overzijde van de Dordtsche Kil) behoorde

Vóór de Sint-Elisabethsvloed van 1421 was het, wat oppervlakte betreft, één van de grootste kerkdorpen van de 'Groote of Zuid- Hollandsche Waert'. Nu is het een buurtgemeenschap aan de Dordtse Kil, tussen de Mijl en de Tweede Tol
zie voor meer gegevens: de Eerste Tol; bovenstaande namen in A.B.C.

Wielwijk

Dordtse wijk, eind vijftiger jaren uit de grond gestampt achter de toen reeds bewoonde Zeehavenlaan (de Laan, de Buurt)

Het is de grootste stadswijk die tot dan toe in één keer werd gebouwd

Wiemele

het ongeoorloofd wegnemen van knikkers tijdens het spelen

("je mag nie wiemele!")

Wijgewaad

wagenwijd

Willemsdorp

zuidpunt van het Eiland van Dordrecht, gelegen aan de Rijksstraatweg langs de Dordtse Kil, tussen de Tweede Tol en het Hollands Diep

De camping Bruggehof bevindt zich er

zie: Bruggehof; Hollands Diep; de Eerste Tol; de Punt

Wimme

willen we

("wimme dâ wel doen?")

Windzak

iemand die met alle winden meewaait

hij ga naar Van Wingerden; ze brenge 'm naar Van Wingerden; hij leg bij Van Wingerden

hij wordt (is) begraven

Van Wingerden was opzichter over de Algemene Begraafplaats

Witvissie

dubbeltje

Woensdag

huis-aan-huis blad, verschijnt wekelijks

Wolweershaven

zie: Scheyersdycksie

Worvel

draaibaar stukje hout, waarmee de deur of het hek wordt afgesloten
("doe de worvel toch 's op de deur!")

Wous

vreemd figuur; snoeshaan

de Zak kope

opgenomen worden in het gilde der mazelaars of zakkendragers
zie: Mazelaar, maselaer

de laatste man geef de Zak op

eind goed, al goed
(zakkendragersterm?)

't Zakkertie

Zakkendragersstraat of Zakkedragersstraatje, het smalse straatje van Dordt
Het gangetje is als verbindingsgang tussen havens en opslagplaatsen aangelegd ten
behoefte van de zakkendragers of mazelaars.
In de middeleeuwen heette het de Heer Jan Raetssteeghe
zie ook: Mazelaar, maselaer; over de Grotekerk

hij is 't zo Zat as gespoge spek

hij is 't goed zat
(gespoge is uitgespuugd, gebraakt)

Zeeft; zeefmaker

zeef; een man, die zeven maakt

Zeegt

laag gelegen deel van een straat of weg
Een dergelijke straat lag veelal tussen twee dijken of twee hoger gelegen hoofdwegen.
Het Riedikstraatje (tussen Riedijk en Torenstraat) is er een voorbeeld van.
Een zeegt is het tegenovergestelde van een hobbel (zie aldaar)

Zeehavenlaan

noord-westelijk deel van Wielwijk; oudste bebouwing in die wijk
Het is een van oudsher veelbesproken buurt
zie ook: de Laan, de Buurt

Zeevismart

Op dit pleintje naast de Waalsche Kerk werd rond het eind van de vorige eeuw veel
zeevis en riviervis (zalm, elft en steur) ter markt gebracht. Riviervis werd op de 'grote
zeevischmarkt' niet door vrouwen, zoals in de meeste steden, maar door mannen ter
verkoop aangeboden

Zeiltie

zin; wens
("da's naar z'n zeiltie!")

Zenuwspiertie

pijnlijke spier

Zevezakke

kinderspelletje (herkomst onbekend)

Ziekefongst

ziekenfonds

Ziekefonsfietsjie

bril met rond, ijzeren montuur

(Nederlands: ziekenfondsbrilletje)

'n Zij-je gleuf

een merkwaardig persoon

Zijpie

pijpje

("hij rôôk 'n sigarezijpie mè barnstene mondpuppie")

The Zipps

Dordtse popgroep uit de jaren '60, onder leiding van Philip Elzerman

Ze bereikten de top 40 met het nummer: 'Kicks and Chicks'

Zjers, zjerrie

'n rij mensen

(waarschijnlijk van 'zerrie', wat betekent: serie, rij, heel veel)

met een Zjers

met grote snelheid; met 'n rotgof

op Zon- en werkedag

dagelijks

Zuid-Hollandsche of Dordrechtsche Waert, Groote of Zuid-Hollandsche Waert, Dordrechtsweerd, Dordtsche Waert, Dordtse Waard

het (veel grotere) Eiland van Dordrecht*) van vóór 18 op 19 november 1421, de nacht van de Sint-Elisabethsvloed*)

*) zie aldaar

Zuidhoven

Dordtse (bungalow)wijk

Als landgoed gesticht in 1633. Het was lange tijd eigendom van burgemeester Cornelis van Beveren. In 1732 werd het hoofdgebouw omgevormd tot boerderij, die weer in 1908 werd herbouwd

de Zuidpunt

polder, gelegen in het zuiden van 't Eiland van Dordrecht aan het Hollands Diep
zie: Hollands Diep; de Punt; Willemsdorp

't is Zuur

't is kil, guur

Zuurties

tenen

("kijk uit, je sta op me zuurties!")

Zuwaert

Sint-Sura, martelares en beschermvrouwe van Dordt en de Grotekerk

zie: Sint-Sura

hij zie Zwart van magerigheid

hij ziet er erg mager uit

Zweetkakkers

zweetvoeten

(Nederlands: zweetkakkies)

Zweetlappie

zeemlers of gummi lapje, dat veelal gedragen werd in de armsgaten van japonnen en mantels tegen het doorzweeten van de oksels

(sous-bras)

Zwijndrechtse brug

de huidige oeververbinding over de Oude Maas*) tussen het Eiland van Dordrecht*) en IJsselmonde dateert van 1939

In 1872 reed de eerste stoomtrein richting Rotterdam over de spoorbrug, die nu naast de verkeersbrug is gelegen

Zwijndrechtenaren gebruiken de naam van hun eigen brug niet; zij spreken van de Dordtse brug

zie ook: de Koffiefilter

*) zie aldaar